TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİM ANABİLİM DALI

EŞDİZİMLİLİK VE KÜRTÇE SÖZLÜKTE EŞDİZİMLİ ÖĞELERİN GÖRÜNÜMLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Sevim DENK

Ankara- 2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİM ANABİLİM DALI

EŞDİZİMLİLİK VE KÜRTÇE SÖZLÜKTE EŞDİZİMLİ ÖĞELERİN GÖRÜNÜMLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Sevim DENK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Gülsün Leylâ UZUN

Ankara- 2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİM ANABİLİM DALI
DİLBİLİM BİLİM DALI

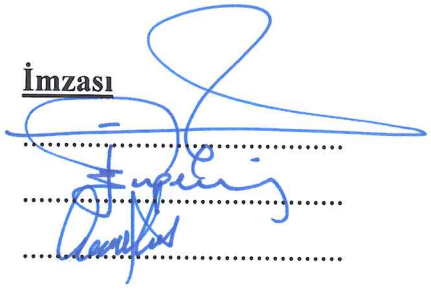
EŞDİZİMLİLİK VE KÜRTÇE SÖZLÜKTE EŞDİZİMLİ ÖĞELERİN GÖRÜNÜMLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Gülsün Leylâ UZUN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Gülsün Leylâ UZUN	.....
Prof. Dr. İclâl ERGENÇ	.....
Dr. Öğr. Üyesi Orhan VAROL	.....

Tez Sınavı Tarihi 10.07.2018

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Gülsün Leylâ UZUN danışmanlığında hazırladığım "Eşdizimlilik ve Kürtçe Sözlükte Eşdizimli Öğelerin Görünümleri (Ankara.2018) " adlı yüksek lisans ☒ - doktora/bütünleşik doktora ☐ tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih:
Sevim Denk

ÖNSÖZ

Eşdizimlilik (*collocation*) konusu dilbilim alanındaki çalışmalarda önemli bir yer tutmaktadır. Doğal ve etkili dil kullanımı açısından dil öğreniminde eşidizimliliğe atfedilen önemin yanı sıra, bilgisayar destekli çeviri ve doğal dil işleme sistemleri gibi bilgisayarlı dilbilim çalışmaları da konuya olan ilgiyi artırmıştır.

Alanyazında eşdizimliliğe ilişkin birçok tanım ve sınıflama yapılmış, eşdizimli sözcüklerinin özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Genellikle, eşdizimliliğin ne oluğundan çok ne olmadığına yönelik belirlemeler yapılmış ve çoğu zaman geniş bir çerçeve çizilmiştir. Anlamsal geçirgenliğini kaybetmiş sözcük birliktelikleri olan deyimler kadar "sabit", fakat dilbilgisi kurallarına göre serbestçe bir araya gelen sözcükler kadar da "serbest" olmayan eşdizimli sözcüklerin net bir tanımı olmayıp bu birliktelikler için bir çeşitlilik ve kendine özgülük durumu söz konusudur.

Eşdizimli sözcükler, ilk başlarda dilbilimcilerin özverili çalışmalarıyla gözleme dayalı ve sezgisel olarak daha sonraları da bazı istatistiki yöntemler ile bilgisayar tabanlı derlemlerden süzülerek tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmaların bulguları dil öğretimi, bilgisayarlı çeviri ve doğal dil işleme alanlarında kullanılmak üzere basılı veya bilgisayar tabanlı eşdizim sözlüklerinde yerini almıştır.

Bu çalışma kapsamında; alanyazında yapılan eşdizimlilik tanımları, eşdizimli sözcüklerin özellikleri, nasıl sınıflandırıldığı ve genel amaçlı sözlükler ile eşdizimlilik sözlüklerinde nasıl yer aldığı incelenmiştir. Çalışmada, Türkçe ve Kürtçe genel amaçlı sözlükler ile İngilizce eşdizimlilik sözlükleri eşdizimli sözcüklerin incelenmesi ve tespit edilmesi için araştırma evreni olarak kullanılmıştır. Sözlüklerde yapılan incelemeler neticesinde Kürtçe eşdizimli sözcüklerin sözlüklerde görünümü tespit

edilmeye ve sınıflandırılmaya çalışılmış ve bir Kürtçe eşdizimliler sözlüğü önerisi hazırlanmıştır.

TEŞEKKÜR

Dilbilim Yüksek Lisans programına kabul edildiğim günden beri desteğini esirgemeyen ve tez çalışmamda beni yönlendiren değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Gülsün Leylâ Uzun'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Benim gibi farklı lisans eğitim alanlarından geldiği halde Dilbilim alanında çalışmak isteyen öğrencilere duyduğu güven ve verdiği destek için değerli hocam Prof. Dr. İclâl Ergenç'e çok teşekkür ederim.

Kendisi de eşdizimlilik alanında tez çalışması yapmış olan ve her fırsatta bilgi ve deneyimini benimle paylaşan değerli arkadaşım Okt. Meltem Ayabakan İpek'e çok teşekkür ederim.

Bu günlere gelmemi sağlayan canım anneme ve babama, tez kapsamında hazırladığım sözlük önerisini benimle birlikte gözden geçirdikleri ve sözlü dil örnekleri ile çalışmama katkı sundukları için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmamı tamamlamam için beni daima motive eden ve manevi desteğini esirgemeyen eşim ile çalışmamı tamamlamamı sabırla bekleyen kızlarıma çok teşekkür ederim.

Sevim Denk

Ankara, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ i

TEŞEKKÜR……....iii

1. BÖLÜM: GİRİŞ…….…..1

1.1. Tezin Adı…….……..1

1.2. Araştırma Problemi……1

1.3. Tezin Konusu…….2

2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE……3

2.1. Sözcüklerin Birlikte Kullanımı……..3

2. 2. Eşdizimlilik ve Tanım Güçlüğü……...4

2.2.1. Eşdizimliliğin Özellikleri……7

2.2.2. Eşdizimliliğin Önemi……12

2.3. Eşdizimliliğe Temel Yaklaşımlar…….14

2.3.1. Eşdizimliliğe Anlam Temelli Yaklaşım……15

2.3.1.1. Bağlamsal Anlam ve Eşdizimlilik……..15

2.3.1.2. Sözlüksel İşlevler (Lexical Functions) Yaklaşımı……..19

2.3.1.3. Anlam Temelli Diğer Yaklaşımlar……..24

2.3.2. Metin Temelli Yaklaşım: Sözlüksel Tutunum ve Eşdizimlilik…….26

2.3.3. Sıklık Temelli Yaklaşım: Serbest Seçim ve Deyimsellik İlkesi…….……27

2.3.4. Sözdizimsel ve Edimbilimsel Yaklaşımlar…….……32

2.4. Eşdizimliliğin Sınıflandırılması…….…34

2.4.1. Dilbilgisel Eşdizimlilik…….……..35

2.4.2. Sözlüksel Eşdizimlilik……37

2.4.3. Eşdizimlilikte İkili Yapı ve İşlev Sözcükleri…….…….39

2.5. Deyim ve Deyimsellik …….…….……42

2.6. Sınırlı Eşdizimlilik……..…….……..45

2.7. Eşdizimliliğin Sözlüklerde Sunumu…….…….47

3. BÖLÜM: VERİ OLUŞTURMA SÜRECİ VE VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ..50

3.1. Veri Toplama Yöntemi ve Araştırma Evreni……...…….…….50

3.2. Kullanılacak Eşdizimlilik Tanımı ve Sınıflandırması…..……..52

3.3. İncelenen Sözlüklerde Eşdizimlilik……...……53

3.3.1. İngilizce Sözlüklerde Eşdizimlilik…….53

3.3.2. Türkçe Sözlükte Eşdizimlilik…….59

3.3.4. Kürtçe Sözlükte Eşdizimlilik……..……...63

3.4. Verilerin Çözümlenmesi…….……..67

3.4.1. Kürtçe Sözlükte Dilbilgisel Eşdizimlilikler…….…….…….70

3.4.2 Kürtçe Sözlükte Sözlüksel Eşdizimlilikler…….71

3.4.3. Kalıp Anlamlı Öbekler…….…….….74

3.4.4. Kürtçe Eşdizimliler Sözlüğü Önerisi İçin Kullanım Bilgileri…….....……...75

3.5. Kürtçe Eşdizimliler Sözlüğü İçin Bir Öneri……..……....77

4. BÖLÜM: SONUÇ ve ÖNERİLER……... 163

KAYNAKÇA…….……165

ÖZET……..…170

ABSTRACT……171

1. BÖLÜM: GİRİŞ

1.1. Tezin Adı

Eşdizimlilik ve Kürtçe Sözlükte Eşdizimli Öğelerin Sunumu ve Görünümleri.

1.2. Araştırma Problemi

Dil üretimi sürecinin en temel ve doğal özelliklerinden biri olarak sözcükler bir araya gelirler. Dildeki bazı sözcükler ise alışıldık bir şekilde, özellikle birlikte görülme eğilimi taşırlar. Sözcük birliktelikleri dilbilimcilerin uzun zamandan beri ilgisini çekmiş, özellikle de bilgisayarlı dilbilim çalışmaları, bilgisayarlı çeviri ve doğal dil işleme sistemleri ile birlikte bu konu ile ilgili çalışmalar da artmıştır. Dili etkili ve doğal bir şekilde kullanabilmek açısından, eşdizimli sözcük birliktelikleri yabancı dil öğretimi alanında da sıklıkla çalışılan konular arasında yer almıştır.

Eşdizimlilik, geniş bir yelpazede tanımlanan sözcük birlikteliklerinin bir görünümü olarak dillerde yer almaktadır. Eşdizimli sözcüklerin önemi, tanımı, anlamsal, dilbilgisel ve kullanımsal özellikleri ile nasıl öğretileceği ve sözlüklerde nasıl yer alacağı alanyazında çalışılan konular arasındadır.

Eşdizimliliğin dildeki önemi konusunda neredeyse tam bir uzlaşı olsa da karşılaşılan en önemli sorun tanım güçlüğüdür. Alanyazında eşdizimli sözcük birlikteliklerine yönelik çeşitli tanım ve sınıflamar mevcuttur. Karşılaşılan diğer bir uzlaşma sorunu ise bu birlikteliklerin sözlüklerde nasıl sunulması gerektiğidir.

Bu tez kapsamında öncelikle eşdizimli sözcük birlikteliklerinin tanımı, özellikleri ve sınıflandırılmasına yönelik alanyazındaki çalışmalar ile bu birlikteliklerin genel amaçlı sözlükler ile eşdizimlilik sözlüklerinde nasıl sunulduğu incelenecektir. Daha sonra, genel

amaçlı Kürtçe sözlüklerden belirli yöntemlerle tespit dilen eşdizimli sözcükler sınıflandırılarak bir eşdizimliler sözlüğü önerisi şeklinde sunulacaktır.

1.3. Tezin Konusu

Bu tez kapsamında eşdizimliliğin öncelikle alanyazında daha sonra sözlüklerde nasıl ele alındığı incelenecek ve genel amaçlı Kürtçe ve Türkçe sözlükler ile İngilizce eşdizim sözlükleri dikkate alınarak Kürtçe sözlüklerdeki eşdizimli öğeler tespit edilmeye çalışılacaktır. Tespit edilen eşdizimli öğeler alanyazındaki tanım ve sınıflamalar doğrultusunda değerlendirilecektir. Tez kapsamında bir Kürtçe eşdizimliler sözlüğünde eşdizimli sözcüklerin nasıl sunulabileceğine ilişkin bir öneri sunulacaktır.

2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sözcüklerin Birlikte Kullanımı

Aitchison (1987) sözcüklerin zihinde nasıl tutulduğu ve çağrıldığı konusunu detaylı bir şekilde incelemiş ve zihinde çok organize bir şekilde işleyen bir zihinsel sözlükten (*mental lexicon*) söz etmiştir. Buna göre anadili konuşucuları zihinsel sözcük dağarcığından çok hızlı bir şekilde (saniyenin beşte biri gibi bir sürede) arama ve çağırma yapabilir.

Seashore ve Eckerson yaptıkları çalışma ile eğitimli bir yetişkinin 150.000'den fazla sözcük içeren bir sözcük dağarcığına sahip olduğunu belirlemişlerdir. Sözcüğün tanımı ile ilgili tam bir uzlaşma olmadığından zihindeki sözcük sayısı ile ilgili çok daha yüksek tahminler de vardır. "Zihinsel sözlük"te yer alan sözcük sayısı ve zihnin bu sözcükleri işlemleme hızı dikkate alındığında sözcüklerin bir araya getirilmesinde çok iyi çalışan bir zihinsel süreçten söz edilebilir (Aitchison, 1987:7).

Sözcüklerin birbiri ile ilişkileri psikologların dikkatini çok önceden çekmiş bir konudur. Günümüzde de kullanılan sözcük ilişkilendirme deneylerinde kişiye bazı sözcükler sunularak denekten her bir sözcük için aklına gelen ilk sözcüğü söylemesi istenmektedir. Örneğin, *gündüz* sözcüğü verildiğinde denek tarafından *gece* veya *ışık* sözcükleri ile karşılık verilmesi gibi. Uygulanması kolay olan bu yöntem, Postman ve Keppel tarafından sözcüklerin zihinde nasıl ilişkilendirildiği ile ilgili analizler yapmak üzere kullanılmıştır (Aitchison, 1987:23).

Bazı sözcüklerin birbirleri ile yakın ilişki içinde olduğu dilde gözlemlenlenebilen bir durumdur. Örneğin, *zarf ve pul; ay ve yıldızlar; kurşun kalem ve tükenmez kalem* gibi. Sıklıkla ilişkilendirilen bu sözcükler arasında bir takım bağlar olabileceğine yönelik çalışmalar ve deneyler yapılmıştır. Sözcük ilişkilendirme testlerinde deneğe sunulan sözcük ile deneklerin karşılığında söylediği sözcüklerin aynı anlamsal alan içinde olduğu

tespit edilmiştir. Örneğin, *iğne* sözcüğü sunulduğunda karşılığında *iplik, toplu iğne, göz, dikmek* gibi dikiş dikmeyle ilgili sözcükler söylenmiştir. Sözcük ilişkilendirme testlerindeki bulgulardan biri de eşi veya zıttı olan sözcüklerde ilk önce eş veya zıt olan diğer sözcüğün söylenmesi olmuştur. Örneğin *kadın-erkek, büyük-küçük* gibi (Aitchison, 1987:72-73).

Eşdizimlilik, yukarıda belirtildiği gibi sözlüklerin zihinde ilişkilendirilmelerinin bir ürünü olabilir. Ancak, Aitchison'ın (1987) kapsamlı bir şekilde ele aldığı üzere zihinsel sözcük dağarcığının genişliği ve karmaşıklığı dikkate alındığında bu sözcük birlikteliklerinin nedenini açıklamak kolay bir iş gibi görünmemektedir.

2. 2. Eşdizimlilik ve Tanım Güçlüğü

1950'lerden günümüze eşdizimliliği tanımlamaya veya özelliklerini ortaya koymaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Eşdizimliliğin en belirgin ve üzerinde uzlaşılan özelliği tanım güçlüğüdür. Ancak, dil öğreniminde atfedilen önem ve bilgisayarlı dilbilim çalışmaları ile birlikte farklı kullanım alanlarının doğması nedenleriyle dilbilimcilerin konu ile ilgili çalışmaları devam etmektedir.

Dilin sözdizim kurallarına göre sözcüklerin serbestçe seçilmesiyle sonsuz sayıda üretim yapılabilir. Ancak bazı seçimlerin aynı ve tekrarlı bir şekilde yapılması seçme özgürlüğünün o kadar da sınırsız olmadığını göstermektedir. Sinclair (1991:109), kullanım kolaylığı ve etkili anlatım gibi nedenlerle dillerde bazı kalıplaşmış, hazır yapılar olduğunu ve konuşucu tarafından bu yapıları kullanmaya doğal bir eğilim olduğunu tespit etmiştir.

Eşdizimliliği anlamsal bir yaklaşımla ele alan Hausmann eşdizimli sözcükleri dilin "yarı-tamamlanmış" ürünleri gibi tanımlar (*semi-finished products of language*).

Hausmann'a göre eşdizimlilik iki sözcük arasındaki tipik, belirgin ve karakteristik ilişkilerdir (Herbst, 1996:383).

Eşdizimliliği tanımlamaya çalışmanın veya eşdizimliliğe sözlüksel bir model sunmanın kolay olmadığı anlaşılmaktadır. Eşdizimliliğin bazı özellikleri net ve kolayca tekrarlayan nitelikteyken bazı özellikleri ise çelişkili olup mevcut veriler üzerinden doğrulanması güçtür (Heid, 1994:227).

Eşdizimliliği tanımlama çabaları genellikle bir uçta serbest sözcük birleşimleri diğer uçta ise deyimler olmak üzere iki uçlu bir eksen üzerinden yapılmaktadır. Serbest sözcük birleşimleri anlambilimsel ve sözdizimsel kısıtlara göre bir araya gelirken deyimler bu tür kurallara tabi tutulamayan katı yapılar olarak tanımlanmaktadır. Deyimlerin anlamı onu oluşturan sözcüklerden anlaşılamadığı gibi bu yapılar sözcük dizilişi açısından, farklılık ve değişimlere kapalıdır (McKeown ve Radev, 2000:2). Schmid'e göre (2003: 249) eşdizimli sözcüklerin hem serbest sözcük birleşimlerinden hem de deyimlerden özellikler taşıyan 'arada' (*mediocre*) kalmış bir yapısı vardır.

Sinclair (1991:109), serbest sözcük birleşimlerinin dilbilgisi kurallarına uygun olarak serbest bir şekilde sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluştuğunu belirtir. Türkçe'den bir örnek verilirse, *almak* eylemi dilin sözdizim ve anlam kurallarına göre sonsuz sayıda birliktelik gerçekleştirebilir. Örneğin, *domates almak, bilgisayar almak, yat almak, tişört almak, su almak, kitap almak* gibi. Oysa, *suç* ***işlemek*** birlikteliğinde ise *işlemek* eyleminin başka sözcüklerle bir araya gelme konusunda *almak* eylemi kadar serbest olmadığı daha "seçici" olduğu görülmektedir. Deyimler ise bu kısıtlı ve katı olma halinin en uç noktası sayılmaktadır. Örneğin *ağzında bakla ıslanmamak* deyimi sözdizimsel ve biçimbilimsel değişimlere kapalıdır. Örneğin **dilinde bakla ıslanmayacak* şeklinde bir kullanımın olamaması gibi.

Firth (1951:196) *meaning by collocation* (eşdizimsel anlam) terimi ile eşdizimliliği anlamın düzeylerinden biri olarak ele almıştır. Firth'e göre, eşdizimlilik, sesbilgsel, sesbilimsel ve dilbilgisel yapılar açısından sözcüklerin veya tümcelerin arasında karşılıklı bir şekilde "birbirini gerektirme" (*mutual expectancy*), bir 'mecburiyet' durumudur. Firth (1951) *meaning by collocation* kavramı ile eşdizimliliği teknik olarak ele almıştır.

Halliday ve Hassan da eşdizimliliğin sözdizimsel düzeyin yanında dilbilimsel bir düzey olarak ele alınabileceğini önermişlerdir. Bu yönüyle, eşdizimlilik sadece bir konuşma unsuru (*parole*) olmayıp l*angue* boyutunda dilin sistemik bir bileşeni gibi düşünülebilir (Schmid 2003:238).

Halliday ve Hasan (1976:286) sözcükler arasındaki tutunumun sadece aralarındaki anlam ilişkisi değil, "aynı zamanda aynı sözlüksel çevrede bulunma eğilimi" olduğunu belirtir ve eşdizimli olma durumunu böyle tanımlar.

Cruse (1986: 40) eşdizimliliği sözlüksel birimlerin alışılagelmiş bir şekilde birlikte görünmeleri (*habitually co-occurence*) olarak tanımlar. Ancak bu birliktelikteki sözlüksel birimler anlamsal olarak tamamen saydamdır. Örneğin, *fine weather* (güzel hava), t*orrential rain* (şiddetli yağmur), *high winds* (kuvvetli rüzgâr) gibi. Örneklerde görüldüğü üzere bunları deyimlerden ayırmak kolay olsa da bu yapıların da birlikte bir anlamsal bütünlükleri (*semantic cohesion*) vardır. Öğelerin karşılıklı olarak birbirlerini 'seçme' durumu söz konusudur.

Mel'čuk'a göre (1998: 23-24), eşdizimli sözcükler "kurulu öbeklerdir" (*set phrases*) ve insanlar tek tek sözcükler yerine kurulu öbeklerle konuşurlar.

McKeown ve Radev'e göre (2000:1) eşdizimli yapılar dilde çok genel olarak kabul gören ancak genel bir sözdizimsel ve anlambilimsel kurala tabi olmayan sözcük

çiftlerini ve öbekleri kapsar. Yaygın kullanımlarından dolayı etkin ve akıcı bir konuşma için bu yapıların edinimleri/öğrenilmeleri gerekir.

Čermák (2006: 929-933) eşdizimliliğin en büyük sorunun tanım sorunu olduğunu belirterek eşdizimliliği belirlemede kullanılan yaklaşımları şöyle değerlendirmektedir:

- *Derlem*: Derleme dayalı olarak eşdizimli sözcüklerin belirlenmesi durumunda belirli bir sıklıktaki tüm sözcük birliktelikleri eşdizimli olarak sunulduğunan eşdizimli sözcük tanımı çok geniş olmaktadır.
- *Sezgi*: Dilbilimciler tarafından sezgiye dayalı olarak eşdizimlileri belirlemeye çalışmak net bir tanımlama doğurmamaktadır.
- *Sözlükler*: Sözlüklerde ağırlıklı olarak içerik sözcüklerinin (ad ve eylemler özellikle) oluşturduğu eşdizimliliklere daha çok yer verilirken dilbilgisel sözcüklere daha az yer verilmektedir.
- *Anlam*: Çok anlamlı sözcüklerin eşdizimlilik gösterme eğilimi daha fazlayken daha basit ve tek anlam içeren sözcüklerde eşdizimlilik daha az görülmektedir.
- *Sıklık*: Sıklıkla kullanılan sözcüklerin daha az kullanılan sözcüklere göre eşdizimlilik gösterme eğilimi yüksektir.
- *Değişmezlik*: Bu açıdan sabit olan ve olmayan eşdizimlilikler ayrımına gidilmektedir. Buna göre de bazı eşdizimli yapılar neredeyse tek bir sözlüksel birim haline gelecek kadar değişmez ve katı iken bazıları esnek ve farklı birlikteliklere açık olabilmektedir.

Alanyazında üzerinde uzlaşılmış ve sınırları net bir eşdizimlilik tanımı ortaya konamamakta, ancak eşdizimlilik için serbest sözcük birleşimleri ile deyimler arasındaki aralıkta bir derecelendirmeden söz edilebilmektedir. Dildeki önemi nediyle de eşdizimli öğeler sözlükbilim alanında çokça ilgi görmüş ve sözlüklere dahil edilmeye çalışılmıştır.

2.2.1. Eşdizimliliğin Özellikleri

Fontenelle'e (1994:1) göre bazı sözcüklerin birlikte kullanımı kulağa daha doğal gelmektedir. Örneğin, süt bozulur, yoğurt ekşir, peynir küflenir. *Bozulmak, ekşimek, çürümek, küflenmek* eylemleri birçok besin maddesinin bozulduğunu ifade etmek için

kullanılabilir. Ancak birbirlerinin yerine kullanıldığında sonuç değişebilir. Bu nedenle, eşdizimli sözcüklerin belli bağlamlarda dile özgü, en doğal sözcük birlikteleri olduğu söylenebilir.

Smadja (1993b:1), sözcük birlikteliklerinin sözdizimsel ve dilbilgisel kurallar ile açıklanamayacağını bunun sözcüğün "çevresi" ile olan ilişkisine dayandığını belirtir. Sözdizimsel ve dilbilgisel kurallar ile açıklanamayan bu durum "sözlüksel düzey", "sözlüksellik" (*lexicalness*) olarak ifade edilmiştir.

Smadja (1993:146-147) eşdizimli yapıların temel özelliklerini nedensizlik, dile özgülük, bağlam duyarlı olma (aynı bağlamda tekrar etme) ve teknik dilde ortak olma şeklinde belirtmiştir.

Eşdizimlilerin bir araya gelişlerinin nedensiz olması, sözcüklerden birinin eş anlamlı bir sözcükle değiştirildiğinde aynı etkiyi vermemesi ile sonuçlanır. Örneğin, *sıcak bir karşılama* eşdizimliliğinde *sıcak* sözcüğünü benzer bir sözcük olan *ılık* ile yer değiştirdiğimizde **ılık bir karşılama* şeklinde kabul edilemez bir eşdizimlilik ortaya çıkmaktadır (McKeown ve Radev, 2000:4).

Tamamı olmasa da bazılarının dile özgülük göstermesi nedeniyle diller arasında eşdizimli sözcükler açısından farklılıklar bulunmaktadır. Türkçe'de *sigara içmek* eşdizimliliği Kürtçe'de *cigare kişandin* (sigara çekmek), İngilizce'de ise *to smoke cigarette* (sigara tüttürmek) şeklinde karşılık bulmaktadır. Yine tipik bir eşdizimlilik örneği olarak *açık çay eşdizimliliği* İnigilizce *weak tea (zayıf çay) olarak karşılık bulmaktadır*.

Aynı kavramlar dillerde farklı anlatım yolları ile ifade edilebilmektedir. Diller anlatım sırasında birbirlerinden farklı sözcüklere başvurarak, kendi anlatım yollarını kullanırlar (Aksan, 2009:72). Eşdizimli yapılar da bu duruma bağlı olarak dilden dile

farklılık gösterir. Bu nedenle de eşdizimli öğelerin sözlüklerde ayrıca sunulması önemlidir.

Dillerde ortak olan eşdizimli görünümler de vardır. Örneğin, *süt dişi*, İngilizce'de *milk tooth*, Kürtçe'de *diranên şîr*, İspanyolca'da *diente de leche* olarak benzer bir eşdizimlilik göstermektedir.

Eşdizimli öğelerin tekrarlı birliktelikler olması ve aynı bağlamda tekrar görülme ihtimallerinin yüksek olması gibi özellikler sözlükbilimcilere büyük derlemler içinden eşdizimli yapıları tespit etme ve çıkarma imkânı vermiştir (Smadja, 1993:147).

Günlük dilde eşdizimlilik göstermeyen ancak teknik dilde bu tür yapılar oluşturan sözcükler de vardır. Örneğin bilgisayar dilinde kullanılan *dosya sil/kaydet/oluştur* eşdizimlilikleri gibi (McKeown ve Radev, 2000:4).

Alanyazında eşdizimlilik için uzlaşılmış net bir tanımdan söz etmek mümkün olamamaktadır. Bu nedenle eşdizimli sözcükleri net bir şekilde tanımlamak yerine bu birlikteliklerin özellikleri ve görünümleri üzerine tespitler yapılmıştır. Gabrielatos (1994: 2) sözcük birlikteliklerini sınıflandırırken üç temel faktörden söz eder:

- Birlikte görünme olasılığının derecesi,
- Değişmezliğinin derecesi (dilbilgisel işlemlemeye izin verme/ vermeme),
- Anlamın parçaların anlamını ne kadar yansıttığının derecesi.

Bu durumda eşdizimlilik için bir prototipten ziyade bir derecelendirmeden söz edilebilir. Bir uçta serbest seçim yoluyla bir araya gelen sözcükler, diğer uçta katı ve değişmez nitelikte sözcük birliktelikleri (deyimler) olmak üzere iki uç arasında bir derecelendirme söz konusudur (Herbst, 1996:384).

Eşdizimli sözcüklerin derecelilik özelliği bu alanda çalışanlar tarafından büyük ölçüde tespit edilmiş ve kabul görmüştür. Bu özelliğine bağlı olarak, c*asual and significant collocation* (sıradan ve belirgin eşdizimlilik), *free and restricted* (serbest ve

kısıtlı eşdizimlilik), *unrestricted, semi-restricted* (kısıtlı olmayan ve yarı kısıtlı eşdizimlilik) gibi sınıflamalara gidilmiştir (Herbst, 1996:385).

Eşdizimliliğe yaklaşımların büyük bir kısmında ortaya çıkan bu derecelendirme durumuna bağlı olarak sınırları belli net bir tanım ortaya konamamaktadır. Bu nedenle de eşdizimliliğin ne olmadığı üzerinden bir değerlendirme yapılmakta ve eşdizimlilik için bir tanım aralığı sunulabilmektedir.

Eşdizimliler derecelilik ve belirsizlik özelliklerinin yanı sıra "ortalama (arada)" olma durumu da gösterir. Ne deyimler gibi belirgin, ne de serbest sözcük birleşimleri gibi dikkat çekmeyecek kadar belirsiz olan birlikteliklerdir (Schmid, 2003: 249). Schimid'e göre eşdizimliliğin tam olarak tanımlanamaması da bu özelliğinin bir sonucudur.

Herbst'e göre (1996:383) eşdizimli yapılar dilde fazladan bir iş görürler ve yaptıkları bu "ekstra" iş nedeniyle eşdizimli sözcükler "çok kazandıran" sözcüklerdir. Bu yapılar ayrı ayrı sözcükler olarak üstlendikleri görevin yanı sıra birlikte görünümleri ile dildeki başka bir ihtiyacı da karşılamış olurlar.

Eşdizimlilerin kullanımı bir *dejavu* durumuna benzetilmektedir. Bu birlikteliklerin en temel özelliklerinden biri anadili konuşucuları tarafından hemen algılanmaları ve sözlükçenin sık ve tekrarlı bir şekilde kullanılan *yapı blokları* olmalarıdır. Anadili konuşucularına göre eşdizimlilik bazı şeyleri "alışılagelmiş" (*habitual*) bir şekilde ifade etmeyi sağlar, bu nedenle eşdizimli yapılar pratik ve akıcıdır (Heid, 1994:228).

Sinclair (1991:109), konuşucunun sözcükleri bir araya getirme özgürlüğünü "serbest seçim ilkesi" (*open choise principle*) olarak adlandırır ve serbest seçimin yalnızca dilbilgisel kurallar tarafından sınırlandırılabileceğini belirtir. Dilde neredeyse donmuş ve hiçbir şekilde değiştirilemeyen yapılar için ise Sinclair (1991:109,110) "deyimsellik ilkesini" (*idiom principl)* kullanır. Sözcüklerin bir araya gelmesinde bu iki

ilke bir sarkacın iki ucunda yer alıyor gibidir. Bir tarafta değiştirilmesi mümkün olmayan sözcük birleşimleri yani deyimler (örneğin, *turnayı gözünden vurmak*), diğer tarafta özgürce birleştirilen ve yer değiştirebilen sözcükler (örn. gömlek/çorap/araba/… yıkamak). Her iki uç arasında farklı özellikler gösteren birliktelikler söz konusu olabilmektedir. Sinclair eşdizimliliği dildeki "prefabrik" oluşumlara benzetir ve eşdizimliliği bu iki ilkenin arasında bir yerlerde tanımlar.

Schmid'e göre (2003: 243) eşdizimli sözcüklerin bir araya gelişi tesadüfi bir durum değildir. Bu sözcükler adeta bir mecburiyet hali gibi birbirini gerektirir ve "bekler". *Mutual expectancy* (birbirini gerektirme) kavramını kullanarak Firth (1957) bu ilişkiye ilk dikkat çekenlerden biridir. Daha sonraki çalışmalarda *mutual expectancy* yerine bazı dilbilimciler *predictability* (tahmin edilebilirlik) kavramını kullanmışlardır. Anadili konuşucuları bu sözcüklerden biriyle karşılaştığında diğer sözcüğü büyük ölçüde tahmin edebilmektedir. Bu durumda, birbirini gerektirme eşdizimliliğinin dil perspektifinden görünen yüzüyken tahmin edilebilirlik kullanıcı perspektifinden yüzünü gösterir. Birbiri ile ilişkili olan *gerektirme* ve *tahmin edilebilirlik* ile ilgili en temel sorun bunların nasıl ölçüleceğidir (Schmid, 2003: 243).

Schmid (2003)'e göre sıklık ve tahmin edilebilirlik arasında da bir ilişki vardır. Bir eşdizimli yapı ne kadar çok karşımıza çıkarsa tahmin edilebilirliği de o kadar yüksek olur. Ancak her sıklıkla birlikte görünen sözcük grupları da eşdizimlilik oluşturmaz.

Alanyazında, eşdizimli yapıları üretme ve anlama arasındaki ayrıma da dikkat çekilmiştir. Eşdizimli yapıların konuşucu tarafından anlaşılmasının daha kolay ancak kullanılmasının daha güç olduğu belirtilmektedir (Heid ve diğerleri, 1996:94).

Benson ve diğerleri (2009: xix) dilde akıcı ve doğru kullanım için o dildeki sözcük birlikteliklerini bilmenin önemli olduğunu belirtir. Benson'a göre sözcüklerin diğer sözcüklerle bir araya gelişi "tekarlı birliktelik" (*recurrent combinations*), "sabit

birliktelikler" (*fixed combinations*) veya eşdizimlilik oluşturur ve bu birlikteliklerin doğurduğu dilsel durum ise "deyimsellik"tir (*phraseology*).

Eşdizimliliği oluşturan sözcüklerin sayısı konusunda dilbilimcilerin bu birlikteliklerin en az iki sözlüksel birimden oluştuğu konusunda uzlaştığı görülmektedir. Ramos ve Wanner'e (2007:11) göre birden fazla eşdizimlilik ilişkisi içeren "zincirleme eşdizimliler" (collocational chain) de vardır. Örneğin *[to] commit a violation of the law* (yasayı ihlal etmek) eşdizimlilğinde yer alan *ihlal* sözcüğü *ihlal etmek* eşdizimliliğinde tabanı *(base)* oluşturmakta *yasa ihlali* eşdizimlilğinde ise eşdizileni *(collocate)* oluşturmaktadır.

2.2.2. Eşdizimliliğin Önemi

Sözcük birliktelikleri yabancı dil öğrenen öğrencilerin sıklıkla hata yaptıkları alanlardan biridir. Bu hataların nedeni dile özgü olan sözcük birlikteliklerinin öğrenilmemiş olmasıdır (Bahns 1993:56). Bu yapıların kullanılması konuşucuya daha doğru ve etkili bir anlatım imkânı sunduğu gibi kullanılmaması da akıcılık ve bütünlük açısından tersi bir sonuç doğurabilmektedir (Heid, 1994:240).

Yabancı dil öğretiminde kullanılan testlerin çoğu eşdizimli sözcüklerin algılanmasına yönelik olmuş ancak üretimine yönelik analizler daha az yapılmıştır. Yapılan çalışmalar ileri düzey yabancı dil öğrencilerinin de eşdizimlilikle ilgili sorularda ciddi oranda hata yaptığını göstermektedir (Nesselhauf, 2005:4).

Eşdizimli sözcüklerin öğretilmesinin gerekliliği ve hangilerinin, nasıl öğretileceği Bahns (1993, 56-63) tarafından ele alınmıştır. Bahns, BBI ve Cobuild eşdizim sözlüklerinde yer alan eşdizimlilik sayılarından hareketle dildeki eşdizimli yapıların sayısının çok fazla olduğunu belirtir. Bu nedenle de eşdizimli yapıların öğretilmesinde mutlaka bir sınırlamaya gidilmesi gerektiğini belirtir. Ölçüt olarak da anadili (D1) ve

yabancı dil (D2) arasında eşleşme olup olmamasını almıştır. Örneğin *weak tea (açık çay)* Türkçe'ye sözcük anlamıyla doğrudan çevirildiğinde *zayıf çay* olarak çevrilir. Ancak, Türkçe açısından bu doğru bir kullanım değildir. Bahns anadili ve öğrenilen dil arasında doğrudan karşılığı olmayan eşdizimliliklerin tespit edilerek bunların öğretilmesi gerektiğini belirtir.

Konuşucunun her bir sözcüğü seçmek yerine bu tür hazır (*prefabrik)* yapıları seçmesinin bilişsel olarak daha az çaba gerektirdiği ve kolaylık sağladığı belirtilmiştir. "Stok"ta hazır bulunan bu sözcükler kolaylıkla çağrılır ve işlemleme yükü serbest sözcüklere göre daha azdır. Dil ediniminin daha ilk safhası olan bebeklik döneminde bile bu ikili yapıların kullanıldığının gözlemlendiği belirtilmiştir (Schimid, 2003:251). Örneğin, *bıcı bıcı yapmak, atta gitmek, öpücük vermek, bay bay yapmak* gibi.

Schmid'e göre (2003: 251) eşdizimlilerin tahmin edilebilir olması sadece konuşma açısından değil anlama açısından da işlemleme kolaylığı sağlar. Özellikle de sınırlı eşdizimlilik söz konusu ise eşdizimlilerden birini duyan kişinin artık diğer sözcüğe daha az dikkat edebileceğini belirtir. Uygun ve yerinde kullanım dilsel ifadenin daha kolay algılanmasını sağladığından eşdizimli sözcüklerin sözdizimini destekleyici nitelikte olduğunu belirtir.

Konuşma ve yazma dillerinde tipik olarak kullanılan eşdizimli sözcükler ile ilgili çalışmalar da yapılmıştır. Konu ile ilgili bir kanıt sunamamakla birlikte Schmid (2003: 252) hızlı ve canlı bir şekilde üretilen konuşma dilinde daha fazla eşdizimli yapının kullanılmasının beklendiğini belirtir.

Schmid (2003: 254), *I'll tell you what* (bak ne diyeceğim), *as well as* (… yanı sıra), *as you know* (bildiğin gibi), *the truth is* … (gerçek şu ki), *the thing is* … (mesele şu) gibi eşdizimli yapıları anlamsal olarak belirsiz olsalar da kullanımsal olarak güçlü yapılar olarak tanımlar. Schimid'e göre bu ifadelerin kullanımları zıtlık yaratma ve düşünceyi

vurgulamayı sağlar ve birçok insan farkında olmadan bu eşdizimlilikleri sıklıkla kullanır. Alışkanlıkla kullanılan bu sözcüklerin bazıları konuşma öncesinde kişiye konuşmasını planlaması için zaman kazandırır. Schmid, bu yapıların çok bilinçli bir süreç sonucunda değil, neredeyse hiç enerji gerektirmeden biraz otomatik olarak tercih edildiğini belirtir. Bu sözcüklerin anlamsal içeriklerinin çok dolu olmamasının da hiçbir iletişim sorununa yol açmadığını belirtmiştir.

McKeown ve Radev'e göre (2000:2) eşdizilimli sözcükler birçok açıdan kullanışlı ve önemlidir. Tespitlerine göre, özellikle sesteş sözcükler açısından birlikte kullanıldığı diğer sözcükler ve kullanıldığı bağlam nedeniyle eşdizimlilik belirsizliği önler.

Eşdizimliliğe getirilen tanımlar ve yaklaşımlardan anlaşıldığı üzere eşdizimlilik tanımlaması güç bir kavram olup sınırları çok net değildir. Ancak, eşdizimli sözcükler sağladıkları etkili anlam ve daha az işlemleme gerektirmeleri nedeniyle konuşucular açısından serbest seçime göre daha kullanışlı yapılardır. Ayrıca,deyimlere göre daha az kısıtlı olan bu birlikteliklerin dilde daha geniş kullanım alanı vardır (Schmid, 2003: 255).

2.3. Eşdizimliliğe Temel Yaklaşımlar

Herbst (1996: 380) eşdizimliliğe getirilen yaklaşımları değerlendirmiştir. Herbst'e göre bu alandaki ilk çalışmalardan biri olarak Firth'in çalışmaları biraz belirsiz kalmış ve bu belirsizlik konu ile ilgili farklı yaklaşımlara yol açmıştır:

- metin merkezli (text oriented approach) yaklaşımlar (Halliday ve Hassan),
- istatistik merkezli yaklaşımlar (Sinclair ve Kjellmer)
- anlam merkezli (*significance oriented*) yaklaşımlar (Hausmann) gibi.

Bu bölümde, eşdizimliliğe getirilen yaklaşımlar anlam, metin ve istatistik temelli yaklaşımlar ile sözdizim ve edimbilim temelli yaklaşımlar olarak incelenecektir.

2.3.1. Eşdizimliliğe Anlam Temelli Yaklaşım

İletişimin en temel unsurlarından biri olan sözcük, dilbilimcilerin her zaman ilgi odağı olmuştur. Ses, anlam, dizim ve biçim açısından sözcük ile ilgili sayısız çalışmalar yapılmıştır. Dilbilim kuramcıları sözcüklerin nasıl bir araya geldiğini ve anlam ilettiğini açıklamaya çalışmışlardır (Aitchison, 1987: 26).

Aksan (2009 Cilt II: 15) biçimsel olarak sözcüğün sınırlarını çizmek ne kadar güçse sözcüğün anlamının sınırlarını belirlemek için de aynı zorluğun söz konusu olduğunu belirtmiştir.

2.3.1.1. Bağlamsal Anlam ve Eşdizimlilik

Eşdizimlilik kavramından ilk söz edenlerden biri olarak Firth, anlamı dilbilim çalışmalarının merkezine oturtmuş bir dilbilimcidir. Eşdizimliliği anlamın düzeylerinden biri olarak ele almıştır. Firth Sassure'un *parole* ve *lingua* ayrımını benimsememiş, dili bağımsız bir zihinsel süreç olarak kabul ederek insanların davranışları ve konuşmaları bağlamında incelemiştir. Sözcüklerin, içine doğdukları konuşma ortamları bağlamında anlam kazandıklarını ileri sürdüğü teorisini *Contextual Theory of Meaning* olarak adlandırmıştır (Chapman & Routledge, 2005: 80-86).

Firth (1935: 7), anlam üzerine yaptığı *The Technique of Semantics* adlı çalışmasında sözcük anlamını temel (gerçek, orijinal) anlam ve kullanımsal (kullanılan bağlama göre kazanılan) anlam olarak sınıflandırmaktadır. Firth, Erdmann'ın (*Die Bedeutung des Wortes* eserinde) üç tür anlam sınıflaması yaptığına dikkat çeker. Bu anlamlar; temel veya çekirdek anlam (*essential or central meaning*); kullanımsal veya bağlamsal anlam (*applied or contextual meaning*) ve duygusal anlam (*feeling-tone*) olarak sayılmıştır.

Firth'e göre (1935: 8) anlama etki eden üç temel unsur vardır. Bunlar; sözcüğün biçimi, bağlamı (yani bağlamsal anlam, sözcük anlamı bağlamdan kopuk ele alınamaz) ve son olarak sözcüğün tarihsel süreç içinde kazandığı (dönüştüğü) anlam. Anlam; bağlamsal ilişkiler, sesbilgisi, dilbilgisi, sözcük bilgisi ve anlambilimin tümüyle ilişkilidir, her bileşende vardır ve her bileşen kendi durumsal bağlamına göre çalışır (Firth, 1935:19). Durumsal bağlam anlambilim açısından önemli bir unsurdur. Durumsal bağlamda (*context of sitiuation*) insanlar, onların neler söyledikleri ve dile ilişkin olup biten her şey vardır. Dilbilimin her bileşeni bu bağlamda yerini bulur ve hepsinin arkasında da katılımcıların deneyimine dayanan sosyal ve kültürel bir arka plan bulunur (Firth, 1935:27).

Firth (1935:28), sözcüklerin seçimindeki sosyal arka planı şöyle açıklar:

> Her insan beslenmek ve uyumak gibi iki temel rol ile hayata başlar fakat yaklaşık iki aylıktan başlayarak sosyal olarak aktif hale gelir ve giderek sosyal roller biriktirmeye (oluşturmaya) başlar. Birey olarak doğan insan, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için sosyal olmak durumundadır. Sosyal hayat ile bütünleştikçe de aslında öğrenilen en temel şey bulunduğumuz durumlarda (koşullarda, ortamlarda) diğerlerinin bizden ne söylememizi beklediğidir. Bu koşullar sonsuz olduğu gibi sözcüklerin bağlamı da sonsuz bir şekilde çoğalır. Bununla birlikte içinde bulunduğumuz dünyanın bir rutini vardır. Sosyal bir varlık olarak insanların okul, aile, iş, içinde bulunulan topluma bağlı olarak birtakım rutin rolleri vardır. Bu rollere bağlı olarak birtakım davranışlar sergilenir. Konuşma da birçok insanın düşündüğünün aksine kabaca bir ritüeldir aslında. Biri sizinle konuşmaya başladığı andan itibaren aslında az çok belirli bir bağlamın içindesinizdir ve istediğiniz her şeyi söyleme özgürlüğünüz yoktur. Konuşma insana etrafındaki çevreye kendini ifade etme imkânı verir ve sözcüklerimiz etrafımızdaki çevreden izler taşır. Bu açıdan da anlamın kültürel arka planından söz edilebilir. 'Rollerimizi' ve "repliklerimizi" bildiğimiz sürece "oyunun" içindeyiz, bilmezsek diğerleri de kendilerine düşen kısmı bilemezler. Sonsuz bir çeşitlilik gösteren bu rollerde ve durumlarda dilsel bir kendine özgülükten (sınıflamadan) söz edilebilir. Okulun (öğretme), hükümetin (planlama), dini otoritelerin kullandığı dil gibi. Malinowski bu durum için *phatic communion* (ilişkinin işlevi) terimini kullanmıştır. Konuşma durumları için de bir sınıflamadan söz edilebilir. Örneğin, hitap, tebrik, kurallara

uyma veya günlük hayatta popüler olan bazı bağlamlar, örneğin sağlıklı yaşam gibi…

Firth'in anlam teorisinin temelini oluşturan "durumsal bağlam" (*context of sitiuation*) ilk olarak Malinowski tarafından kullanılmıştır. Malinowski'nin durumsal bağlam yaklaşımı söylemin (*speech event*) merkezde olduğu sıralı bir olaylar dizisidir. Firth de durumsal bağlamın şematik bir yapı ile dilsel olaylara da uygulanabileceğini düşünür. Bu şematik yapı farklı dilbilgisel düzeylerde birbiriyle ilintili kategorilerdir (Firth, 1950: 181-182).

Firth'e göre dil, birbirinden bağımzsız betik (dile konu sözcelerin tümü) parçaları olarak değil, bütünsel, kanıtlı bir biçim (*attested texts*) olarak ele alınmalıdır (Léon 2007:6). Firth, *A Synopsis of Linguistic Theory* adlı çalışmasında daha sonra eşdizimlilik alanında çokça kullanılacak ve eşdizimliliği tanımlama çalışmaları açısından sembolik bir anlam kazanmış olan "*You shall know a word by the company it keeps.*" cümlesini kullanmıştır (1957:11).

Firth (1951:190), anlamın görünümlerini detaylı bir şekilde ortaya koyduğu *Modes of Meaning* çalışmasında anlam ile ilgili olarak, yeni bir bağlamda kullanılan her sözcüğün yeni bir sözcük olduğu tespitini yapar. Dilin sistematik yapısı veya şeması dil olaylarını soyutlamamıza imkân verir. Firth'e göre bu sistematik yapılar ne kendiliğinden var olan (*inherent*) ne de normalüstü (*transcendent*) yapılardır. Bu yapılar dilin kendisidir.

Firth'e göre (1951:192), anlamın görünümleri bir ışık demetinin bir düzleme yansımalarına benzetilebilir. Sözlüklerde de bu şekilde sözcüğün anlamlarının farklı düzeylerde verildiğini belirtir. Örneğin, önce sözcüğün sessel açıdan ayırt edici özellikleri verilir, sonra sesletim özellikleri verilir ve sonra varsa eylem veya isim görünümleri sunulur. Buraya kadar dilbilgisel düzeyde anlamdan söz edilebilir. Sonra temel ve etimolojik anlamları, günlük kullanımları, argo veya edebi anlamları verilebilir.

Firth dilin yaratıcı bir süreç olduğunu düşünür. Dil olayları, kendi bağlamında anlaşılmalıdır. Bu bağlam konuşucunun yaratıcılığıyla şekillenir (1951:193). Firth'in bu yaklaşımı anlamın düzlemlerinden biri olarak gördüğü eşdizimsel anlam ile ilişkilidir.

Fazla detaylandırmamakla birlikte Firth, eşdizimli sözcükleri genel ve alışılmış olanlar ile sınırlı, teknik veya kişiye özgü eşdizimlilikler şeklinde sınıflandırmıştır. Örneğin *at, inek, domuz, köpek* gibi sözcükler yaygın olarak cümlede ad öbekleri içinde sıfatlarla ve geniş zaman modundaki eylemlerle kullanılır. *Time* sözcüğü ise tanımlıklar (*article*), bir belirteç (*determiner*) veya adıl (*pronoun*) ile birikte veya bunlar olmadan *saved* (kazanmak), *spent* (harcamak), *wasted* (boşa harcamak), *frittered away* (ziyan etmek), *presses* (baskısı), *flies* (uçar), hatta *no* (yok) sözcükleri ile eşdizimlilik oluşturabilir. Firth'e göre bu durum betimleyici dilbilim (*descriptive linguistics*) açısından anlamın düzlemlerinden birini oluşturur.

Sesbilgsel, sesbilimsel ve dilbilgisel açısından sözcüklerin veya tümcelerin arasında karşılıklı bir şekilde "birbirini gerektirme" (*mutual expectancy*) durumu söz konusudur (Firth, 1951:196). Firth'in eşdizimlilikten ilk söz ettiği durumlar sözcük düzeyinde değil şiirlerdeki uyaklardan hareketle sesbilimsel düzeyde olmuştur.

Firth'e göre (1951:196) eşdizimlilik yoluyla anlam, dizimsel (*syntagmatic*) düzeyde bir soyutlama olup bu durum sözcüklerin kavramsal anlamlarıyla doğrudan ilgili olmayabilir. Örneğin *gece* sözcüğünün anlamlarından biri *karanlık* sözcüğüyle ve *karanlık* sözcüğünün anlamlarından biri de *gece* ile oluşturduğu eşdizimselliktir (*collocability*). Böyle bir karşılıklılık (*mutuality*) birçok dilde paralel bir şekilde görülebilir. Bir araya gelen bu sözcükler aslında yeni bir anlam düzlemi oluştururlar.

Firth eşdizimlilik örneklerini şöyle genişletir (1951:196)*: "The silent night, weary day, tender love, deadly strife, hateful strife, cruel wrath, manly breast, deep repentance, hold life in contempt*, *Is all the World drowned in blood and sunk in cruelty*, *learn to live*

in peace … Firth'e göre stilistik kullanıma bağlı olarak bunları çoğaltmak mümkündür ve bu birlikteliklerin bir kısmı uzun zaman içinde ortak kullanım özelliği kazanmıştır.

Firth'in yaklaşımı daha sonra bu alanda yapılacak çalışmalara temel oluşturmuş, bazı dilbilimciler bu yaklaşımı temel alarak eşdizimliliği tanımlamaya çalışırken bazıları da Firth'in yaklaşımını belirsiz, yüzeysel ve kısıtlı bir yaklaşım olarak değerlendirmiştir (Léon, 2007).

2.3.1.2. Sözlüksel İşlevler (*Lexical Functions*) Yaklaşımı

Mel'čuk eşdizimliliği belirleme ve tanımlama çalışmaları açısından alanyazında nispeten katı bir yaklaşım geliştirmiştir. Geliştirdiği teori ile dildeki sözcüklerin kullanımının dildeki bir diğer sözcüğün kullanımına bağlı olarak gerçekleştiğini formülleştirmiştir (McKeown ve Radev, 2000:5).

Mel'čuk geliştirdiği *The Meaning-Text Model* (MTM) teorisi ile sözcük birlikteliklerine bir anlam sınıflaması (*semantic cassification*) sunar. Mel'čuk MTM ile dilde anlamın nasıl gerçekleştiğine ilişkin bir teori sunar (Heid, 1994:234).

Eşdizimliliği anlam temelli bir yaklaşım ile inceleyen Mel'čuk'a göre (1998: 23-24), eşdizimli sözcükler "kurulu öbeklerdir" (*set phrases*). İnsanlar tek tek sözcükler yerine kurulu öbeklerle konuşurlar. Kurulu öbekler dilbilgisi teorisi açısından da sözlük yazımı açısından önemli bir konuyu temsil eder. Bu nedenle de hem dilbilimin hem de sözlükbilimin bu alana yoğunlaşması gerekir. Mel'cuk tarafından kurulu öbekler için verilen bazı örnekler şöyledir:

Of course, *investors* ***accept the challenge offered*** *by this region.*

North Queensland is ***best known*** *for its reef.*

The hardest thing, for instance, *will be* ***making decisions.***

Mel'čuk'a göre bu yapılar dil açısından çok önemlidir ve iyi bir sözlüğün o dildeki bütün kurulu öbekleri içermesi gerekir. Çünkü bu yapılar bir bütün olarak tutulmak ve kullanılmak durumundadır. Yapısı kurulu öbekler sözdizimi ve sözlükbilim arasında yapılan geleneksel ayrımlara pek uymadığını belirten Mel'čuk, eşdizimli sözcüklerin de kurulu öbekler arasında önemli bir yer tutması nedeniyle ayrıca dikkate değer olduğunu ileri sürmüştür.

Mel'čuk'a göre (1998:30) "serbest öbekler" (*free phrases*) konuşucunun seçme ve birleştirme özgürlüğü olan öbeklerdir. Kurulu öbekler (*set phrase veya phraseme*) ise bağımsız değildir. Uygun anlamın verilmesi sınırlı bir seçeneğe bağlıdır. Mel'čuk, eşdizimli yapıları kurulu öbek yapılardan anlam öbeklerinin altında sınıflamıştır.

Mel'čuk'a göre (2012: 32) deyimbilimin (*phraseology*) dilbilim çalışmalarındaki önemi konusunda bir uzlaşma vardır. Ancak, deyimsel ifadelerin (*phraseological expressions*) kapsamı ve nasıl tanımlanacağı ile ilgili bir uzlaşma yoktur. Deyimsel ifadeler; kurulu ifadeler (*set expressions*), kurulu öbek (*set phrase*), deyimsel öbek (*idiomatic phrase*), çok sözcüklü ifadeler (*multi-word expressions*) bazen de basitçe deyim olarak adlandırılsa da bunların her şeyden önce (çok sözcüklü) bir öbek (*phrase*) olduğunu ileri sürer.

Mel'čuk, deyim için en çok verilen örneklerden biri olan '*kick the bucket'* (*nalları dikmek*) örneğini verir. Bu örnekte en az iki sözcük sözdizimsel kurallara uygun olarak bir araya gelmiştir. Tıpkı *kick the ball, hit John* veya gerçek anlamıyla *kick the bucket* gibi. Fakat farklı olan, bu öbeğin deyimsel olması ve "beklenmedik bir anlam" (biraz kaba bir şekilde birinin öldüğünün ifade edilmesi) içermesidir. Mel'čuk'a göre işte bu beklenmedik anlamı itibariyle deyimler dilbilgisel olarak kısıtlı, "özgür olmayan" öbeklerdir.

Mel'čuk'a göre (2012:32) öbeğin bütün sözlüksel bileşenleri bir kısıtlılık olmadan sadece kendi anlamından ve dilbilimsel özelliklerinden dolayı (sözlüksel kimliğinden ayrı bir şekilde) seçilmesi durumunda serbest öbek (*free phrase*), söz konusudur. Konuşucu sözlüksel bileşenleri seçerken özellikle bir sözlüksel birimi (*lexeme*) dikkate almak durumunda kalmaz. Böylece, serbest bir öbekteki her sözlüksel bileşen dilbilgisel anlamda bir değişiklik yaratmadan bir benzeri veya eş anlamlısı ile yer değişebilir. Örneğin, *select the word freely* ifadesi aynı anlam korunarak *choose the lexeme without constraint* şekilde de ifade edilebilir.

Kurulu (serbest olmayan) öbeğin sözlüksel bileşenleri konuşucu tarafından seçilirken bileşenlerin sözcüksel kimliği ile ilgili dilbilgisel bir kısıtlılık vardır. Serbest olmayan bir öbekte, en az bir sözlüksel bileşen öbeği oluşturan diğer sözlüksel birimlere bağlı olarak seçilmiştir. Sözü edilen kısıtlı olma/olmama durumu dilbilgisel kurallardan kaynaklı kısıtlılık anlamında kullanılmamaktadır. Dilbilgisel anlamda bütün öbekler kısıtlıdır ve dilin kurallarına göre bir araya gelir. Bu nedenle de, serbest olmayan bir öbeğin her sözlüksel bileşeni anlamını ve dilbilgiselliğini koruyarak benzer veya eş anlamlısı ile yer değişemez. *Kick the bucket* (nalları dikmek) öbeğinde bileşenlerin değiştirilememesi gibi. Örneğin, *boot the bucket* aynı anlamı vermemektedir. Dolayısıyla kurulu öbekler (*phraseme*) bileşenlerin serbest bir şekilde seçilmesi özgürlüğünü ihlal eder. Bu ihlal konuşucunun zihinsel sözlüğünde uygun sözcüksel birimi ararken dizisel (paradigmatik) eksende olmaktadır (Mel'čuk 2012: 33).

Mel'čuk'a göre (2012: 37) doğal dillerde üç temel kurulu öbek yapı vardır. Bunlar deyimler, eşdizimli sözcükler ve klişelerdir.

Mel'čuk deyimleri ise tam deyimler (*full idioms*), yarı deyimler (*semi-idioms*) ve zayıf deyimler/deyimimsiler (*quasi-idioms*) olarak sınıflandırır. Deyimler için anlamın onu oluşturan unsurların ne kadarını kapsadığı bakımından bir şeffaflık/geçirgenlik derecesinden söz eder.

Mel'čuk'a göre (2012: 38) deyimin anlamı onu oluşturan sözcüksel birimlerin anlamını içermiyorsa "tam deyim" (full idiom) söz konusudur. Örneğin '*go balistic*' (çok öfkelenmek), '*by heart'* (ezbere), '*bone of contention*' (anlaşmazlık sebebi). "Yarı deyim"de (semi-idiom) ise deyimin anlamı parçalardan bazılarının anlamını içerir. Örneğin, *private eye (özel dedektif)*. "Deyimimsilerde" (zayıf deyimler, *quasi-idiom*) ise bütün sözcüksel birimler anlamını taşır. Örneğin, *start a family (aile kurmak).*

Bazı dilbilimcilerin üzerinde uzlaştığı gibi eşdizimlilik açısından bir derecelendirmeden söz edilecekse Mel'čuk'a göre deyimimsiler (zayıf deyimler) deyimlerden eşdizimlilğe geçişin yaşandığı alanda yer aldığı söylenebilir.

Mel'čuk'a göre (2012: 39) sözlüksel bir kurulu öbek anlam bakımından bileşimsel (*compositional*) ise eşdizimlilik vardır. Örneğin *heavy accent* (ağır aksan), *sound asleep* (derin uykuda), a*rmed to teeth* (tepeden tırnağa silahlı), *leap year* (artık yıl).

Mel'čuk (2012: 39), eşdizimliliğin ikili (*binary*) bir yapısı olduğunu belirtir. Konuşucunun serbest bir şekilde seçtiği sözcüksel ifade olarak *taban* (*base*) ve tabanda verilen anlamı ifade etmek için tabana bağlı bir fonksiyon olarak *eşdizilen* (*collocate*). Taban ile eşdizimli sözlüksel ifade anlamları itibariyle bölünebildiğinden (parçalara ayrılabildiğinden) eşdizimlilik anlamsal olarak bileşimseldir (*compositional*). Tabanın anlamı her zaman eşdizimli ifadenin anlamsal pivotudur. Örneğin, *make/take a* ***decision***, ***karar*** *vermek* birlikteliklerinde olduğu gibi.

Mel'čuk'a göre (2012: 44-45) eşdizimli sözcüklerin sayısı dillerdeki sözlükbirimlerden daha az değildir. Bu nedenle de bir sistem dahilinde sözlükte yer alması çok önemlidir. Mel'čuk'un önerdiği bu sistem "*lexical function (LF)" (sözlüksel işlev)* olarak adlandırmıştır.

Dilbilimsel olarak evrensel yapısı itibariyle *LF* diller arası bir özellik taşır ve sözdizimsel açıdan derin yapıda bir açımlama yapar. Özellikle bire bir karşılık bulmayan

ifadelerin çevrisi açısından bu fonksiyon sözcüğe ilişkin bir tanımlama sunar (Mel'čuk, 2012: 48).

MTM (*Meaning and Text Model*) ile Mel'čuk eşdizimliliği sözlüksel işlevler (*lexical functions*) ile açıklar. Buna göre bir yanda birbiri ile ilişkisi olan birden fazla sözcük veya sözcük birleşimleri diğer yanda parçalı bir anlam tanımlaması (*partial semantic description*) vardır. Parçalı anlam tanımlaması bir *anahtar kelime* ve bu anahtar kelimeye uygulanan soyut bir *anlam operatörü*nden oluşur. Farklı anlam operatörleri farklı eşdizimlilik türleri oluşturur (Heid, 1994:235).

Mel'čuk (1984)'te sözlüksel işlevi şöyle gösterir (Heid, 1994:235).

$f(X) = Y$

Burada X anahtar kelimedir (Hausman terminolojisinde *base* ,yani *taban*) ve *f* ise anlam operatörüdür. *f* soyut olup dillerden bağımsızdır ve genellenebilir niteliktedir. "Y" ise sözcüksel fonksiyonun değeridir. Sözcüksel fonksiyon anahtar kelime açısından ilişkisel (X ve Y arasında f tarafından sağlanan bir ilişki) bir durum ortaya koyar. Anahtar kelimenin birçok farklı kombinasyonları (eşdizimliliği) söz konusu olabilir.

Örneğin LF ***magn*** fonksiyonu verilen sözcüğe fazlalık, yoğunluk katmak için kullanılır. Örneğin ***magn****(ihtiyaç)* ihtiyacın çokluğunu göstermekte, bu da *acil/çok ihtiyaç* şeklinde bir anlamsal değer ortaya çıkarmaktadır. ***Magn****(inanç)* ise *kuvvetli/güçlü inanç* şeklinde bir anlamsal değeri göstermektedir (McKeown ve Radev, 2000:5).

Bu teoride 12'si özellikle Hint-Avrupa dillerinde olmak üzere eşdizimliliği tanımlamada önemli rol oynayan yaklaşık 60 fonksiyondan söz edilir. MTM eşdizimliliğin tanımlanması ve sınıflanması için bir çerçeve sunar. Bunun yanı sıra Mel'čuk ve arkadaşları eşdizimliliğin ayrı sözlüklerde sunulmasının gerekliliğinden hareketle *Explanatory and Combinatory Dictionaries (ECD)* adıyla sözlük çalışmaları yapmışlardır (Heid, 1994:235).

2.3.1.3. Anlam Temelli Diğer Yaklaşımlar

Eşdizimlilik alanında çalışanlar çoğunlukla edizimliliği anlamı belirleyen bir etken olarak ele almışlardır. Deyimselliğin derecesi de anlamla ilişkilendirilmiştir (Gabrielatos, 1994 s: 6).

Cruse (1986:37-41) deyim ve eşdizimlilik tanımlamalarında anlamsal ölçütü kullanır. Ona göre deyimler tek bir anlamsal birim oluşturur. Sözlüksel birimlerin alışılagelmiş bir şekilde bir araya geldiği (*habitual co-occurence*) eşdizimli sözcüklerde ise her bir birim anlamsal bir oluşumdur. Cruse bir de *bound collocations* terimini kullanmıştır. Crusa göre, daha katı olan bu eşdizimli görünümler, eşdizimliler ve deyimlerin birbirine yaklaştığı aralıkta yer alır.

Palmer (1981: 77)'e, göre anlamın büyük ölçüde belirleyici olması ve anlamla ilgisinin olmasının yanında eşdizimlilik bazen de büyük ölçüde kendine özgülük gösterir ve anlamı onu oluşturan sözcüklerden anlaşılamayabilir. Ancak, Palmer bu konuda bile kesin bir ayrım ve sınıflama yapılamayacağını hatta bazen de eşdizimli sözcüklerin yeni anlamlar kazanmış olabileceğini belirtir. Örneğin *white cofee*, *white whine*, *white people* birlikteliklerinde *white* sözcüğü bir renk olan *beyaz* anlamında olmayıp "açık renk" anlamını verir.

Eşdizimli sözcükler her zaman anlamsal özellikler veya gerçek dünya karşılıkları ile açıklanamayabilir. Örneğin, Almanya'da reklam ikonu haline gelen *green cow* (yeşil inek) gibi (Herbst, 1996: 386).

Anlamsal olarak açıklama getirmenin güç olduğu durumlardan bazılarını Palmer (1981: 78) örneklendirmektedir. Grup adlarını oluşturan sözcüklerde bu eşdizimlilikleri anlamsal olarak açıklamanın pek mümkün olmadığını, örneğin *flock* sözcüğünün neden *balık*, *herd* sözcüğünün ise neden *inek* için kullanıldığını açıklamanın zor olduğunu belirtir. Herbst (1996: 386) bu sözcüklerin görünümlerini şöyle örneklendirmiştir:

flock of sheep/goat/birds

herd of cows/cattle/elephants

school of fish/whales/dolphins etc.

Herbst'e göre (1996: 387) bu durum bu sözcüklerin o dilde bu şekilde kavramsallaştırılmış olmasından kaynaklanır. Dolayısıyla dili sonradan öğrenen birinin bu sözcükleri tahmin etmesi, ya da kendiliğinden bilmesi pek mümkün değildir ve bu nedenle de öğrenilmeleri gerekir. Herbst, eşdizimli sözcüklerin "tahmin edilebilirlik" özelliğinin anadili konuşucuları açısından daha çok geçerli olduğunu fakat o dili sonradan öğrenenler için bunun o kadar da kolaylıkla gerçekleşmediğini öne sürer.

Palmer'e göre, eşdizimli sözcüklerin anlamları açısından (birlikteliği oluşturan birimlerin anlamı oluşturmaya katkısı açısından) şeffaf ya da opak arasında bir derecelendirmeden söz edilebilir. Ancak bazen öyle eşdizimlilikler vardır ki anlamsal analiz güçleşir. Örneğin, *commit* sözcüğü *crime*, *sin, suicide* gibi sözcüklerle birlikte kullanılır ama *burglary* ya da *theft* sözcükleriyle kullanılmaz. Salt anlamsal analizle bu oluşumları anlamak güç olmaktadır (Herbst, 1996: 388).

Benzer bir şekilde, örneğin Türkçe'de i*şlemek* eylemi *suç, suikast*, *günah* sözcükleri ile birlikte kullanılır. Ancak *hırsızlık, soygun* sözcükleri *işlemek* eylemi ile değil *yapmak* eylemi ile eşdizimlilik gösterir.

Her zaman dilbilimsel olarak açıklamak mümkün olmasa da bazı sözcükler arasında daha yakın bir anlamsal ilişki (bir çekim alanı) vardır (Herbst, 1996:388).

Herbst (1996: 391-392) *tahmin edilebilirlik* ve *kendine özgülük* özellikleri nedeniyle eşdizimliliğin o dilin karakteristiğini yansıttığını belirtir. Bu bağlamda eşdizimlilik kendine özgüdür ve sözcüğün kendisiyle ilgili bilinenlerden ve genel dilbilimsel kurallarla açıklanabilenlerden daha fazlasını içerir.

2.3.2. Metin Temelli Yaklaşım: Sözlüksel Tutunum ve Eşdizimlilik

Halliday ve Hasan (1976) *Cohesion in English*'de eşdizimliliğe "sözlüksel uyum" ve metinde tutunum açısından yaklaşmışlardır. Buna göre, tutunumu sağlayan özelliklerden biri olarak sözlüksel yineleme (*lexical reiteration*) yalnızca benzer olan sözlüksel birimlerin tekrarı yoluyla değil, farklı bir sözcüksel birimin bir önceki sözcük ile eş anlamlılık veya üst anlam şeklinde sistematik olarak bir ilişkiye sahip olması şeklinde de olabilir.

Örneğin aşağıdaki örnekte *boy* yerine *child* kullanıldığında tutunumun devam etmesi gibi (1976: 282):

Why does this little *boy* have to wriggle all the time?

Children always wriggle.

Halliday ve Hassan'a (1976: 285-286) göre bir arada bulunan ve aralarında belirgin bir sözcük-anlam ilişkisi olan bazı sözcük çiftleri arasında bir tutunum (*cohesion*) vardır. Bu bağlamda sadece eş/yakın anlamlı sözcükler değil (*climb-ascent ya da disease-illness*), alt üst (*boy-child*), zıtlık (*boy-girl*) taşıyan sözcükler arasında da olabilir. Sözlüksel tutunum aynı grupta sınıflanmış sözcükleri de kapsayabilir. Örneğin haftanın günleri veya para birimleri gibi. Ya da set halinde olan ve bir şekilde aralarında anlamsal ilişki olan sözcük çiftleri arasında bir tutunum vardır. Örneğin *carr-brake (araba-fren), box-lid (kutu-kapak), mouth-chin (ağız-çene)* gibi.

Halliday ve Hassan (1976), yan yana olmasalar bile yakın çevrede yer alan ve bir birleriyle bir şekilde ilişkili olan sözcükler arasında bir uyumdan/tutunumdan söz edilebileceğini belirtirler. Bu sözcükler arasındaki anlamsal ilişki her zaman sistematik bir şekile açıklanamayabilir. Bu duruma verdikleri örneker ise şöyledir: *laugh-joke, blade-sharp, garden-dig, ill-doctor, bee-honey, door-window, sunshine-cloud…*

Halliday ve Hasan (1976: 286) eşdizimli olma durumunu, sözlüksel birimlerin aynı sözlüksel çevrede bulunma eğilimi şeklinde tanımlar. Hatta bu durumun sadece sözcük çiftleri ile sınırlı olmadığını bu anlamda bir sözcük zincirinden (*lexical chain*) söz edilebileceğini belirtirler. Örneğin, *candle-flame-flicker (*mum-alev-titremek*), hair-comb-curl* (saç-tarak-bukle*)* gibi.

Halliday ve Hasan'a göre "eşdizimsel uyum" (*collocational cohesion*) birlikte görünme eğilimi olan sözlüksel birimlerin uyumudur. Örneğin, sahilde yapılan bir yürüyüşü konu alan bir metinde *sahil, deniz, patika, tırmanma, eğim* gibi sözcüklerin görünme olasılığı gibi. Herbst'e göre (1996: 381), sözcüklerin bu tür bir birlikteliği dilsel faktörlerden çok dil dışı durumlarla ilgilidir.

Konuyu ilk çalışan dilbilimcilerden olmaları nedeniyle Halliday ve Hassan'ın eşdizimlilik tanımı fazlasıyla kapsayıcıdır. Aynı çevrede görünen ve anlamsal olarak aralarında ilişki olan sözcük setlerinin tamamını eşdizimlilik olarak değerlendirmişlerdir (McKeown ve Radev, 2000: 5).

2.3.3. Sıklık Temelli Yaklaşım: Serbest Seçim ve Deyimsellik İlkesi

John Sinclair ve Kjellmer eşdizimliliğe sıklık temelli bir yaklaşım sergilemişlerdir. Bu yaklaşıma göre, eşdizimlilik sözcüklerin birden fazla kez aynı şekilde birbiri ardına gelmesi ve bu durumun dilbilgisel olarak iyi yapılanmış olması şeklinde açıklanmıştır (Herbst, 1996: 381).

İstatistiksel yaklaşımda derlemin tasarımı ve temsil değeri önemlidir. Tek başına istatistiksel yaklaşım birlikteliğin belirginliği açısından yeterli değildir. Sözcüğün birlikte göründüğü başka birçok dilbilgisel yapı da bu analizlerde öne çıkar ve bu durum eşdizimliliği belirgin bir şekilde tespit etmeyi güçleştirir (Herbst, 1996: 382).

Derlem Dilbilim'in öncülerinden Sinclair'e göre (1991: 101) dil çok karmaşık bir yapıdır ve insanlar sözlüksel davranışlarının (*lexical behaviour*) çok farkında olmadan dili kendi amaçları için kullanırlar. Bu durumu şöyle ifade eder: *"İnsanlar dili kullanma işini yaratıcı, amaca yönelik, karmaşık veya sıradan şekilde yapabilir veya olağan olmayan durumları olağan sözcüklerle ifade etme ihtiyacı duyabilirler."* Dilin normal kullanımı çok kendine özgü olduğundan ve iyi temsili örnekler bulmak güç olduğundan geniş bir derleme erişimin önemini vurgulamıştır. Sinclair'e göre bu gereksinim hem dilbilgisi hem de sözlükbilim için geçerlidir. Dilbilgisi sadece yaygın dilbilgisel sözcüklerden oluşmayıp dildeki tüm kelime bilgisine dayanır. Sözcük derlemine bu kadar önem vermesinin bir nedeni olarak da birçok sözcüğün birden fazla anlam, içlem (sense) ve kullanım taşıması ile bu durumun her zaman eşit bir dağılım göstermemesi olarak açıklar.

Sinclair'e göre (1991: 103) sık kullanılan sözcükler aslında anlamsal olarak daha karmaşıktır. Ancak, bazı sözcüklerin diğerine göre çok daha yaygın olması gibi, aynı sözcüğün bazı anlamları da diğer anlamlarına göre çok daha fazla yaygın olabilir. Sinclair, çelişkili bir şekilde tipik görünümlerin aslında çok yaygın olmadığını ve bunların tespiti için istatistiksel yöntemlerin gerekliliğini belirtir.

Sinclair (1991: 104) dilbilgisel ve sözlüksel seçimlerin birbiriyle uyumlu olduğunu ve birbirine dayandığını belirtir. Dili kullanma sürecinde yapılan seçimlerle ilgili olarak "serbest seçim ilkesi" (*open choice principle*) ve "deyimsellik ilkesi" (*idiom principle*) ifadelerini kullanmıştır.

Serbest seçim ilkesine göre metin, çok sayıda karmaşık bir tercihler ürünüdür. Her aşamada bir birim (bir sözcük, öbek ya da cümle) tamamlandığında birçok seçenek açılır ve seçerken tek kısıtlayıcı unsur dilbilgiselliktir. Dilbilgisellik kısıtı dışında geniş bir seçme özgürlüğünden söz edilebilir. Bu durum metinde yer alan boşlukların doldurulması çalışmasına benzetilebilir. Metindeki boşlukların, dilbilgisel kısıtlılıklara uygun bir

şekilde, en uygun sözcüğü sözcük dağarcığından seçerek doldurulması gibi bir durum söz konusudur. Dil aynı anda birçok düzeyde çalıştığından, üretiminde sürekli çok karmaşık bir tercihler süreci işler. Arka plandaki temel ilke ise serbest seçim ilkesidir (Sinclair, 1991: 109).

Sinclair'e göre (1991: 110) serbest seçim, sözlüksel üretimi tek başına açıklamaya yetmez. Etrafımızdaki dünya bir şekilde dilin organizasyonuna ve rastgele olmamasına yansır. Fiziksel olarak bir arada olan şeylerin birlikte söz edilme olasılığı daha yüksektir. Kavramlar için de bu böyledir ve bu durum birçok zıtlık veya dizi ortaya çıkarmıştır. Dil için de bir takım seçim alanlarından söz edilebilir. Bunlar geniş ölçekli olup her seçimde yeni bir seçim alanı vardır ancak giderek daralır. Serbest seçim sürecinde eleyerek ilerlenen bir süreç söz konusudur.

Seçim sürecindeki diğer durumlardan biri de "deyimsellik ilkesi"dir (*idiom principle*). Konuşucunun içinden seçim yapabileceği, "önceden oluşturulmuş/kurulmuş" (*semi-preconstructed phrases*) birçok hazır, "prefabrik" yapının bulunması durumudur. Bu durum, insanların sosyal hayatta benzer durumları yaşamalarının veya en az çaba harcama eğiliminin bir sonucu ya da gerçek zamanlı iletişimin bir gerekliliği olabilir (Sinclair, 1951: 110). Burada Sinclair ve Firth'in yaklaşımlarında bir benzerlikten söz edilebilir. Firth de insanların sosyal süreçlerin bir parçası olmasının onların dil üretim süreçlerini sınırlandırdığını, daha doğrusu seçilecek unsurların rollere bağlı olarak önceden tanımlanmış olduğunu belirtir.

Sinclair'e göre (1991: 114) metin üretiminde hem serbest seçim hem de deyimsellik ilkesi devrede olsa da süreci asıl yöneten deyimselliktir. Eşdizimlilik deyimsellik ilkesinin bir görünümüdür. Bazı durumlarda sözcükler çiftler veya gruplar halinde seçilir. En basit haliyle deyimsellik ilkesi aynı anda iki sözcüğün simültane olarak seçimi gibi düşünülebilir.

Sinclair (1991: 113) ayrıca sık kullanılan sözcüklere veya anlamlara yönelik genel bir eğilim olduğunu belirtir. Sık kullanılan sözcüklerin anlamını tanımlamak ve açıklamak da biraz zordur ve özellikle çok kullanılan sözcükler için artık bir anlamdan ziyade kullanımdan söz edilebilir. Bu sözcükler için "sözlüksüzleşme" (*delexicalisation*) veya sözcüğe anlamını veren özelliklerin kaybolması veya azalmasından söz edilebileceğini ileri sürmüştür.

Sinclair eşdizimlilikle ilgili ilginç konulardan biri olarak, ayrı ayrıyken görünme sıklıkları farklı olan sözcüklerin belirgin bir şekilde birlikte görünmesi durumunu tespit eder ve bunu şöyle açıklar: Örneğin, *a* sözcüğün görülme sıklığı *b* sözcüğün iki katıysa bunların her birlikte görünüşü *b* için *a*'nın iki katı kadar önemlidir. Çünkü bu durum *b*'nin oransal olarak *a*'dan daha fazla görünmesini sağlar.

Sinclair eşdizimli yapılar için *node* ve *span* terimlerini kullanmıştır. *Node* (düğüm) onunla eşdizimli olan sözcüğü araştırdığımız terim, *span* (koşum) da *node'ın* her iki tarafında olan ve onunla ilişkili olduğunu düşündüğümüz sözcüksel birimlerin sayısıdır. *Node*'un koşum oluşturduğu, çevredeki birimlere eşdizimliler (*collocates*) denir (Herbst, 1996:382).

Sinclair *node* sözcüğünü esas kelime ve *collocate* sözcüğünü de bu kelimenin etrafında görünen diğer sözcükler için kullanır. Dolayısıyla birbirini izleyen her sözcük hem düğüm (*node*) hem de eşdizilendir (*collocate*).

Eğer *a* (daha sık görülen) düğüm ve *b* (daha az görülen) eşdizilen ise o zaman *downward collocation*'dan söz edilir. *b* düğüm ve *a* eşdizilen ise o zaman *upward collocation*'dan söz edilir. *Upward collocation* daha çok dibilgisel çerçeve ve üst anlam unsurlarıdır. *Downward collocation* ise sözcüğün anlamsal analizini verir (Sinclair, 1991: 115-116). Sinclair, daha çok işlev sözcüklerine dayalı olan dilbilgisel eşdizimlilik ve daha çok anlama dayalı sözlüksel eşdizimlilik ayrımını yapmaktadır.

Sinclair *back* sözcüğünün bu iki ayrım açısından örneklerini şöyle sunmuştur (1991: 117-120):

Upward collocation olarak *back:*

back *at* school (okula geri dönmek), back *down* to the terrace, back *from* Paris, back *into* the woods, sleep *on* back, have *him* back, *go* back, go back to *her* parents, *get* back to work …

Downward collocation olarak *back:*

arrive back, *bring* it back, *climbed* back, *come* back to, *cut* back on, *date* back, *drew* back, *fall* back on, *flew* back home, *hold* her back, *lay* back in his chair, *looked* back at her, *pay* me back

Sinclair'e göre (1991: 121) sözcük ile ilgili çalışmalar yapanlar genellikle temkinli olmuş, sözcük düzleminin *(lexis)* anlamsal yapıyla uyumlu olması durumuna pek ihtimal verilmemiştir. Sözcük dizimsel, anlam ise dizisel olarak kabul edilmiştir. Sinclair'e göre sözcük ve anlambilim birbirini büyük ölçüde kapsar ve anlambilimin bağımsız olduğunu ileri sürmek için çok fazla neden yoktur.

Kjellmer (1990:165) eşdizimliliği istatistik temelli bir yaklaşımla ele almış ve eşdizimlilik eğilimi gösteren veya göstermeyen sözcük gruplarını belirlemeye çalışmıştır. Çalışmaları sonucunda bazı sözcük grupları için bir eşdizimlilik oranı belirlemeye çalışmıştır. *Brown Corpus* adlı derlemde yaptığı çalışmasından hareketle ad ve eylemlerin eşdizimli olma eğiliminin sıfat ve belirteçlerin eşdizimli olma eğiliminden daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Kjellmer aynı zamanda sözcükler üzerindeki yapısal kısıtların da onların eşdizimsel olma potansiyelini etkilediğini belirtir. Daha az kısıtı olanların eşdizimlilik oluşturma potansiyelinin daha yüksek olduğu sonucuna varır. Özellikle de cümleler arası ilişkiler kuran belirteçlerin fazlasıyla bağımısız olma eğilimi taşıdığını belirtir. Kjellmer'e göre birlikte görünme özelliği eşdizimliliği tanımlamak ve belirlemek

açısından önemli bir özellik olsa da gerçekten her birlikte görünmenin eşdizimlilik olup olmadığı da sorgulanmalıdır.

Herbst'e göre (1996:384) eşdizimliliği sadece istatistiksel verilerle belirlemeye çalışmanın sakıncaları vardır. Bunlardan biri incelenen dilsel verinin temsil değeri ile ilgili sorunlardır. Bilgisayarlar yoluyla hazırlanan derlemler bu sorunu büyük ölçüde bertaraf etmeye yardımcı olmuştur. İkincisi ise bağlamın önemidir. Bağlam da eşdizimlilik açısından belirleyici bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Herbst (1996:384), sadece istatistiksel belirginliğin sözcük birlikteliklerini açıklamaya yetmediğini, başka birçok faktörün de devrede olduğunu belirtir. Bu açıdan, Firth tarafından kullanılan '*dark night'* örneğini ele alır. *Dark night* sözcüklerinin birlikte görünmesini gecenin karanlık olması ile ilişkilendirilebileğini belirtir. Firth'in aksine, bu sözcüklerin birlikteliğinin bu dünyayı nasıl kavramsallaştırdığımız ile ilgili olabileceğini tespit eder.

2.3.4. Sözdizimsel ve Edimbilimsel Yaklaşımlar

Eşdizimlilik ile ilgili genel kanı, mutlaka yan yana olmasa bile en az iki sözlükbirimin birlikteliği olduğudur. Bu sözlükbirimler iki kavram taşır. Bazı eşdizimliliklerde sözcükler arasında anlamsal bir belirleyicilik ilişkisinden de söz edilebilir. Hausmann'a göre eşdizimliliklerin kutuplu (polar) bir yapısı vardır (Heid, 1994:228).

Eşdizimliliği serbest sözcük seçimleri ile deyimlerden ayırmak veya bu aralıkta bir sınıflama yapmak için alanyazında birçok ölçüt tartışılmıştır. Bunlar sözdizimsel, anlambilimsel ve edimbilimsel ölçütlerden oluşmaktadır (Heid, 1994:229)

Sözdizimsel açıdan eşdizimli sözcüklere bakıldığında, seçme durumunu hem bileşenlerde hem de cümlede görmek mümkündür. Mesela 'yemek' eylemi eylemi yüklenecek bir özne (ad) gerektirir (Heid, 1994:229).

İngilizce'de eşdizimli sözcükler ad-eylem, ad-sıfat, ad-ad, eylem-belirteç, sıfat-belirteç birliktelikleri şeklinde olabilmektedir. Hausmann (1989) bu sınıflamaları Almanca ve Franızca'nın yanı sıra İngilizce için şöyle örneklendirmektedir (Heid, 1994:230):

NOUN + adjective	*confirmed bachelor*	*(müzmin bekar)*
NOUN + verb (Subj)	*his anger falls*	*(öfkesi azalmak)*
NOUN + verb (Obj)	*to withdraw money*	*(para çekmek)*
VERB + adverb	*it is raining heavily*	*(şiddetli yağmak)*
ADJ + adverb	*seriously injured*	*(ağır yaralı)*
VERB + adverb	*to fail miserably*	*(ümitsizliğe kapılmak)*
NOUN + noun	*a gust of anger*	*(öfke patlaması)*

Heid'e göre (1994:230) eşdizimliliği sadece öbek yapı şeklinde düşünmek doğru olmayacaktır. Bunun için *unquenchable thirst* (bastırılamayan susuzluk) örneğini verir ve burada sıfat olan sözcük "*His thirst was unquenchable."* örneğindeki gibi yüklem olarak kullanıldığında da eşdizimli yapının varlığını sürdürdüğünü belirtir. Bu durumda, sadece sözlüksel birimlerin yan yana görünümünden hareket edecek bilgisayarlı araçlar bu sözdizimsel yapıda bulunan eşdizimlilikleri tespit edemeyecektir.

Eşdizimli sözcüklerin sözdizimsel tanımlamasıyla ilgili bir sorun da bunların özellikle yardımcı eylemken (*support verb*) gösterdikleri sözdizimsel tepki/davranışlarla ilgilidir. Eylem öbeklerinde görülebilen edilgenlik, adıllaştırmak (*pronominalisation*) ve adlara uygulanabilen süreçler (sıfat alma, tamlayan durumu, ilgi tümceciği gibi) yardımcı

eylemli yapılarda ya uygulanamamakta ya da sınırlı bir şekilde uygulanabilmektedir (Heid, 1994:231)

En katı haldeki neredeyse "donmuş" birlikteliklerde ise sözdizimsel bir değişiklik mümkün değildir. Cruse (1986:41) *foot the bill (hesabı ödemek)* örneğini vererek deyim sınırına yakın bu eşdizimlilikte sözdizimsel değişikliklerin mümkün olmadığını belirtir.

Örneğin *bill* için adıl artgönderimi yapılamadığını şu örnekle göstermiştir:

Son : I have just got the bill for the car repairs.

Father :? I hope you don't expect me to foot it.

Edimbilimsel açıdan eşdizimlilik dilde kolaylık, doğallık ve akıcılık sağlar ve anlamı toplumda alışılageldiği şekilde ifade etmeye olanak sağlar. Doğru ve yerinde kullanım doğal ve akıcı dil üretimi sağlarken aksi bir durum doğal olmayan üretimlere yol açabilmektedir (Heid, 1994:240).

Palmer (1981) eşdizimliliğin her zaman anlamsal olarak açıklanamayacağını belirtir. Örneğin İngilizce öğrenen biri weak tea (açık çay) yerine *feeble tea (zayıf çay) diyebilir. Birincisinin kabul edilebilir ikincisinin kabul edilemez olması aslında anlamsal açıdan değil kullanımsal açıdan açıklamanın mümkün olabileceğini belirtilir.

2.4. Eşdizimliliğin Sınıflandırılması

Eşdizimliliği belirleme ve tanımlama çalışmaları sırasında dilbilimciler ve sözlükbilimciler bu sözcüklerin görünümlerini sınıflama yoluna da gitmişlerdir. En belirgin ayrım "dilbilgisel eşdizimlilik" (*grammatical collocation*) ve "sözlüksel eşdizimlilik" (*lexical collocation*) şeklinde yapılmıştır (Benson ve diğerleri 2009: ix).

Dilbilgisel eşdizimliler eylem+ilgeç öbeği ya da sıfat+ilgeç öbeği gibi yapılar içerir. İngilizce'de *of, by, to, on* gibi ilgeçler taban olarak kabul edilen sözcük ile birlikte eşdizimlilik oluşturur.

Dilbilgisel sözcük birleşimlerinin eşdizimliliği ile ilgili alanyazında tereddütler varken sözlüksel eşdizimlilik daha çok uzlaşılmış bir eşdizimlilik alanıdır. Sadece sözlüksel birimlerin birlikteliğine dayanan sözlüksel eşdizimliliğin değişen derecelerde deyimsellik eğilimi gösterdiği kabul edilmektedir. Bu tür yapılarda anlamın bütünselliği ile ilgili farklı sonuçlar ortaya çıkabilmekte, parçaların anlamı ile sözlüksel birlikteliğin anlamında farklılaşmalar gözlemlenebilmektedir (Schmid, 2003:239).

Mel'čuk eşdizimliliği 'standart eşdizimlilik' ve 'standart olmayan eşdizimlilik' olmak üzere iki türde ele almaktadır (2012: 39-40). Buna göre, taban ile eşdizilen arasındaki anlamsal ilişki dilde birçok kez (onlarca, yüzlerce) görülüyorsa standart bir eşdizimlilikten söz edilebilir. Örneğin, 'John apologizes to Mary': *John makes* ⟨ = *offers*⟩ *Mary an apology. Mary receives an apology from John*.

Anlamsal ilişki yalnızca birkaç (bazı durumlarda sadece bir) tabana uygulanabiliyor ve yalnızca birkaç (bazı durumlarda sadece bir) farklı eşdizimlilik oluşturuyorsa standart olmayan eşdizimlilik söz konusudur.

Örneğin, *leap year* (artık yıl), *black coffee* (sade kahve), *laugh in sleeve* (kıs kıs gülmek) gibi.

2.4.1. Dilbilgisel Eşdizimlilik

Benson ve diğerlerinin (2009) sınıflamasına göre, dilbilgisel eşdizimlilikler baskın bir sözcük (ad, sıfat veya eylem) ve bir ilgeç veya dilbilgesel oluşum (mastar veya yan tümce) içeren öbeklerdir. Sözlüksel eşdizimlilikte ise baskın bir sözcük bulunmaz. Bunlar eylem+ad, sıfat+ad, ad+eylem, ad+ad, belirteç+sıfat, belirteç+eylem gibi

yapılardan oluşur. Benson ve diğerleri (2009: xix-xxiii) dilbilgisel eşdimizlilik türlerini aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır. Türkçe ve Kürtçe eşdizim karşılıkları bu çalışma kapsamında tabloya sonradan eklenmiştir:

noun+preposition (ad+ilgeç) *(*adlardan sonlaraki yaygın kullanımları nedeniyle *by* ve *of* ilgeçleri bu kapsamın dışında tutulmuştur.*)*	***apathy** towards*	-e karşı **ilgisizlik**	**xemsarî** ji bo
to+infinitive (ad+ mastar) *(in order to* anlamıyla kullanılan *to* ilgeci bu kategorinin dışında tutulmuştur.*)*	***permission** to do*	-e **izni olmak**	**hiştin** ku
noun+that clause (ad+that tümcesi) *(*adlardan sonra *that* ile sunulan yan tümceler bu kategorinin dışında tutulmuştur.*)*	*to **reach an agreement** that*	için **anlaşmaya varmak**	li **hev kirin** ku
preposition+noun (ilgeç+ad)	*by **accident***	kazara (kaza ile)	bi **qeza** bi **bêhemdî**
adjective+preposition (sıfat+ilgeç)	***ashamed** of*	-den dolayı utanmış	ji (tişkî) **şerm kirin**
adjective+ infinitive (sıfat+to)	***ready** to …*	-e hazır	ji bo (tiştekî) **hazir/amade bûn**

adjective + that clause (sıfat+that tümcesi)	*am **afraid** that*	korkarım ki …	**ditirsim** ku
Diğer eylem öbekleri	…	…	…

Örneklerde görüldüğü üzere dilbilgisel öğe ve oluşumlar İngilizce'de başat sözcükten ayrı şekilde yazılırken Türkçe'de bu çoğunlukla ekler yoluyla eşdizimleyen veya eşdizimlenen sözcüğe eklenmektedir. Örneğin 'kazara' sözcüğünde olduğu gibi. Ancak, *için* ve ki bağlaçları söz konuşu olduğunda ise ayrı yazıldığı ve dilbilgisel bir eşdizimlilik oluşturduğu görülmektedir. Kürtçe'de söz konusu dilbilgisel parçalar taban sözcükten ayrı yazılır.

2.4.2. Sözlüksel Eşdizimlilik

Hausmann ve Benson'a göre sözlüksel eşdizimlilik ad, eylem, sıfat veya belirteç kategorilerinde olabilen iki sözlükbirimin (*lexeme*) birleşiminden oluşur. Bu yapıda sözcüklerden birinin seçimi diğerine bağlıdır veya bazı durumlarda diğeriyle sınırlıdır. Örneğin, *pay attention* (dikkat etmek) (Heid, 1994:226).

Sözlüksel eşdizimlilik bazı sözcük türleri arasındaki kendine özgü bir ilişkidir. Bu ilişki eylemler ve onların özne veya nesnesi ile bazı adlar ve onları niteleyen sıfatlar arasında olabilir (Heid ve diğerleri, 1996:94).

Benson ve diğerlerinin (2009: xxxi) sunduğu sınıflamaya göre sözlüksel eşdizimlilikler dilbilgisel eşdizimlilikten farklı olarak ilgeç, mastar veya tümcecik içermez.

Sözlükbilimcilerin tartıştığı konulardan biri de eşdizimlilerin sözlüklerde taban sözcüğe göre mi eşdizilen sözcüğe göre mi sunulacağı olmuştur. Taban ve eşdizilen

ayrımının belirgin olmadığı eşdizimli yapılar için durumun nasıl olacağı da cevaplanması gereken bir sorudur.

Özellikle yardımcı eylemlerin (yapmak, etmek, çekmek, olmak, gelmek, gitmek gibi) oluşturduğu eşdizimli görünümlerde tabanın eşdizimli yapı açısından anlamın çoğunu taşıdığı söylenebilir. Örneğin, *duş almak* eşdizimliliğinde *duş* taban *almak* eylemi ise eşdizilendir. Burada *almak* eylemi anlamsal olarak "boş"tur (katkısız). Bu nedenle de bazı sözlükbilimciler anlamın çoğunu barındırması nedeniyle sözlükteki sunumun taban olan sözcüğün altında yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. ***Masayı*** *kurmak, sıcak* ***karşılama****, ümitsizce* ***çabalamak****, derin* ***uykuda*** örneklerinde taban sözcükler koyu renkte verilmiştir (McKeown ve Radev, 2000:6).

Tipik olarak ad, sıfat, eylem ve belirteçlerden oluşan sözlüksel eşdizimlilik türleri Benson ve diğerlerinde (2009: xxxi-xxxiv) aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır. Türkçe ve Kürtçe eşdizim karşılıkları bu çalışma kapsamında tabloya sonradan eklenmiştir:

verb+noun/pronoun (eylem+ad/adıl) (yaratıcı yapıcı eylemler)	*reach a verdict, fly a kite*	hüküm/karar vermek, uçurtma uçurmak	biryar dayîn bafirok firandin
verb+noun (eylem+ad) (yıkıcı yok edici eylemler)	*break a code, crush (put down) resistance*	şifreyi kırmak direnişi bastırmak	şîfreyê şikandin serhildanê kut kirin
adjective+noun (sıfat+ad)	*weak tea crushing defeat*	açık çay ağır yenilgi	çaya vekirî mexlûbîyeta giran
noun+verb (ad+eylem)	*alarms go off bomb explode*	alarm çalmak bomba patlamak	alarm lêhistin bombe teqîn

noun+noun (ad+ad)	*a pack of dog* *a bouquet of fowers*	köpek sürüsü çiçek demeti	garana kûçikan baqê kulîlkan
adverb+adjective *(belirteç+sıfat)*	*sound asleep* *hopelessly addicted*	derin uykuda aşırı bağımlı	di xewekî kûrda pir zêde hînbûyî
verb+adverb *(eylem+belirteç)*	*affect deeply* *argue heatedly*	derinden etkilemek ateşli bir şekilde tartışmak	pir tesîr kirin bi coş gengeşe /muneqeşe kirin

Benson ve diğerlerine göre (2009: xxxii) bu eşdizimlilikler "nedensiz"dir ve bu özelliği nedeniyle yabancı dil öğrenenlerin zorlandığı konulardan biridir. Sözlüksel eşdizimliler için diller arasında benzerlikler olmakla birlikte farklı dillerin bu birliktelikleri farklı sözcüklerle oluşturması ihtimali de yüksektir. Örneğin, *commit suicide (intihar etmek)* eşdizimliliği Türkçe'ye doğrudan sözcük anlamıyla çevrildiğinde **intihar işlemek* şeklinde karşılık bulmaktadır. Türkçe'de ise *intihar etmek* birlikteliği İngilizce'ye bire bir çevrildiğinde **to do/practise suicide* olarak karşılık bulmaktadır ki bu da İngilizce açısından kabul edilebilir bir kullanım değildir.

Sözlüksel eşdizimli görünümlerin nedensiz oluşu bu yapıların dili öğrenenler için ayrıca sunulmasını gerektirmektedir. Ancak özellikle deyimsel anlam veya metafor içeren eşdizimli yapılar için şaşırtıcı ölçüde benzerlikler de vardır. Bu da belki yaşadığımız dünyanın dilin organisazyonuna benzer şekilde yansıması ile açıklanabilir.

2.4.3. Eşdizimlilikte İkili Yapı ve İşlev Sözcükleri

Alanyazında yapılan eşdizimlilik tanımlarında genel kabul gören görüş, iki sözlüksel birimin yanyana ve tekrarlı birlikteliğininin eşdizimlilik oluşturduğudur.

Tutin'e göre (2008), bu geleneksel ikili bakış açısı işlev sözcüklerini dışlar ve eşdizimliliği daha çok içerik sözcüklerinden oluşan sözlüksel birimler olarak tanımlar. Tutin, işlev sözcüklerinin eşdizimlilik açısından genellikle ikinci planda tutulduğunu, ve işlev sözcüklerinin eşdizimliliğin sözdizimsel olarak tanımlanmasının dışında tutulduğunu belirtir.

Tutin (2008) bu genel geçer tanımın eksik yönleri olduğunu belirtir. Bu eksikliklerden biri, iki sözcüklü yapının standart olmadığı ve daha fazla sözcük içeren eşdizimliliklerin de olabileceğidir. Diğer bir sorun ise eşdizimlilerin dilbilgisel statüsü ile ilgilidir. İşlev sözcükleri eşdizimlilik açısından dikkate alınacak mı, alınmayacak mı? Bu tür sözcük birleşimleri ilgeç öbekleri olarak mı ele alınacak yoksa eşdizimli yapılar olarak mı kabul edilecek? Örneğin, *pay attention* (eylem öbeği), *major problem* (ad öbeği), *seriously injured* (sıfat öbeği) gibi prototip eşdizimlilerin aksine *for fear of* bileşimi tamamen bir ilgeç öbeği olarak mı görülecek?

Tutin'e göre (2008) sözlüklerin çoğu eşdizimli sözcükleri tabana göre ve ikili yapıda sunar. Örneğin *pay attention* eşdizimliliği *attention* madde başı altında verilmektedir. Tutin ayrıca her eşdizimli yapının sadece basit sözcüklerden oluşmadığını belirtir. Bazen eşdizimliler deyimlerden oluşabilir bazen de benzetiler (similes) eşzidimlilik gösterebilir, *sleep* (taban) *like child* (eşdizilen) (bebek gibi uyumak) gibi.

Eşdizimli görünümler her zaman iki sözcük ile sınırlı olmayabilir ve her zaman anlamsal olarak daha öne çıkan bir sözcük içermeyebilir. Örneğin, *pay close attention* örneğinde iç içe geçen bir eşdizimlilik durumu vardır (Tutin 2008). Türkçe'de bu örneğin eşdizim karşılığı ele alındığında, *yakın ilgi göstermek,* birlikteliğinin *yakın ilgi* ve *ilgi göstermek* olmak üzere iki ayrı eşdizimlilik içerdiği görülür.

Tutin (2008) sözlüklerin çoğunun eşdizimliliği tabana göre sunduğunu belirtir. Eşdizimlilik ad+eylem birlikteliği ise ad altında, örneğin *dikkat çekmek,* bu eşdizimliliğin

sözlükte *dikkat* sözcüğü ile sunulacağını belirtir. Tutin'e göre eşdizimliliği oluşturan sözlüksel birimler arasındaki bu bakışımsızlık (*dissymmetry*) durumunu birimlerin üye-yüklem ilişkisi içinde olmalarına bağlıdır. Üye anlamsal olarak daha nettir ve genellikle de ad ya da sıfattır. Tutin bu ilişkiyi göstermek için *heavy* (yüklem) *smoker* (üye), *mourir* (yüklem) de *tristesse (üye)* örneklerini verir. Türkçe'den benzer ilişkiye örnekler verilebilir: *ağır* (yüklem) *iş* (üye), yoğun (üye) bakım (yüklem), *deliye* (üye) *dönmek* (yüklem).

Tutin (2008), Hausmann gibi her iki sözlüksel birimin de baskın olmadığı "atipik" eşdizimli yapılardan söz eder. Başka bir deyişle bir tabanın olmadığı, iki içerik sözcüğünden oluşan bu eşdizimlilerde anlamsal olarak her sözlüksel birim anlamını korumaktadır. Tutin bu yapılar için '*rich and famous', 'safe and sound'* örneklerini vermektedir. Türkçe'den ise *emin sakin, sağ salim* gibi birliktelikler bu eşdizimli yapılar ile benzerlik göstermektedir. Bazı eşdizimlilik sözlüklerinde bu yapılar "iki tabanlı" eşdizimlilikler olarak her iki sözlüksel birimin altında sunulmaktadır .

İlgeçler (preposition) söz konusu olduğunda, ilgecin işlevine göre yüklenici olup olmama durumu da değişmektedir (Tutin, 2008). İlgeç üyeyi sunmaya yönelikse silik 'hafif' bir anlamı varken niteleyiciyi sunmaya yönelikse o zaman bir yüklenme durumu söz konusu olmaktadır. Örneğin, *I send that to him* cümlesinde *to* ilgecinin anlamı daha siliktir ve anlamı daha çok yüklem olan eylem (*send*) taşır. Oysa *they did that for fear* örneğinde *for* ilgeci ettirgen bir anlam taşır.

Sonuç olarak, Tutin'e göre (2008), anlamı hafif olan işlev sözcükleri eşdizimliliğin bir unsuru değildir ancak anlamsal olarak daha taşıyıcı olan ve yüklenici konumunda olanlar eşdizimliliğin bir parçası olarak görülebilir ve bunlar "ilgeç eşdizimliler olarak" (*prepositional collocations*) kabul edilebilir.

2.5. Deyim ve Deyimsellik

Deyim ve eşdizimlilik arasında en genel kabul gören ayrım deyimin anlamının onu oluşturan sözlükbirimlerin anlamından çıkarılamamasıdır. Oysa eşdizimlilikte parçalar anlamını farklı derecelerde de olsa korumaya devam eder. Dolayısıyla deyimleri oluşturan sözcük birliktelikleri bileşimsel değildir (*non-compositional*). Hausmann ve birçoklarına göre serbest birliktelikler anlamları açısından tam bileşimseldir (*compositional). To buy a book örneğinde olduğu gibi* anlamın tam bileşimsel olması durumunda parçalar anlamını koruyarak bütünün anlamını oluşturur. Eşdizimlilik ise bu ikisinin ortasında bir yerde yer almaktadır. Eşdizimliliğin bu "parçalı bileşimsel" durumu nedeniyle Hausmann eşdizimli sözcükleri kutuplu bileşimler olarak tanımlamıştır. Buna göre bileşimde anlamını tamamen koruyan bir taban (base) ve sözcük anlamının bir kısmını yitiren/değiştiren bir eşdizilen vardır (Heid, 1994:232).

Mckeown ve Radev (2000:1) serbest sözcük birleşimleri, eşdizimliler ve deyimler için karşılaştırmalı bir tanımlama yapmıştır. Buna göre, deyimler/deyimsel ifadeler birlikteliğin anlamının onu oluşturan parçalardan çıkarılamadığı yapılardır. Serbest sözcük birleşimlerinde ise genel anlam çok değişmeden sözcükler benzerleri ile yer değiştirebilir. Sözcükler kendi anlamlarını korur ve sözcüklerden birinin yeri değiştiğinde, okuyucu birlikteliği oluşturan diğer sözcüklerden genel anlamı çıkarabilir. Eşdizimli sözcükler ise serbest sözcük birleşimleri kadar "tesadüfi" bir şekilde bir araya gelmeyip bu birliktelikler için bir ön üretim söz konusudur. Ancak deyimlerin aksine eşdizimliliği oluşturan sözcükler bütünün anlamına katkı sunmaya devam eder.

Sinclair ve Kjellmer deyimleri sözcük dizilişi, dilbilgisel yapı ve işlev açısından "sınırlılıkları" olan birliktelikler olarak eşdizimliliğin bir alt kategorisi olarak ele almıştır (Gabrielatos, 1994:4).

Sinclair deyimsellik ilkesinin bazı özelliklerini şöyle sıralar (1991: 111-112):

- Birçok deyimsel yapının belirsiz bir kapsamı vardır. Örneğin set eyes on sözcüğü özne olan bir adıl alır, *never, the moment, the first time* gibi zaman bağlaçları alır veya has gibi bir yardımcı fiil alır. Bunun ne kadarı öbeğin kendisiyle ilgili ne kadarı eşdizimlilik gereği net değildir.

- Birçok deyimsel yapı sözlüksel değişimlere izin verir. Örneğin, *in some cases* sözcüğü *in some instances* da olabilir ya da *set x to fire* yerine *set fire to x kullanılabilir*.

- Birçok deyimsel yapı sözdizimsel değişimlere izin verir. Örneğin *it's not in his nature* yapısındaki *is, was* olabilir, belirteçler eklenebilir. *It's hardly in his nature*.

- Birçok deyimsel yapı sözcük dizilişi açısından değişimlere izin verir. Örneğin, *to recriminate is not in his nature* ya da *it is not in the nature of an academic to*… da olabilir.

Bu açılardan bakıldığında Sinclair, deyimselliğin önemsiz bir dilsel özellik yerine en az dilbilgisi kadar önemli bir özellik olarak metnin anlamına katkı sunduğunu ileri sürer.

Cruse'a (1986:37) göre deyimler anlamı onu oluşturan parçalardan anlaşılamayan dilsel ifadelerdir. Başka bir deyişle, deyimin anlamı onu oluşturan birimlerin anlamından çıkarılamaz. Ancak Cruse bu tanımı biraz döngüsel bulur. Deyimi oluşturan parçaların söz konusu deyim içindeki anlamının değil bu deyimin dışındayken taşıdıkları anlamın, burada tanım açısından belirleyici olduğunu ifade eder. Bu tanımı yapabilmek için de deyimsel ifadeyle deyimsel olmayanı ayırt edebiliyor durumda olmak gerektiğini belirtir. Tanımı şöyle yeniler, "deyim, anlamı onu oluşturan birimlerin deyimin bir parçası olmadıklarında taşıdıkları anlamlarının birleşimi ile açıklanamayan bir ifadedir". Deyimlerin taşıması gereken iki temel özellik olarak da bunların birden fazla sözlüksel birimden oluşması (sözlüksel olarak karmaşık) ile tek ve en küçük anlam kurucu (*minimal semantic constituent*) unsur olmasını sayar.

Cruse'un tanımını aşağıda *hapı yutmak* deyimi açısından incelenmiştir:

Gideceğimiz kasabada iki yazlık sinema varsa *hapı yutmuşuzdur*. (S. F. Abasıyanık, TDK Deyimler Sözlüğü)

'*Hap'* ve '*yutmak'* sözcüklerinin bu deyim dışındayken taşıdıkları anlam düşünüldüğünde aslında bu deyim içinde bir anlamları yoktur. Bu sözcükler birlikte "kötü bir duruma düşmek" şeklinde tek ve yeni bir anlam kazanmıştır. Cruse'a göre (1986: 37-38) sözlüksel olarak karmaşık olan deyimler anlamsal olarak basittir (tek bir sözcük gibi). Bu özelliğiyle, deyimler tek bir sözcükten beklenen anlamsal bütünlüğü sunabilirler.

Cruse (1986: 38) deyimlerin anlam güdümlü (*semantically motivated*) olması nedeniyle anlamı etkileyecek değişimlere (sözcük dizilişinde değişiklik, araya başka sözcük alma veya çekim gibi) diğer sözcükler kadar açık olmadığını belirtir. Başka bir deyişle deyimler değişime direnirler. Aşağıdaki örneklerin deyimdeki değişimler nedeniyle sorunlu bir duruma gelmesi gibi.

*….. hapı **kolayca** yutmuşuzdur.

*.....hap**ları** yutmuşuzdur.

*…. **hap yutması** zordur.

Deyimlerle ilgili genel kanı, birlikteliği oluşturan sözcüklerin anlamından farklı olarak "blok bir anlam" taşıyan çok sözcüklü yapılar olmalarıdır (Heid, 1994:227). Fontenelle (1994:1) de deyimleri tek bir anlamsal birim olarak değerlendirir.

Sonuç olarak, alanyazında deyimlerle ilgili en çok uzlaşılan husus, deyimi oluşturan sözcüklerin anlamlarını artık tek tek yansıtmadığı ancak deyimin bütünsel olarak ayrı ve tek bir anlamının olduğudur.

2.6. Sınırlı Eşdizimlilik

Deyimsellik için eşdizimliliği de içine alacak şekilde bir derecelendirmeden söz edilebilir. Sözcüklerin anlamını koruduğu eşdizimlilikler Hausmann tarafında "açık", "önemsiz" eşdizimlilikler olarak değerlendirilmektedir. Örneğin, *bebek bakım* birlikteliğinde her iki sözcük de anlamını korur. Ama örneğin, *bir ayağı çukurda olmak* deyiminde durum farklıdır. Ölmek üzere olan biri için kullanılan ve biraz da argo olan bu ifadenin, *ayak* ve *çukurla* bir ilgisi yoktur. Deyimin anlamı tek tek sözcüklerden bağımsız bir anlam oluşturmuştur.

Sınırlı eşdizimlilik, deyimlerdeki gibi tek bir anlamsal birim oluşturmaz. Sözcüklerden biri gerçek anlamını korurken diğerinin temel anlamını yitirmesi söz konusudur (Schmid, 2003:246). Örneğin *suç işlemek* eşdizimliliğinde olduğu gibi. Ancak sınırlı eşdizimlilik, deyimlere benzer bir şekilde, sözcüklerin birinin başka bir sözcükle yer değiştirmesi açısından da çok da esnek değildir. Örneğin **suç yapmak* şeklinde bir kullanım kabul edilebilir değildir.

Sınırlı eşdizimliliklerin çoğunlukla sıfat-ad, ad-eylem veya belirteç-sıfat birliktelikleri şeklinde olduğu gözlemlenmiştir. Her ne kadar sözcüklerin değişimine dirençli olsa da bu eşdizimli yapılar dilbilgisel kategorilerden bağımsızlık göstermektedir. Eşdizimli olma durumunu girdikleri dilbilgisel kategorilerde de sürdürürler. Örneğin, *hararetle tartışmak* bir belirteç ve eylem birlikteliği iken *hararetli tartışma* biçiminde yine sıfat ve ad birlekteliği olarak eşdizimliliğini sürdürür (Fontenelle, 1994:2).

Bazı birimler aynı sözlüksel sete ait olduğundan bunların "tek bir sözlüksel birim" olarak değerlendirilebileceği ileri sürülmüştür. Örneğin a *strong argument* (güçlü bir argüman), *he argued strongly* (güçlü bir şekilde savundu), *strength of his argument* (argümanının gücü), *his argument was strengthened* (savını güçlendirdi). Örnekte *strong*

sözcüğünün *argue* sözcüğü ile nasıl bir eşdizimlilik içine girdiği görülmektedir. Bütün bu görünümler (*strong, strongly, strength, strengthened*) Halliday tarafından *strong* sözcüğü ile soyutlanan tek bir dizisel ilişkiye dayandırılmaktadır (Gabrielatos 1994: 2).

Sınırlı eşdizimlilikler yabancı dil edinenlerin en fazla sorun yaşadığı alanların başında gelir. Eşdizimli sözcüklerin "tahmin edilebilir" olma özelliği daha çok anadili konuşucuları için geçerlidir. Yabancı dil edinenler için durum böyle olmadığından bu yapıların özellikle öğrenilmesi gerektirmektedir (Schmid, 2003:247). Eşdizimli sözcükler ile karşılaşıldığında ifadeyi anlamak her zaman o kadar güç olmayabilir ancak bu birlikteliklerin dile özgülük göstermesi ve nedensiz oluşu doğru kullanımı güçleştirebilmektedir.

Cruse'a göre (1986: 39) anlamını yansıtma açısından birlikteliğin bir saydamlık derecesi vardır. Bir uçta anlam bakımından tamamen saydamlık (*fully transparent*) söz konusuyken buradan uzaklaştıkça da anlamın bulanıklaşması (*opacity*) başka bir deyişle dereceli bir saydamlık vardır. Anlam tamamen saydam (*fully transparent*) olabilir veya belli bir dereceye kadar saydam olmayabilir. Yarı saydam (*semi opaque*) ifadeler en az bir tane anlamsal gösterge içerir. Örneğin, bir yemek adı olarak *hünkârbeğendi* sözcüğü anlamsal olarak *patlıcan oturtma*'ya göre daha az saydamdır.

Eşdizimli sözcüklerin anlamsal bütünlüğünün belirginliği de farklılaşabilmektedir. Eşdizimlilerden biri bağlamsal olarak daha sınırlı bir anlam taşıyorsa veya başka bir bağlamda kullanıldığında anlamı daha etkisiz ise bu eşdizimliliğin anlamsal bütünlüğü daha belirgindir. Örneğin *heavy smoker* (tiryaki), *heavy drinker* (alkolik) birlikteliğinde *heavy* sözcüğü bu bağlamda "aşırı tüketme" anlamı taşır ve örneğin *very heavy* şeklindeki kullanımındaki anlamından daha kısıtlıdır (Cruse, 1986: 40). Türkçe'den bir örnek verilirse, *ağır hastalık* eşdizimliliğindeki *ağır* sözcüğü burada *"hayati, iyileşmesi güç"* anlamı ile daha kısıtlı iken *ağır yük* eşdizimliliğinde sözcüğün gerçek anlamını yansıtır.

Cruse (1986: 41) eşdizimliliğin deyime yaklaştığı geçiş alanlarının olduğunu belirtir. *Bound collocation* (kısıtlı eşdizimlilik) olarak adlandırdığı bu eşdizimlilerin deyimlere benzediğini belirtmekle birlikte bu eşdizimlilerin anlamsal olarak nispeten saydam olduğunu belirtir.

2.7. Eşdizimliliğin Sözlüklerde Sunumu

Eşdizimliliğin sözlüklerde sunumu özellikle dil öğrenenler açısından önem taşımaktadır. Anadili konuşucusu için eşdizimli yapılar çoğunlukla tahmin edilebilir ve anlaşılırdır ancak dili sonradan öğrenenlerin doğru ve yerinde üretim yapabilmeleri ve dilde akıcılık kazanabilmeleri için bu yapıları öğrenmeleri gereklidir.

Eşdizimli sözcüklerin serbest sözcük birleşimleri ile deyimler arasında bir aralıkta yer alması ve kesin sınırlarının bulunmaması nedeniyle bu birlikteliklerin sözlüklerde nasıl gösterileceği sözlükbilimcilerin karşılaştığı önemli sorunlardan biri olmuştur. Eşdizimliliğin sözlüksel olduğu kanısı daha ağır bastığından konu ile ilgili ilk çalışmalar sözlükbilimciler tarafından yapılmış ve başlarda dilbilimciler konuya daha az ilgi göstermişlerdir (McKeown ve Radev, 2000:3).

Deyimlerin ve eşdizimli sözcüklerin sözlüklerde nasıl sunulacağı sözlükbilimciler arasında temel tartışma konularından biridir. Tartışmaların odağını bu birlilkteliklerin hangi sözcük ile, başka bir deyişle *tabana* göre mi yoksa *eşdizilene* göre mi sunulacağı oluşturmuştur (Heid, 1994:241).

Eşdizimli sözcükleri sözlükte taban sözcüğe göre sıralayan sözlükler vardır. *The BBI Combinatory Dictionary of English'*te eşdizimli sözcükler bu şekilde sıralanmaktadır. *Oxford Advanced Learner's Dictionary ve Coubild* gibi genel amaçlı sözlükler de eşdizimli sözcüklere hem tanımlarda hem de sözcükle ilgili örneklerde yer

vermektedir. Bu iki sözlük eşdizimlilik bilgisini sunarken sözdizimsel ölçütleri esas almaktadır (Heid, 1994:242).

Fontenelle'e göre (1994:3) eşdizim sözlüklerinden, özellikle de adlar ile ilgili olarak bunların hangi eylemlerle kullanıldığı ve hangi sıfatları aldığı gibi sorulara cevap vermesi beklenir. Örneğin *müzmin bekar* eşdizimliliğinin ad olan *bekar* sözcüğünün altında sunulması gerektiğini belirtir. Çünkü dil öğrenen öğrenci "bekarlık derecesi"ni ifade etmek için bir sözcük aradığında sözlükte *bekar* sözcüğüne başvuracaktır.

Dilbilimci ve sözlükbilimcilerin dikkatini yönelttiği konulardan biri de dilde çokça kullanılan hafif ve yardımcı (katkısız) eylemler olarak da adlandırılan geçişli eylemlerin oluşturduğu sözlüksel eşdizimliliklerdir. Örneğin *zarar vermek, nefes almak/vermek, duş almak, yanlış yapmak, iddia etmek gibi*. "Hafif" veya "yardımcı" olarak nitelendirilmesinin nedeni bu eylemlerin özellikle ad ile cümlenin öznesi arasında bir bağ kurması, zaman kişi ve görünüş bilgisi iletmesidir. Bu yapılar öğrencilerin dil öğrenirken çokça karıştırdıkları birlikteliklerdir. İngilizce'deki *make* ve *do'*nun kullanıldığı sözcüklerin farklılaşması gibi (Fontenelle, 1994:4). Dile özgülük nedeniyle bu yapıların dili öğrenen kişilerce öğrenilmesi gerekir.

Dilbilgisel eşdizimlilikler ise içerdiği sözcük türü açısından sözlüksel eşdizimliliklerden farklılık gösterir. Bu eşdizimlilikler hem açık (ad+eylem, ad+sıfat gibi) hem de kapalı kümeden (ilgeçler, tanımlıklar gibi) sözcükler içerir (Fontenelle, 1994:4). Özellikle İngilizce'de bu tür eşdizimlilikler çok sayıda mevcuttur.

Anlam ölçütünü esas alan tek sözlük Mel'čuk ve arkadaşları tarafından yayınlanan Explanatory *and Combinatory Dictionaries*'tir. Bu sözlükte eşdizimlilik taban ve ona uygulanan sözcüksel fonksiyon ile sunulur. Sözcüğü anlamsal bir üst yapının altında ve hiyerarşik bir ilişkide bulunan başlıklar ile ilişkili olarak sunan sözlükler de mevcuttur. Örneğin, *Longman Language Activator* böyle bir sözlüktür (Heid, 1994:246).

Heid'e göre (1994: 232-246) eşdizimlilik çok boyutlu bir tanımlama gerektirir ve birçok açıdan (sözdizimsel, anlambilimsel, edimbilimsel gibi) ele alınması gereken bir konudur. Bu nedenle, eşdizimli sözcüklerin daha esnek ve farklı şekillerde listelenebileceği web tabanlı eşdizim sözlükleri geliştirmek kullanıcılar açısından daha yararlı olacaktır.

Eşdizimli sözcükler kısıtlı olarak bazı genel amaçlı sözlüklerde veya özelleşmiş eşdizim sözlüklerinde yer alsa da bu birlikteliklerin web tabanlı sözlüklerde sistematik bir şekilde sunulması henüz sınırlıdır. Ayrıca, bilgisayarlı çeviri ve doğal dil işleme araçları açısından da sözlüklere de dâhil edilmesi önem taşımaktadır (Samadja, 1993b:2).

Eşdizimli sözcüklere standart bir şekilde genel kurallar uygulanamadığından ve bu sözcükler diller arasında farklılık gösterebildiğinden bire bir çevirilemez. Bu birlikteliklerin sözlüklerde iki dilli olarak sunulması ise özellikle çeviri açısından önemlidir (McKeown ve Radev, 2000:2).

Eşdizimliliğin sözlüklerde sunumu ile ilgili örnekler ve bazı eşdizim sözlükleriyle ilgili ayrıntılı bilgi bu çalışmanın 3. Bölümünde yer almaktadır.

3. BÖLÜM: VERİ OLUŞTURMA SÜRECİ VE VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

3.1. Veri Toplama Yöntemi ve Araştırma Evreni

Bu tezde veri toplama yöntemi olarak basit rastlantısal örnekleme yöntemi ve gözleme dayalı veri toplama yöntemi kullanılmıştır. Araştırma evreni olarak genel amaçlı Kürtçe sözlükler ile sözlü dil kullanılmıştır. Toplanan verilerin Türkçe karşılığı ve Türkçe eşdizim karşılıkları için Tükçe sözlük, İngilizce eşdizim karşılıklarının belirlenmesi amacıyla İngilizce eşdizim sözlükleri kullanılmıştır.

Araştırmada temel olarak, iki Kürtçe Sözlük, TDK Güncel Türkçe Sözlük, biri web tabanlı olmak üzere iki İngilizce eşdizim sözlüğü kullanılmıştır.

Kürtçe eşdizimli sözcük görünümleri için temel olarak iki sözlük kullanılmıştır. Bunlar, D. Îzolî'nin Ferheng (2011) ve Mehmet Emin Bozarslan Ferhenga Kurdî (Cilt 1 2011, Cilt II 2015) sözlükleridir. Çalışmadaki diğer bir önemli kaynak ise sözlü dildir. Anadili konuşucularının katkılarıyla hem eşdizimli sözcüklerin belirlenmesi hem de örnek cümlelerde sözlü dilden yararlanılmıştır.

Kürtçe sözlüklerde tespit edilen eşdizimli sözcüklerin Türkçe karşılıkları ve Türkçe eşdizim karşılıklarının belirlenmesinde web tabanlı TDK Güncel Türkçe Sözlük, İngilizce eşdizim karşılıklarının belirlenmesi için *BBI Combinatory Dictionary of English: A Guide to word Combinations (Benson ve diğerleri 2009)* ve web tabanlı *Oxford Collocations Dictionary* kullanılmıştır.

Kürtçe sözlüklerden basit raslantısal örnekleme (*simple random sampling*) yoluyla belirlenen 8 harf */a/, /d/, /e/, /g/, /k/, /n/, /t/, /r/* incelenmiş ve bu madde başları altındaki ikili veya çoklu eşdizimli görünümler alanyazının eşdizimlilik tanımları dikkate alınarak gözleme dayalı veri toplama yöntemiyle tespit edilmiştir.

Çalışmada kullanılan sözlüklerden Bozarslan Ferhenga Kurdî'nin çalışma sırasında hâlihazırda A-D ve E-K ciltleri mevcut olduğundan rastgele seçimle belirlenen harflerden */a/, /d/, /e/, /g/, /k/* için bu sözlükler ve Îzolî Ferheng birlikte incelenebilmiş, ancak */n/, /t/, /r/* harfleri için yalnızca Îzolî Ferheng incelenebilmiştir. Tüm madde başları için sözlü dilden de yararlanılmıştır. Seçilen harflerin sözlüklere göre dağılımı ve sayfa sayıları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

	Îzolî Ferheng'de incelenen sayfa sayısı	**Bozarslan Ferhenga Kurdî'de incelenen sayfa sayısı**
a	22	96
d	51	235
e	12	94
g	34	167
k	45	226
n	21	-
r	28	-
t	38	-
Toplam	**251**	**818**

Böylece, Kürtçe-Türkçe bölümü toplam 652 sayfadan oluşan Îzolî Ferheng'in %38'i, her iki cildinin sayfa sayısı toplamı 1741 olan Bozarslan Ferhenga Kurdî'nin %47'si bu çalışma kapsamında incelenmiştir.

Tezin ikinci bölümünde sunulan alanyazındaki eşdizimlilik tanımları ve incelenen Türkçe ve İngilizce sözlüklerdeki eşdizimlilik sunumları göz önünde bulundurularak Kürtçe sözlüklerde yer alan eşdizimli sözcükler gözleme dayalı veri toplama yöntemiyle saptanmıştır. Tespit edilen Kürtçe eşdizimli sözcükler, Türkçe karşılık ve eşdizim karşılıkları ile belirlenebilen İngilizce eşdizim karşılıkları ile birlikte bir Kürtçe eşdizimliler sözlüğü önerisi olarak sunulmuştur.

3.2. Kullanılacak Eşdizimlilik Tanımı ve Sınıflandırması

Tezin ikinci bölümünde yer verilen eşdizimlilik tanımları, eşdizimliliğin özellikleri ve eşdizimliliğe yönelik yaklaşımlarda görüldüğü üzere eşdizimliliğin ne olduğu konusunda tam bir uzlaşı bulunmayıp daha çok eşdizimliliğin ne olmadığı ile ilgili bir uzlaşıdan söz edilebilir. Bu da eşdizimliliğin, dilbilgisi kurallarına göre sonsuz üretimlerin mümkün olduğu serbest birliktelikler olmadığı gibi dilde çok katı bir şekilde yer edinen ve değişimlere neredeyse kapalı olan birliktelikler (deyim) olmadığıdır.

Bu doğrultuda, eşdizimlilik tanım ve özellikleri açısından kapsayıcı yaklaşımlar olan Cruse (1986) ve Sinclair'in (1991) yaklaşımları esas alınmıştır. Biçimsel olarak ise alanyazında genel kabul gördüğü haliyle en az iki sözcükten oluşan birliktelikler esas alınmıştır. İki sözcükten oluşsa da birleşik yazılan sözcükler bu kapsama alınmamıştır.

Cruse eşdizimliliği sözlüksel birimlerin alışılagelmiş bir şekilde birlikte görünmeleri (*habitually co-occur*) olarak tanımlar. Ancak Cruse'a göre bu birliktelikteki sözlüksel birimler anlamsal olarak tamamen saydamdır. *Şiddetli yağmur*, *güvel hava* örneklerini vererek bu yapıları deyimlerden ayırmanın çok kolay olduğunu belirtir. Ancak eşdizimli sözcüklerin anlamsal bir bütünlüklerinin (*semantic cohesion*) olduğunu da vurgular.

Cruse'a göre anlamı yansıtma açısından birlikteliğin bir saydamlık derecesi vardır. Eşdizimlililerin anlamsal bütünlüğünün belirginliği de farklılaşabilir. Dolayısıyla eşdizimliliğin anlamsal bütünlüğü ile ilgili olarak da bir derecelendirmeden söz edilebilir. Ancak her durumda eşdizimlilerin anlamsal olarak deyimlere göre daha saydam olduğunu belirtir.

Çalışmada esas alının diğer yaklaşım, Sincliair'in bir uçta serbest seçim ile bir araya gelen sözcükler ile diğer uçta deyimlerin yer aldığı iki eksenli yaklaşımıdır. Sinclair eşdizimliliği dilde önceden oluşturulmuş "prefabrik" oluşumlara benzetir ve bu iki eksen

arasında bir yerlerde tanımlar. Her iki uç arasında farklı özellikler gösteren birliktelikler söz konusu olabilmektedir.

Bu çalışmada incelenen sözlüklerde yer alan çok sayıda serbest sözcük birleşimi ve deyim arasından tespit edilen eşdizimli sözcükler bir eşdizimliler sözlüğü önerisi halinde sunulacaktır. Çalışmada esas alınan yaklaşımlar eşdizimliliğin serbest birliktelikler ve deyimlere yakınlığı açısından bir derecelendirme içerir. Bu çalışma kapsamında tespit edilen eşdizimli sözcükler iki eksen arasında geniş bir yelpazede yer almaktadır. Serbest sözcük birleşimleri ve deyimler dışarıda bırakılmıştır.

Çalışmada eşdizimliliğin sınıflandırılması açısından Benson ve diğerlerinin (2009) dilbilgisel ve sözlüksel eşdizim sınıflamasına bağlı kalınmıştır. Eşdizimli sözcükler sunulurken birliktelikte yer alan sözcüklerin sözcük türü bilgisi de sunulmuştur.

3.3. İncelenen Sözlüklerde Eşdizimlilik

3.3.1. İngilizce Eşdizim Sözlükleri

Alanda ilk örneklerden biri olan BBI Combinatory Dictionary of English: A Guide to word Combinations (BBI) (Benson ve diğerleri 2009) dilbilgisel ve sözlüksel eşdizimlilik şeklinde bir sınıflamaya gitmiştir. Benson ve diğerlerinin (2009) sınıflamasına göre, dilbilgisel eşdizimlilikler baskın bir sözcük (ad, sıfat veya eylem) ve bir ilgeç veya bir dilbilgesel oluşum içeren öbeklerdir. Daha çok İngilizce'yi yabancı dil olarak öğrenenler için hazırlanmış olan sözlükte dilbilgisel eşdizimlilikler taban (base) sözcüğün altında verilmiştir.

BBI'da (2009: xxxi) dilbilgisel eşdizimlilikleri şöyle örneklendirilmiştir: a*dmiration for (-e hayranlık), acceptable to (-e göre kabul edilebilir), amazed at (-e şaşırmak), by accident (kazara), to adhere to (-e bağlı kalmak), eager for (-e istekli*

olmak); eager to do something (... yapmaya istekli olmak). Bu tür eşdizimliliklerde baskın sözcük ad, sıfat veya belirteç olup eşdizimliler bu kategorilerin altında verilmiştir.

Benson ve diğerlerinin (2009: xxxi) sunduğu sınıflamaya göre sözlüksel eşdizimlilik dilbilgisel eşdizimlilikten farklı olarak ilgeç, mastar veya tümcecik içermez. Bu birliktelikler eylem+ad, sıfat+ad, ad+eylem, ad+ad, belirteç+sıfat, belirteç+eylem gibi kategorilerden oluşur. Sözlüksel eşdizimlilik ise şöyle örneklendirilmiştir (Benson ve diğerleri 2009, xiii-xiv): *put up resistance (direnç göstermek), to override a veto (vetoyu geçersiz kılmak), a formidable challenge (zorlu bir görev), a dog barks (köpek havlar), a herd of cattle (sığır sürüsü), deeply absorbed (pür dikkat), to argue heatedly (hararetli bir şekilde tartışmak).*

BBI İngilizce Eşdizim Sözlüğünde (*The BBI Combinatory Dictionary of English*) dilbilgisel ve sözlüksel eşdizimlilerin yanı sıra deyimler kadar katı olmayan ancak deyimsel anlam içeren kalıplaşmış öbeklere de yer verildiği görülmektedir. Eşdizimliliği deyimden ayıran net bir çizginin bulunmaması nedeniyle bu durum kaçınılmaz görünmektedir.

BBI'da "*bread"* (ekmek) sözcüğünün eşdizimli görünümleri şu şekilde sunulmuştur (Benson ve diğerleri 2009:47):

bread *n.* ["baked food"] 1. to bake, make ~ 2. to butter; slice; toast ~ 3. to break ~ with ("to eat with") 4. crusty; fresh; moldy; stale ~ 5. black; brown; corn; dark; enriched; leavened; pita, pitta (BE), rye; sliced; unleavened; wheat; white; whole meal (BE), whole wheat (AE) ~ 6. a crust; loaf; hunk; piece, slice of ~ 7. on ~ (I like a little butter on my ~) ["living"] 8. to earn one's daily ~ 9. (misc.) to take the ~ out of smb.'s mouth USAGE NOTE: The phrase "bread and" can mean either (1) bread accompanied by (as in "the prisoner had nothing but *bread and* water") or (2) bread spread with (as in "a big hunk of *bread and* butter/jam").

"*Bread"* sözcüğü ile eşdizimlilik oluşturan sözcükler belirli bir düzen içinde sunulmuştur. Madde başı sözcüğün eşdizimlilik oluştururken farklı anlamlar iletmesi durumunda ilgili anlam eşdizimlilikleri sıralamadan önce köşeli parantez içinde gösterilmektedir. 1'den 7'ye kadar sıralanan eşdizimliliklerde *bread*'in *baked food* anlamını taşıdığı, 8. maddede ise *living* anlamını taşıdığı köşeli parantez içinde belirtilmektedir.

Sözlükte eşdizimliliği oluşturan sözcüklerin tür bilgisi verilmemiş ancak eşdizimliliğin kategorisi sunulmuştur. Sırasıyla önce sözlüksel (1-6 arası) sonra dilbilgisel eşdizimliliklerin (7 ve 8) ve en son olarak kalıp anlamlı ve "kısmen deyimsel" olabilen öbeklerin (9) sunulduğu görülmektedir. Sözlüksel eşdizimli yapılarda önce eylem (*to bake, make bread*) sonra sıfat birliktelikleri (*black; brown; corn bread gibi*) sunulmuştur.

Her defasında tekrar yazmamak için madde başı olan sözcük ~ sembolü ile gösterilmiştir. Aynı anlamı taşıyan eşdizimlilikler (*to bake, make bread gbi)* virgül ile, farklı olanlar noktalı virgül ile birbirinden ayrılmıştır. *Crusty; fresh; moldy; stale bread* gibi.

Bu çalışmada kullanılan bir başka İngilizce eşdizim sözlüğü olan *Oxford Collocation Dictionray*'de diğer sözlüklerden farklı olarak madde başı sözcüğün eşdizim kurduğu sözcüklerin de sözcük türü bilgisi verilmektedir. Fontenelle (1994:3) bir eşdizim sözlüğünün özellikle de adlar ile ilgili olarak sözcüğün hangi eylemlerle kullanıldığı, hangi sıfatları aldığı gibi sözcükle ilgili bilgileri sunması gerektiğini belirtir. Ad, eylem ve sıfatların oluşturduğu eşdizimlilikler Oxford Collocation Dictionray'de sözcük türüne göre şu şekilde sınıflandırılarak sunulmaktadır.

Adlar:

- adjective + noun: *bright/harsh/intense/strong* ***light***
- quantifier + noun (... of): *a beam/ray of* ***light***
- verb + noun: *cast/emit/give/provide/shed* ***light***
- noun + verb: ***light*** *gleams/glows/shines*
- noun + noun: *a* ***light*** *source*
- preposition + noun: *by the* ***light*** *of the moon*
- noun + preposition: *the* ***light*** *from the window*

Eylemler:

- adverb + verb: ***choose*** *carefully*
- verb + verb: *be free to* ***choose***
- verb + preposition: ***choose*** *between two things*

Sıfatlar:

- verb + adjective: *make/keep/declare sth* ***safe***
- adverb + adjective: *perfectly/not entirely/environmentally* ***safe***
- adjective + preposition: ***safe*** *from attack*

Bu tez kapsamında hazırlanan ve bir öneri niteliğindeki Kürtçe eşdizim sözlüğünde de *Oxford Collocation Dictionary*'nin kullandığı sınıflama örnek alınmıştır.

'*Bread'* sözcüğünün oluşturduğu eşdizimlilikler web tabanlı *Oxford Collocation Dictionary*'de şu şekilde yer almaktadır.

bread *noun*

ADJECTIVE

- fresh
- hard, mouldy/moldy, soggy, stale
  This bread is going stale.
- crusty
  loaves of crusty French bread
- sliced
- unleavened
- organic
- home-baked, home-made
- fried *(especially British English)*, toasted
- banana, garlic
- black, brown, corn, granary, naan *(especially British English)*, pitta/pita, pumpernickel *(especially North American English)*, rye, soda, sourdough, wheat, white, wholegrain, wholemeal *(British English)*, wholewheat
- seven-grain, etc.

... OF BREAD

- loaf
- package *(North American English)*
- chunk, crumb, crust, hunk, morsel, piece, slice
  She tore off a large hunk of bread.

VERB + BREAD

- bake, make
  the smell of freshly baked bread
- cut, slice
- butter, put something on, spread
  bread thickly spread with peanut butter
- toast

BREAD + NOUN

- dough
- pudding *(especially British English)*, roll, sauce *(especially British English)*
- basket, bin *(British English)*, box *(North American English)*, knife

PREPOSITION

- **on bread**
  What would you like on your bread?

PHRASES

- **bread and butter, bread and margarine**
  a plate of bread and butter
- **bread and cheese, bread and jam** (*especially British English*), **bread and water**
  He had to live on bread and water for two weeks.
- **bread and wine** (= in the Christian Communion service)
  People started going up to receive the bread and wine.

Bir ad olan '*bread'* sözcüğü eşdizimlilik oluşturduğu sözcüğün türüne göre sırasıyla sıfat+ad (*fresh bread*), belirleyici+ad (*loaf of bread*), eylem+ad (*bake bread*), ad+ad *(bread dough),* ilgeç+ad *(on bread), phrases* (*bread and butter*) sınıflamasıyla sunulmuştur. Bu tür bir sınıflama sözcüğün bulunabileceği dilbilgisel konumları da göstermesi açısından önemlidir. *BBI Combinatory Dictionary of English*'de eşdizimlilik belli bir sıralamayla sunulsa da Oxford Collocation Dictionary'de eşdizimliğin kategorisi açık bir şekilde (*adjectives, verb+noun, preposition* gibi) belirtilmektedir. Yine *BBI*'dan farklı olarak, Oxford'da eşdizimli sözcüklerin örnek içinde sunulması ile sözcüğün metin içinde doğal bir şekilde gözlemlenebilmesi sağlanmıştır.

Kısmen deyimsel olan veya kalıp anlamlı öbeklerin *BBI*'da olduğu gibi Oxford Collocation Dictionary'de de sunulduğu görülmektedir. Gerçek anlamının yanında değişmeceli (mecaz) bir anlam da içeren eşdizimlilikler için parantez içinde ayrıca *figurative* açıklaması yapılmaktadır. Örneğin *find* madde başı altında verilen *to find a way* eşdizimliliğinin hem gerçek anlamı *(yol bulmak)* hem de değişmeceli anlamı (*bir çözüm bulmak)* için örnek verilmiştir.

Eşdizim sözlükleri sözcüğün diğer sözcüklerle kurduğu birliktelikler ve kullanımları açısından bilgi sunar. Ayrıca, dil öğrenme materyalleri ve sözlükler aracılığıyla bir sözcüğün anlamını öğrendikten sonra sözcüğün daha spesifik, doğal ve

etkileyici kullanımlarını öğrenmek için seçenekler sunmaktadır. *Oxford Collocation Dictionary* kullanıcı notlarında eşdizimli sözüklerin kullanımının anlatımı nasıl zenginleştirdiğini ve daha etkileyici hale getirdiğini aşağıdaki iki örnek cümle ile göstermektedir:

This is a good book and contains a lot of interesting details.

This is a fascinating book and contains a wealth of historical detail.

Dilbilgisel ve sözlüksel açıdan tamamen doğru olan bu iki cümleden ikincisinin anlatım açısından çok daha etkileyici olduğu belirtilmektedir.

Eşdizim sözlüklerinin, genel amaçlı sözlükler gibi sözcüğün her anlamı ve kullanımı ile ilgili bilgi verme zorunluluğu olmadığından sözcüğün daha kalıplaşmış ve özelleşmiş kullanımlarını sunma imkânı bulunmaktadır. Çoğu zaman iyi hazırlanmış ve kapsamlı sözlükler eşdizimli sözcükleri içerme eğilimindedir ki bu çalışmada eşdizimliliklerin belirlenmesinde bu tür genel amaçlı sözlüklerden yararlanılmıştır.

3.3.2. Türkçe Sözlükte Eşdizimlilik

Türkçe için hâlihazırda bağımsız bir eşdizimlilik sözlüğü bulunmamakla birlikte bu alanda çalışmalar mevcuttur. Genel amaçlı bir sözlük olan internet tabanlı Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'de eşdizimlilik başlığıyla ayrı bir kategori yer almamaktadır. Ancak, sözcüğe ilişkin tanımlarda, verilen örneklerde ve "Atasözü, deyim ve birleşik fiiller" ile "Birleşik Sözler" kategorileri altında eşdizimli sözcüklerin zengin bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Örneğin "diş" sözcüğü Güncel Türkçe Sözlük'de şu şekilde sunulmaktadır:

diş
isim

1. *isim* Çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri

2. Çark, testere, tarak vb. çentikli şeylerdeki çıkıntıların her biri
"*Çarkın dişleri tebessüm eder gibi tatlı bir ses çıkardı.*" – **S. F. Abasıyanık**

3. Sarımsak dilimi, karanfil vb.nde dişe benzetilen tane
"*Bir diş sarımsak, iki diş karanfil.*"

4. Bazı dantel ve işlemelerin kenarlarındaki yuvarlak sivri bölüm

5. *hayvan bilimi* Omurgalı hayvanların çenelerinde veya ilkel yapılı omurgalıların gırtlak ve ağızlarında bulunan kemiksi sert parçalar

Atasözü, deyim ve birleşik fiiller (Sakla)

diş çıkarmak	diş açmak	(birine) diş bilemek
diş geçirmek	(birine) diş geçirememek	diş gıcırdatmak
diş göstermek	dişe dokunmak	(bir şey) dişe dokunur (olmak)
dişinden tırnağından artırmak	dişine göre	dişine vurmak
dişine kestirmek	dişini sıkmak	(birinin) dişini sökmek
dişini tırnağına takmak	dişinin kovuğuna bile gitmemek	dişleri dökülmek
dişten tırnaktan artırmak		

Birleşik Sözler (Sakla)

diş ağrısı	diş bademi	dişbudak	diş buğdayı
diş-damak ünsüzü	diş diş	diş doktoru	diş-dudak ünsüzü
diş eti	diş eti-damak ünsüzü	diş eti-dudak ünsüzü	diş fırçası
diş hekimi	diş ipi	diş kirası	diş macunu
diş otu	diş özü	diş plağı	diş tababeti
diş tabibi	diş tacı	diş taşı	diş ünsüzü
dişe diş	dişiyle tırnağıyla	alt diş	damaklı diş
kazma diş	kesici diş	öğütücü diş	takma diş

Sözcüğün tanımları sunulduktan sonra, kalıplaşmış birlikteliklerin "Atasözü, deyim ve birleşik fiiller" ile "Birleşik Sözler" olmak üzere iki ana başlık altında sunulduğu görülmektedir. "Atasözü, deyim ve birleşik fiiller" başlığı altında madde başı sözcüğün eylemlerle oluşturduğu birlikteliklerin deyim ve atasözleri ile birlikte sunulduğu görülmektedir. Deyim ve birleşik fiiller birlikte sunulduğu için hangilerinin

eşdizimli birliktelik hangilerinin deyim olduğu açısından bir belirsizlik söz konusudur. *Diş* madde başı altında sunulan *diş çıkarmak* ve *diş açmak* dışındaki birlikteliklerin TDK Atasözleri ve deyimler sözlüğünde deyim olarak sunulduğu görülmektedir. Oysa, kısmen deyimsel bir anlam içerse de *diş gıcırdatmak, dişleri dökülmek, dişlerini sıkmak* birliktelikleri *dişini tırnağına takmak* veya *dişinin kovuğuna bile gitmemek* birliktelikleri ile kıyaslandığında anlamsal olarak daha belirgindir ve eşdizimli sözcük olmaya daha yakındır. *Dişi çürümek*, *dişi düşmek*, *dişi kamaşmak, dişine dolgu yaptırmak* gibi eşdizimli sözcükler ise sözlükte bu madde başı altında yer almamaktadır.

Güncel Türkçe Sözlük'de "Birleşik Sözler" başlığı altında yer alan birlikteliklerin büyük bir çoğunluğunun eşdizimli sözcük özelliği taşıdığı görülmektedir. Birlikteliğin anlamsal bütünlüğü bakımından ise bu birlikteliklerin çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Bazılarında birlikteliği oluşturan sözcüklerin anlamını çok net bir şekilde korumaya devam ettiği görülmektedir. Örneğin *diş ağrısı*. Bazılarında ise birlikteliğin anlamını tahmin etmek neredeyse mümkün değilir. Örneğin, *diş kirası* (sarayda, zengin konaklarında iftardan sonra konuklara verilen armağan veya para) gibi.

Birlikteliklerdeki bu anlamsal dalgalanma eşdizimli sözcüklerin "dereceli" olma özelliğiyle örtüşmektedir. Serbest seçim ile sözcüklerin bir araya gelmesi bir uçta, kalıplaşmış ve değişmez sözcük birliktelikleri bir uçta olmak üzere iki uç arasında bir derecelendirme söz konusudur (Herbst, 1996; Schmid, 2003; Sinclair, 1991).

Ayabakan (2015) eşdizimli öğelerin sözlüklerde nasıl sunulduğu ve nasıl sunulabileceğine dair karşılaştırmalı bir çalışma sunar. Çalışmada, bir örneklem alanı içinde derlem ve sözlük incelemesine dayanarak eşdizimli sözcükler belirlenmiş ve serbest sözcük birleşimleri ve deyimlerden ayrıştırılmıştır. Ayabakan'ın kapsamlı çalışması, 'Türkçe Sözlük İçin Eşdizimli Madde Sunumlarına İlişkin Bir Öneri' başlıklı bir sözlük önerisi içermektedir. Benzer bir şekilde, bu tez kapsamında hazırlanan Kürtçe

eşdizimliler sözlüğü önerisinde veri toplama yöntemi itibariyle Ayabakan (2015) örnek alınmıştır.

Ayabakan (2015:205), çalışmasında *süt* sözcüğünün oluşturduğu eşdizimlilikleri şu şekilde ayrıştırmış ve sunmuştur:

süt *a. (Sözcük Türü Bilgisi)* Tanımlar. İlgili Deyimler.

Süt asidi, süt beyaz, süt çocuğu, süt çorbası, süt danası, süt dişi, süt ineği, süt izni, süt kardeşi, süt kırı, süt mavisi, süt otu, süt şekeri, süt taşı, süt tozu, arı sütü, balık sütü, bitki sütü, güneş sütü, kuş sütü, soya sütü (Eşdizimli sözcük)

süt kuzusu, sütü bozuk (Deyim)

Türkçe'de özel amaçlı bir sözlük olarak eşdizim sözlüğü oluşturma yönünde yapılan çalışmalarından biri olan Özkan (2007:33), Tükçe'de sözcük türlerine göre bir eşdizimliliği şöyle sınıflandırmıştır:

zarf+fiil	(açıkça + söylemek, acı acı + gülmek, açık + konuşmak)
sıfat+isim	(güzel + sanatlar, derin + uyku)
niteleyici söz+ad	(bir + güzel, bir + ara, bir + yana)
fiil+isim	(bilir + kişi, çıkmaz + sokak, koşar + adım)
fiil+fiil	(dönüp + bakmak, yakıp + yıkmak, vurup + devirmek)
isim+edat	(bana + göre, senin + gibi, dünya + kadar)

Özkan (2007), çalışmasında belirteçlerin eylemlerle oluşturduğu eşdizimli görünümleri Türkçe metinlere dayanan geniş bir derlem üzerinden değerlendirmiştir. Çalışmanın verileri ve Özkan 2010109K104-"Türkiye Türkçesi Söz Varlığında Sıfatların Eşdizimliliği -Derlem Tabanlı Bir Uygulama veritabanına dayanarak Mersin Üniversitesi bünyesinde bir Türkçe eşdizim veri tabanı (Özkan, 2011) oluşturulmuştur. Bu çalışma

Güncel Türkçe Sözlükte yer alan ad, eylem, belirteç ve sıfatların eşdizimlilik görünümlerini derlem tabanlı olarak sunmaktadır.

3.3.4. Kürtçe Sözlükte Eşdizimlilik

Bu tez kapsamında iki genel amaçlı Kürtçe sözlük eşidizimli sözcüklerin sunumu açısından incelenmiştir. Bu sözlüklerde eşdizimlilik ayrı bir kategori olarak veya belli bir düzen içinde sunulmamaktadır. Ancak, sözcüklere ilişkin tanım ve açıklamalarda ve sözcüğün kullanımları ile ilgili örneklerde eşdizimli sözcüklerin sözlükte önemli ölçüde yer aldığı görülmektedir. Sözlüklerde sözcüğün türü ve tanımı verildikten sonra sözcük birlikteliklerinin birleşik fiil, terim, deyim fiil ve deyim gibi kategorilerle sunulduğu görülmektedir. İncelenen sözlüklerden Îzolî Ferheng'de (2011) *diran* (diş) sözcüğü şu şekilde sunulmaktadır:

diran[2] **-dran** N. 1. ant. Diş. ~ **alû bûn** bw. Diş kamaşmak. ~**ajîn** Nh. Kürdan, diş çöpü. ~ **ajinîn** L. Dişlerini kürdanla temizlemek. ~ **beş kirin** L. Dişlerini göstermek. bn. ~ **qîrçandin.** ~ **cîx kirin** L. Diş gıcırdatmak. ~ **der xistin** bw. Dişleri çıkmak. ~**ê xwe veşêre, seg li hestiyan digere.** Atasözü. ~ **firçe kirin** bw. Diş fırçalamak. ~ **êşîn** L. Diş ağrısı. ~ **hatin** L. Diş çıkması. ~ **kişandin** L. Diş çekmek. ~ **helkişandin** L. Diş çekmek. ~ **hev ketin** bwl. *(korku veya soğuktan)* Dişlerin gıcıdaması. ~ **hev re kirin** bwl. Dişlerini gıcırdatmak. ~ **ketin** L. Diş düşmek. ~ **kirin** L. 1. Isırmak, dişlemek. 2. Dişleri yaptırmak. **min çar ~ê xwe kirinê** bw. Dört dişimi yaptırdım. ~ **kişandin** L. Diş çekmek. ~ **kurmî bûn** bwl. Bj. Diş çürümek, dişe kurt düşmek. **iran paqij kirin** bw. Diş temizlemek. ~ **qîj kirin** bw. Dişlerini göstermek. ~ **qîl kirin** bw. Dişlerini göstermek. ~ **qîrçandin** L. Dişlerini gıcırdatmak. ~ **rizîn** L. Diş çürümek. ~ **sûtin** L. Diş bilemek, tehdit etmek. ~ **şidandin** L. Dişlerini sıkmak, tahammül etmek. ~ **şkandin** L. 1. Diş kırmak. 2. mec. Birinin veya bir şeyin tesirini azaltmak, tehdidi uzaklaştırmak. ~ **tijî kirin** L. Diş doldurmak, dolgu yapmak. ~ **weşandin** L. Dişi dökülmek. **hestîyê** ~ Nh. ant. Diş çimentosu, dişi oluşturan madde. **kepîra** ~ Nh. Diş kireci, diş taşı. **kîsikê** ~ Nh. ant. Diş kökü zarı. **koka** ~ Nh. ant. Dişin damağa girdiği kısım. **macûna** ~ Nh. Diş macunu. **pûka** ~ Nh. ant. Dişin iç orta tabakası. **reh û demarên** ~ Nh. ant. Diş sinir ve damarları. **sedefa** ~ Nh. Diş emayesi. **taca** ~ Nh. ant. Diş tacı. bn. **dran.**

dirand/in (didirîne, bidirîne) Lg. 1. Yırtmak, parçalamak, deşmek. 2. Dalamak. **zik** ~ L. Karnını deşmek.

diranên kakîle Nh. ant. Azı dişleri.

diranên kursî Nh. ant. Azı dişleri. bn. **diranên kakîle.**

diranên paşî Nh. ant. Azı dişleri.

diranên pêşin Nh. ant. Ön dişler.

diranên piçir Nh. Ön kesici dişler.

diranên pîrî Nh. ant. 7-8 yaşından sonra çıkıp artık düşmiyen dişler.

diranên şîr Nh. ant. Süt dişleri.

diranên tûj Nh. ant. Köpek dişleri, kesici diş.

diranên xir Nh. Azı dişi.

diranêş N. Diş ağrısı.

diranêşîn Lng. Diş ağrımak.

diranî fîl Nh. ant. 1. Fil dişi. 2. Dişlerdeki beyaz ve sert kısım.

Görüldüğü gibi *diran* (diş) sözcüğünün farklı sözcüklerle oluşturduğu birliktelikler karışık bir şekilde sözlükte yer almaktadır. Bu sözcüğün oluşturduğu birlikteliklerin bir kısmı, özellikle de eylemlerle oluşturduğu birliktelikler *diran* (diş) madde başının altında verilmişken birlikteliklerin bazıları ayrı madde başı olarak sunulmuştur. Sözcük birliktelikleri koyu bir font ile vurgulanmış, madde başı sözcüğü her defasında tekrar etmemek için "~" sembolü kullanlmıştır. Madde başı sözcüğün birlikte kullanıldığı sözcüğün dilbilgisel kategorisi verilmiştir. Bir ad olan *diran* (diş) sözcüğünün eylemlerle oluşturduğu birlikteliklerde *L* (*lêker*) veya *bwl*. (*lêkerên biwejî*, *deyim fiil*) bilgisi verilmiştir. Örneğin *diran qirçandin* (*L*) (dişlerini gıcırdatmak) ve *diran hev ketin* (*bwl*) (soğuktan dişleri çarpmak) birlikteliklerinde sözcük türü parantez içinde verilmiştir. Birleşik sözcükler *nh* (*navên hevdudanî*) ve deyimler ise *bw* (*biwêj*) kısaltılması ile verilmiştir. *Bw* kısaltması sözlükte hem deyimler hem de *terim* olarak nitelendirilen birliktelikler için kullanıldığından deyimler için tam bir netlik söz konusu değildir.

Îzolî Ferheng'de eşdizimli sözcükler birleşik fiil, deyim fiil, birleşik sözcük, deyim ve terim kategorilerinde çeşitli şekillerde yer almaktadır. Sözlükteki bazı sözcükler için zengin bir eşdizim sunumu görmek mümkündür. Eşdizimlilik kategorisi ile sunulmamış olsa da sözcüğün diğer sözcüklerle birliktelikliği açısından kullanıcıya bilgi sunmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen Kürtçe sözlüklerden Ferhenga Kurdî (Bozarslan, 2011 ve 2015) tek dilli bir sözlüktür. Sözlükte, edebi metinler ve atasözlerinden yararlanılarak sözcüklerin kullanımlarına yönelik örnek cümleler verilmiştir. Bu sözlükte *diran* (diş) sözcüğü sessel bir farklılıkla *dıdan* madde başı olarak şu şekilde sunulmuştur:

dıdan [nnx; nb; ant] Her yek jı hestiyên pırr hûr ên duqor ên ku dı devên mırovan da û dı devên hın lawıran da hene û bı tevayiya wan, xurek tê cûtın. Dı dema gırtına devên mırovan û devên lawıran da, her du qorên dıdanan tên ser hev û bı wi awayi, bı wan, xurek tê cûtın û tê perçıqandın, da ku bı hêsani bê daqurtandın û bê xwarın. Dıdanên mırovan ên her du qoran, 32 tene ne. "Fexz-ı, ran e; ders, dıdan e; şefe, lêv/ zehr-ı, pışt e; sırre, navık; cewf-ı, nav". (X) "Aşê dev û çeqçeqa zebanan/ ava dehen û berê dıdanan". (X) "Çûn xunçe dehen, teng-ı weki helqeê yaqût/ Elmas û mırarı ne dıdanên wê şepalê". (SP) "Reş û qalınd bı dev, şubhê mıxare/ Dıdanêd wê dırêj bûn wek mıqare". (SP) "Hındi fıkırı, nedi nişanek/ esla qe nedi cıhê dıdanek/ Paşê wehe gote wan cıwanan/ Kanê, me nedi cıhê dıdanan?" (S) "Leylo sêva l'dıkanan, kanê Leyloka miran?/ Medın destê nezanan, kanê Leyloka miran?/ da x'ra nekın b'dıdanan, kanê Leyloka miran?" (SG) "Bırrê zerıyên gundê me meşiyane geştê û seyranê, tıli-w pêçi dı mûmi ne/ Dev û dıdan şekırı ne". (SC) "Mışko, mışkê dıdanhûr!/ Te xwarın gışt têr û tûr!/ Te ew jı malê kırın dûr!" (PÇ) "Kerê got ez ker bûm, kerê zemanan/ Mın dendıkek ce nedit lı ber dıdanan". (Ç) "Dıdanê xızanan dı pılorê da dışike". (PP) "Jı dıdanan pêştır lêv ın". (PP) "Aş gera xwe dıke, çeqçeq dev û dıdanên xwe dışkine". (PP) * **~ên hêranê:** > **"kankır"**. * **~ên şir:** (trm) Ew dıdan ın ku dı devên zarûkên şirmij da nû derdıkevın û heta hefsaliya wan zarûkan dı devên wan da dımının, dema zarûk heft salên xwe dadıgırın, ew dıdan dıkevın û dı şûna wan da hın dıdanên dı derdıkevın. * **Bıjişkê ~an:** Bıjişkê pısporê êş û dermankırına dıdanan; bıjişkê ku dı heqê êşa dıdanan û kışandına wan, dermankırına wan da pıspor e. "Kurê xalê mın, lı Êlihê bijişkê dıdanan e". * **Hatına ~an:** (trm) Wek termeka anatomiyê û cıvati, yani ku dıdanên zarûkên bıçûk nû derkevın, cara pêşin derkevın û ew zarûk êdi bıbın xwedidıdan. "Dıdanên keça Enirojê hatıne". * **Kesê ku her ~eki wi salek hatiye:** (id) Ev idyom nişana kesê pırr zêde xasûk û dekzan e; nişana kesê wısa ye ku, dıkare gelek dek û dolaban lı kesên dı çêke, wan bıxapine. "Her dıdaneki wi zılami, salek hatiye". * **Ketına ~an:** Yani ku dıdanên kesek jı ciyên xwe derkevın û jı devê wi bıkevın, êdi bı kêrê cûtınê neyên. "Dema mırov extiyar dıbe, dıdanên mırov dıkevın". * **Ku ~ê kesek dı serê kesek da bıçike:** (id) Ev idyom nişana çavsori û zordestiya bêsemed e lı keseki bêhêz û bêsûc; nişana wê yekê ye ku, kesek lı keseki bêhêz û bêsûc çavsori û zordesti bıke. "Dıdanê wi zılami, dı serê wi rebeni da dıçike". İdyom bı awayê "çûyına dıdanê kesek dı serê kesek da" jı bı kar tê anin. "Dıdanê wi zılami, dı serê wi rebeni da dıçe". * **Ku kesek bıxwaze keseki dı bı ~an bıxenıqine:** (id) Ev idyom nişana kin û rıka pırr zêde ya kesek e lı dijê keseki dı; nişana wê yekê ye ku, kesek jı ber semedek lı dijê keseki dı pırr zêde bırıke û bı te'sira wê rıkê, bıxwaze wi kesê dı pırr bêşine yan jı ziyaneka pırr mezın bıgihine wi. "Ew zılam, dıxwaze mêrık bı dıdanan bıxenıqine". * **Qiçkırına ~an:** (trm) Ev term, jıbo nişandana dıdanên lawırên dırındox ên wek guran, pılıngan û wd, bı qesta gefxwarına wan bı kar tê anin. "Gur dıdanên xwe qiç kırın" yani dıdanên xwe nişan dan û bı wi awayi, gef xwar. * **Seqandına ~an lı kesek:** (id) Ev idyom nişana rık û kina pırr zêde ya kesek e lı dijê keseki dı; nişana wê yekê ye ku, kesek jı ber semedek, lı dijê keseki dı pırr zêde bırıke û bı te'sira wê rıkê, bıxwaze wi kesê dı pırr bêşine yan jı ziyaneka pırr mezın bıgihine wi. "Mêrık, dıdanan lı wi zılami dıseqine". İdyom tenê dıgel kırara mêjedemê yan kırara nûdemê bı kar tê anin. * **Şıdandına**

Madde başı sözcüğün türü, eril/dişil kategorisi ile terim bilgisi, tanım ve sözcük birliktelikleri sözlükte sunulmaktadır. Sözcük birliktelikleri koyu fontla vurgulanmış ve madde başı sözcük için ~ sembolü kullanlmıştır. Bozarslan'da, eşdizimli olduğu tespit edilen sözcük birlikteliklerinin genellikle parantez içinde *trm* (terim) kısaltması ile deyimlerden ayrı olarak sınıflandırıldığı gözlemlenmiştir. Örneğin, *dıdanêن şir* (*trm*) (süt dişleri), ya da *hatına dıdana* (*trm*) (dişi çıkmak) gibi. Bazı birliktelikler için ise bir kategori belirtilmemiş olsa da bunların çoğunlukla eşdizimli yapılar olduğu tespit edilmiştir. Sözlükte deyimler de ayrıca kategorize edilmiş olup "(*id*)" kısaltması ile koyu bir fontla sunulmuştur.

Bozarslan'da (2011 ve 2015) eşdizimli sözcüklerin daha belirgin bir şekilde sunulduğu, deyimlerden net bir şekilde ayrıldığı ve çoğunlukla *trm* kısaltması ile sunulduğu tespit edilmiştir. Ancak sözlükte eşdizimli sözcüklerin sözcük türü bilgisine yer verilmemiştir.

Îzolî ve Bozarslan'ın her ikisinde de ortak olan eşdizimli sözcükler tespit edildiği gibi farklı eşdizimlilikler de tespit edilmiştir. Çalışmada, sözlükler birbirini tamamlayıcı şekilde kullanılmış ve belirlenen eşdizimli sözcükler biraraya getirilerek bir eşdizim sözlüğü önerisi oluşturmak üzere listelenmiştir. Sözlüklerden çıkarılan eşdizimliliklere ek olarak sözlü dilden derlenen eşdizimli sözcükler de bu listeye ilave edilmiştir. Örnek cümleler eşdizimli sözcüklerin kullanımlarını metin bağlamında göstermek üzere kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan Kürtçe sözlükler arasında bazı sözcüklerin yazımı açısından farklılıklar mevcuttur. Özellikle 'i' ve 'î' harflerinin kullanımı açısından yaklaşım farkı vardır. Birörneklik olması için bu çalışma kapsamında yer alan sözcüklerin yazımında Kürtçe metinlerde yaygın olan kullanım esas alınmıştır.

3.4. Verilerin Çözümlenmesi

Rastgele seçim yöntemiyle belirlenen */a/, /d/, /e/, /g/, /k/, /n/, /t/, /r/* harfleri için Ferheng (Îzolî, 2011) ve Ferhenga Kurdî (Borzarslan, 2011 ve 2015) sözlükleri taranmış, gözleme dayalı veri toplama yöntemiyle belirlenen eşdizimli sözcükler ayrıştırılarak bir eşdizimliler sözlüğü önerisinde alfabetik olarak sunulmuştur. Seçilen harflerde yer alan tüm madde başı sözcükler incelenmiş ve eşdizimlilik gösterdiği tespit edilen sözcük birliktelikleri listelenmiştir. Oxford İngilizce Eşdizim Sözlüğünde *(Oxford Collocations Dictionary)* kullanılan yöntem esas alınarak sözcüğün eşdizim kurduğu sözcüklerin de sözcük türü bilgisi verilmiştir. Buna göre, sırasıyla sözcüğün sıfatlarla, eylemlerle, adlarla, belirteçlerle ve ilgeçlerle oluşturduğu eşdizimlilikler ve en son kalıp anlamlı öbekler sunulmuştur. Bu araştırmada oluşturulan eşdizim sözlüğü çalışmasında bu sıralamaya bağlı kalınmıştır.

Türkçe karşılık ve eşdizim karşılıklarının belirlenmesinde web tabanlı TDK Güncel Türkçe Sözlük, İngilizce eşdizim karşılıklarının belirlenmesi için *BBI Combinatory Dictionary of English: A Guide to word Combinations* (Benson ve diğerleri 2009) ve web tabanlı *Oxford Collocations Dictionary* kullanılmıştır.

Kürtçe sözlükte incelenen verilerin eşdizim ilişkilerinin belirlenebilmesine ilişkin çözümleme yönergesi şu şekildedir:

Diran (diş) sözcüğü tez kapsamında bir öneri olarak hazırlanan Kürtçe Eşdizimliler Sözlüğü'nde şu şekilde sunulmuştur:

diran/didan *n. (ad)*	diş (ad)	tooth/teeth (n)
diran+rengdêr (sıfat)		
diranê aqil	akıl dişi (yirmilik diş) (eşdizimli)	wisdom tooth
diranê kûrmî	çürük diş	bad, decayed, rotten tooth
diranên hêrane	öğütücü dişler	-
diranên paşî	azı dişleri (eşdizimli)	back teeth
diranên pêşin	ön dişler	front teeth
diranên pîrî	kalıcı dişler	permanent tooth
diranên şîr	süt dişleri (eşdizimli)	baby/milk tooth
diranên tûj	köpek dişleri (eşdizimli), kesici dişler (eşdizimli)	canine tooth
diran+lêker (eylem)		
diran alû bûn *Ji ber alucên tirş diranê min alûbûn.* *(Ekşi eriklerden dişlerim kamaştı.)*	dişi kamaşmak	-
diran çêkirin *Min sê diranê xwe çêkir.* *(Üç dişimi yaptırdım.)*	diş yaptırmak	-
diran derxistin	diş çıkarmak (eşdizimli)	to cut, get teeth
diran êşîn *Diranê min dêşîya, min da kişandin.* *(Dişlerim ağrıyordu, çektirdim.)*	dişi ağrımak (eşdizimli)	tooth aches
diran firçe kirin	diş fırçalamak (eşdizimli)	to brush one' s teeth
diran hatin *"Didanê keça Enîrojê hatine."* *(Bozarslan, 2011:703)* *(Enîroj'un kızının dişleri çıkmış.)*	dişi çıkmak, diş çıkarmak (eşdizimli)	to be through, come through
diran helkişandin/kişandin	diş çekmek (eşdizimli)	to extract, pull out, remove a tooth
diran ketin *"Dema mirov extiyar dibe didanên mirov dikevin."* *(atasözü) (Bozarslan, 2011:703)* *(İnsan yaşlandığı zaman dişleri dökülür.)*	dişi düşmek	to fall out
diran kurmî bûn	dişi çürümek (eşdizimli)	tooth decay

diran li hev ketîn	dişleri çarpmak (soğuktan, korkudan)	teeth chatter
diran paqij kirin	dişlerini temizlemek	to clean one' s teeth
diran rizîn *Diranê wê zarokê tev rizîya bû. (sözlü dil)* *(Çocuğun bütün dişleri çürümüştü.)*	dişi çürümek	tooth decay, loss
diran şikandin	dişini kırmak	to break one' s teeth
diran tijî kirin	diş doldurmak, dolgu yapmak	to fill a tooth
diran weşandin *Ji ber êşa serê wî diranê wî diweşîyan. (sözlü dil)* *(Başının ağrısından dişleri dökülüyordu.)*	dişleri dökülmek	to lose tooth

nav (ad)+diran

bijîşkê/doxtorê dirana	diş doktoru (eşdizimli)	-
êşa diran *Eşa diran, ji her tiştî zortir e.* *(Diş ağrısı, her şeyden daha zordur.)*	diş ağrısı (eşdizimli)	teeth ache
kîsikê diran	diş kökü zarı	-
koka diran	diş kökü (eşdizimli)	-
macûna dirana	diş macunu (eşdizimli)	toothpaste
pidîyê dirana	diş eti (eşdizimli)	-
pûka diran	dişin iç orta tabakası	-
reh û damarên diran	diş damar ve sinirleri	-
sedefa diran	diş minesi (eşdizimli)	tooth emanel

diran+nav (ad)

drankî sîr	bir diş sarımsak	-

derbirîn (kalıp anlamlı öbek)

diran qîrçandin **diran cîx kirin** Diranê xwe lê diqiriçand. *(Ona dişlerini gıcırdatıyordu.)*	diş gıcırdatmak/bilemek (öfkesini belli etmek için)	to show one' s teeth ("to show hostile intentions")
li gora diranê yekî *Xweş pijîyaye, li gora diranê min e. (sözlü dil)* *(Dişime göre, güzel pişmiş.)*	dişine göre	-
qîçkirina diranan	dişini göstermek (tehdit amaçlı)	to reveail/show teeth

Öneri olarak sunulan Kürtçe eşdizim sözlüğünde Benson ve diğerlerinin (2009) sınıflaması doğrultusunda hem dilbilgisel hem de sözlüksel eşdizimliliklere yer verilmiştir. Görsel olarak internet tabanlı Oxford Eşdizim Sözlüğü örnek alınmıştır.

3.4.1. Kürtçe Sözlükte Dilbilgisel Eşdizimlilikler

Čermák'ın tespitini (2006: 929-933) destekler şekilde genel amaçlı sözülüklerde ağırlıklı olarak içerik sözcüklerinin (özellikle ad ve eylemlerin) oluşturduğu eşdizimliliklere daha çok yer verilirken dilbilgisel sözcüklerin oluşturduğu eşdizimli sözcüklere daha az yer verildiği gözlemlenmiştir. Bu çalışma kapsamında hazırlanan eşdizimliler sözlüğü önerisinde sunulan eşdizimliliklerin büyük bir bölümü ad ve eylemlerin oluşturduğu sözlüksel eşdizimliliklerden oluşmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi Benson ve diğerlerinin (2009) sınıflamasına göre, dilbilgisel eşdizimlilikler baskın bir sözcük (ad, sıfat veya eylem) ve bir ilgeç veya bir dilbilgesel oluşum içeren öbeklerdir. Kürtçe'de *bi (ile), bê (-siz, sız), di (içindelik), ji (-den, dan), li (yer belirleme)* sözcükten önce gelen ilgeçlerdir (Yıldırım, 2013:267). Bir de hem sözcüğün önüne hem de sonuna gelen birden fazla ilgeçten oluşabilen ilgeç grubu mevcuttur. Örneğin, *bi ... ve (yönelme belirtir), bi ... re (birliktelik belirtir), di .. de (bulunma belirtir)* (Aktuğ, 2013: 452-457). Burada sadece birkaç örneği sunulan edat ve edat kümeleri sözcükten ayrı yazılır. Bu açıdan oluşturdukları dilbilgisel eşdizimlilikler *of, by to, on, in* gibi ilgeçler ile ile benzerlik gösterir.

Kürtçe sözlüklerde tespit edilen dilbilgisel eşdizimliliklerin bazıları şöyledir:

(li) ser *darê*	*ağac**a**/ağaç**ta***	***in/on*** *a/the tree*
(li) ber *derî*	*kapı**da***	***at the*** *door*
bi *dest*	*el**le**, el **ile***	***by*** *hand,* ***with*** *hand*

ji dûr *ve*	*uzak**tan***	***from*** *a distance*
bê *exlaq*	*ahlak**sız***	-

Bu çalışmada eşdizimli sözcüklerin belirlenmesinde genel amaçlı sözlükler ve sözlü dil kullanılmıştır. Bu nedenle de sözlüksel eşdizimliliğe göre görece çok az sayıda dilbilgisel eşdizimlilik tespit edilebilmiştir. Buradan hareketle incelenen sözlüklerde dilbilgisel eşdizimliliklere daha az yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Eşdizimliliğin belirlenmesinde sözlüklerin yanı sıra derlem tabanlı bir veri toplama yöntemi kullanılması halinde dilbilgisel eşdizimliliklerin sayısının artacağı değerlendirilmektedir.

3.4.2 Kürtçe Sözlükte Sözlüksel Eşdizimlilikler

Sözlüksel birimlerin birlikteliğinden oluşan sözlüksel eşdizimlilikler, dilbilgisel eşdizimliliklere göre üzerinde daha çok uzlaşılmış bir alandır. Dilbilgisel eşdizimlilikten farklı olarak ilgeç, mastar veya tümcecik içermez. Benson ve diğerlerinin (2009) sınıflamasına göre sözlüksel eşdizimlilikler sıfat+ad, eylem+ad, ad+eylem, ad+ad, belirteç+sıfat, belirteç+eylem gibi yapılardan oluşur.

Dilbilgisel eşdizimlilikte, hangi dilbilgisel unsurların bu birliktelik kapsamında değerlendirileceği ile ilgili tam bir uzlaşma sağlanamazken sözlüksel eşdizimlilikte ise birlikteliğin anlamsal bütünlüğü ile ilgili farklı yaklaşımlar mevcuttur. Önceki bölümlerde de belirtildiği üzere sözlüksel eşdizimliliklerin anlamsal bütünlüğü ile ilgili bir derecelendirme söz konusudur. Bazıları serbest sözcük birleşimlerine yakın ve değişime daha açıkken bazıları deyimlere yakın anlamsal özellikler gösterebilmektedir.

Çalışma kapsamında Kürtçe sözlüklerde tespit edilen sözlüksel eşdizimliliklerin büyük bir kısmının ad+sıfat ve ad+eylem yapılarından oluştuğu gözlemlenmiştir. Diğer sözlüksel birliktelikler bunlara göre görece daha azdır.

Kürtçe sözlüklerde tespit edilen dilbilgisel eşdizimliliklerin bazıları şöyledir:

ad+sıfat

av-a şêrîn *tatlı su* *fresh water*

(Kürtçe'de İngilizce ve Türkçe'den farklı olarak sıfat addan sonra gelir.)

ad+eylem

diran kişandin *diş çekmek* *to extract, pull out, remove a tooth*

eylem+ad

gihîştin armancê *amaca ulaşmak* *to achieve a goal*

ad+ad

aş-ê qehwê *kahve değirmeni* *a coffee grinder*

belirteç+sıfat

zor/pirr gran *çok ağır* *very, extremely heavy*

belirteç+eylem

dûr ketin *uzak düşmek* *to become, grow distant*

İncelenen sözlüklerde, bir ad veya sıfat ile yardımcı eylem niteliğindeki bir eylem içeren sözlüksel eşdizimliliklerin çok sayıda olduğu tespit edilmiştir. Fontenelle'in (1994) 'hafif' veya 'katkısız' olarak nitelediği bu eylemler sözlüksel eşdizimlilikler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Fontenelle'e göre bu eylemler eşdizimlilik oluşturduğu adı zaman, kişi ve görünüş bilgisi taşımak suretiyle destekler.

Dilde tek başına asli bir eylem olarak yer almakla birlikte aynı zamanda yardımcı eylem olarak da görev yapan başlıca eylemler *bûn (olmak), dan (vermek), hatin (gelmek), kirin (yapmak)* eylemleridir *(Yildırım 2013, 151).*

Kürtçe sözlüklerde yardımcı eylemlerin adlarla oluşturduğu eşdizimliliklerin bazıları şöyledir:

li alîyê kesek bûn	*taraf olmak (veya çıkmak)*	*to be at/on somebody's side*
gûh dan	*kulak vermek*	-
hatin dinê	*dünyaya gelmek*	*to come into the world*
dizî kirin	*hırsızlık yapmak*	-

Bedirxan ve Lescot (2012:182) bu birliktelikleri *birleşik fiilerin* bir türü olarak sınıflandırmıştır. Bunlar bir ad, sıfat, ilgeç, belirteç vb. eylem olmayan bir öğe ile bir eylemin ve çoğunlukla da bir yardımcı eylemin birleşiminden oluşur. Bu birlikteliğin 'belirgin bir anlamı' olup bu sözcüklerden beklenen anlamdan farklı anlamlar da taşıyabilmektedir. Birleşik eylemler ile ilgili yapılan bu açklamalar eşdizimli sözcüklerin özelliklerini içermektedir. Aşağıdaki örneklerden de bu birlikteliklerin eşdizimlilik gösterdiği tespit edilebilmektedir:

ava kirin (inşa etmek), *pîr bûn* (yaşlanmak), *qaîl bûn* (razı olmak), *av dan* (su vermek, sulamak), *mikur hatin* (itiraf etmek).

Çalışmada kullanılan Kürtçe sözlüklerde tespit edilen eşdizimli yapıların bazıları ise *deyim fiil* (*lêkerên biwêjî*) olarak nitelendirilen birlikteliklerdir. Îzolî'de (2011) sözlükte bu yapıları *bwl.* şeklinde bir kısaltma ile belirtmiştir. Bozarslan'da (2011 ve 2015) da bu birliktelikler ayrıca belirtilmiştir. Deyim fiiller, bir eylem ile ad veya sıfat gibi bir sözcüğün yanı sıra ilgeçler veya adıllar içerir. Birleşik fiillerin bir türü olan deyim fiiller de belirgin bir anlam taşır ve anlamsal bir bütünlüğü vardır (Bedirxan ve Lescot 2012:190). Bu birliktelikler şöyle örneklendirilebilir:

bin av bûn (suya batmak), *dest pê kirin* (girişmek, başlamak), *danîn ber hev* (karşılaştırmak), *ji dil de hatin* (içinden gelmek).

Çalışma kapsamında tespit edilen eşdizimli sözcükler göz önünde bulundurulduğunda ad ve eylemlerin daha fazla eşdizimlilik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu da Kjellmer'in (1990:165) ad ve eylemlerin eşdizimli olma eğiliminin sıfat ve belirteçlerin eşdizimli olma eğiliminden daha yüksek olduğu tespitini desteklemektedir.

3.4.3. Kalıp Anlamlı Öbekler

Türkçe ve İngilizce sözlüklerde olduğu gibi Kürtçe sözlüklerde de dilbilgisel ve sözlüksel eşdizimlilik tanımı ve özelliklerine tam olarak uymayan ancak deyim de olmayan bazı birliktelikler de tespit edilmiştir. Bu birliktelikleri Oxford Eşdizim Sözlüğü *phrase* kategorisi ile sunmuştur. Bu yapılar anlamsal olarak veya içerdiği sözcüklerin çeşitliliği itibariyle sözlüksel ve dilbilgisel eşidizimlilikten biraz farklılaşmaktadır. Benson ve diğerlerine göre (2009) bu birliktelikler eşidizimli sözcükler ile deyimler arasındaki geçiş bölgesinde yer alan eşdizimli sözcüklerdir. Bu nedenle de yer yer deyimlere yaklaşmaktadır. Eşdizimli sözcükler için bir derecelendirme söz konusu olduğu dikkate alındığında bu tür birlikteliklerin de bir eşdizim sözlüğünde yer alması gerekir. Bu kategori, çalışma kapsamında incelenen sözlüklerde deyim veya eşdizimli sözcük olma bakımından en çok farklılıkların gözlemlendiği bir kategori olmuştur.

Kalıp anlamlı öbek kategorisi altında sunulan eşdizimli sözcüklerin bazıları şöyledir:

derewê bi qemçik/bi dûv	*kuyruklu yalan*	*a big fat lie*
ketîn nav nivînan	*yatağa düşmek*	*take to one's bed*

dû gav cî	*iki adımlık yer*	*a step from*
bi xwe kirin	*kendine etmek*	-
nan û penêr	*ekmek peynir*	*bread and cheese*
kinc û kol	*giyim kuşam*	-

Son iki örnek diğer eşdizimliliklere göre yapı itibariyle biraz farklılık göstermektedir. Bu birliktelikler Tutin'in (2008) iki içerik sözcüğünden oluşan ve bir tabanın olmadığı ya da 'iki tabanlı eşdizimlilikler' olarak belirlediği eşidizimliliklere benzerlik göstermektedir.

Verilerin analizi sonucunda eşdizimli olduğu tespit edilen birliktelikler bir Kürtçe eşdizimliler sözlüğü önerisinde sunulmuştur. Bu çalışma ileride daha kapsamlı ve tamamlanmış bir Kürtçe eşdizim sözlüğünün oluşturulmasına katkı sunabileceği gibi genel amaçlı sözlüklerde sözcüğün eşdizimli görünümlerinin eşdizimlilik kategorisi ile sunulmasına da katkı sunabilir.

3.4.4. Kürtçe Eşdizimliler Sözlüğü Önerisi İçin Kullanım Bilgileri

Genel amaçlı sözlüklere göre eşdizim sözlükleri daha özelleşmiş sözlüklerdir. Bu sözlükler, sözcüğü çevresindeki diğer sözcükler ve dilbilgisel yapılar ile birlikte inceleme imkânı sunar. Dilde akıcı ve etkili konuşma için eşdizim sözlükleri zengin bir kaynak sunmaktadır. Sözlük önerisinde Kürtçe sözcüklerin eşdizimli görünümlerinin sunulması amaçlanmıştır. Sözlük, hem dilbilgisel hem de sözlüksel eşdizimlilikler ile her iki kategoriye de girmeyen kalıp anlamlı öbekleri içermektedir.

Sözlüksel eşdizimliliklerde taban ve eşdizilen ayrımı yaplımamış incelenen sözlüklerdeki madde başı sözcükler baskın sözcük olup olmamasına bakılmaksızın eşdizimlilik gösterdiği sözcüklerle birlikte sunulmuştur. Yine, yardımcı eylemler de ayrı

bir madde başı olarak sunulmuştur. Örneğin *kirin* (yapmak) *ve dan* (vermek) yardımcı eylemlerine madde başı olarak yer verilmiş ve bu sözcüklerin oluşturduğu eşdizimlilikler hem yardımcı eylem altında hem de taban sözcük madde başı olduğunda onun altında tekrar belirtilmiştir. Sözlüksel eşdizimlilikler dilbilgisel eşdizimliliklerden önce gelmektedir. Sözlüksel eşdizimliliklerde madde başı sözcüğün eşdizimlilik oluşturduğu sözcüğün sözcük türü bilgisi de verilmiştir

Dilbilgisel eşdizimlilikte ise ilgeçlere madde başı olarak yer verilmemiş edizimlilik bilgisi ad, eylem veya sıfat olan sözcüğün altında sunulmuştur. Örneğin *ji dil (*kalpten*)* dilbilgisel eşdizimliliği *dil* (kalp) sözcüğünün altında verilmiştir.

Sözlükte yer alan madde başları büyük çoğunlukla, ad, eylem ve sıfatlardan oluşmaktadır. Tüm madde başları ve eşdizimlilikler alfabetik sıra ile sunulmuş, sözcük türü bilgisi verilmiştir. Eşdizimliliklerin bazıları cümle içinde kullanılmıştır. Örnek cümlelerin bir kısmı incelenen sözlüklerden alıntılanırken bir kısmı sözlü dilden alınmıştır. Örnek cümlelerin Türkçe karşılıkları parantez içinde sunulmuştur.

Sözcüğün benzer anlamı taşıyan birden fazla eşdizimlilik oluşturması durumunda eşdizilen sözcükler "/" işareti ile birbirinden ayrılmıştır. Örneğin, *ewrê reş/tarî (kara bulut)* gibi. Arasında "/" işareti olan sözcüklerin birbiri yerine geçebileceği anlamına gelir.

Sözcüğün oluşturduğu farklı eşdizimlilikler genellikle alt alta verilmiştir. Ancak bazen özellikle set halinde eşdizimlilik gösteren bazı sözcüklerin virgül ile ayırılarak verilmesi tercih edilmiştir. Örneğin *nimêja sibê, nivro, asrê, mexrîb, îşayê* (sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazı) gibi.

Bu tez kapsamında deneysel olarak hazırlanan Kürtçe eşdizimliler sözlüğünde eşdizimli sözcüklerin Türkçe karşılık ve eşdizim karşılıkları ile İngilizce eşdizim

karşılıkları da sunulmaktadır. İngilizce eşdizim karşılığının tespit edilemediği veya olmadığı durumlarda "-" işareti konulmuştur. Türkçe karşılıklardan eşdizimli olanlar parantez içinde "(eşdizimli)" şeklinde gösterilmiştir.

Sözlükte kullanılan kısaltmalar şöyledir:

(adj) adjective

(adv) adverb

(n) noun

(v) verb

l. lêker (eylem)

n. nav (ad)

prep preposition

rgd. rengdêr (sıfat)

rpş. rengpişe (belirteç)

3.5. Kürtçe Eşdizimliler Sözlüğü İçin Bir Öneri

Bu tez kapsamında incelenen sözlükler ve sözlü dil desteği ile belirlenen eşdizimli sözcükler bir Kürtçe eşdizimliler sözlüğü önerisi olarak sunulmaktadır. Sözlükte 195 madde başı sözcük kapsamında yaklaşık 1400 adet eşdizimli sözcük birlikteliği ve kalıp anlamlı öbek listelenmiştir. Metin içinde doğal bir şekilde gözlemlenebilmesi için eşdizimli sözcüklerin bir kısmı için örnek cümleler verilmiştir. Madde başı sözcük ve eşdizimli sözcükler için Türkçe karşılık ve tespit edilebildiği durumlarda Türkçe ve İngilizce eşdizim karşılıkları da sunulmuştur.

Bu tez kapsamında hazırlanan Kürtçe Eşdizimliler Sözlüğü (Ferhenga Peyvên Hevgirtî) Önerisi aşağıda sunulmuştur:

Kürtçe Sözcük	Kürtçe Eşdizim	Türkçe Karşılık ve Türkçe Eşdizim Karşılığı	İngilizce Eşdizim Karşılığı
A			
ablûqe *n. (ad)*		abluka (ad)	blockade (n)
	ablûqe+lêker (eylem)		
	ablûqe kirin "*Meclisa Ewletiyê Netewayên Yekbûyî ew welat dorpêç kirîye.*" (Bozarslan 2011:51) (*Milli Güvenlik Meclisi o devleti ablukaya almış.*)	abluka etmek (eşdizimli) ablukaya almak (eşdizimli) abluka altına almak (eşdizimli)	to impose a blockade
	ablûqe rakirin	ablukayı kaldırmak	to end, lift, remove a blockade
abûrî *n. (ad)*		geçim, idare (ad)	living (n)
	abûr+lêker (eylem)		
	abûrî kirin *"Zikê xwe hîn meke sê danan, bejna xwe hîn neke xeftanan, da ku tu abûrî bikî hemî dîwanan." (atasözü) (Bozarslan 2011:52)* *(Karnını üç öğüne alıştırma, endamını kaftanlara alıştırma ki her divanda idare edebilesin.)*	idare etmek (geçinmek) (eşdizimli)	to earn, make living
	nav (ad)+abûrî		
	fakulta abûrîyê	iktisat fakültesi	a school of economics
aciz *rgd. (sıfat)*		sıkılmış, bunalmış (sıfat)	annoyed (adj)
	aciz+lêker (eylem)		
	aciz bûn *"Qenco hevalekî bêhnfireye aciz nabe."* (Bozarslan 2011:52) *(Qenco sabırlı bir arkadaştır, rahatsız olmaz.)*	rahatsız olmak (canı sıkılmak) (eşdizimli)	to be, feel annoyed
	aciz kirin *"Divê ku şagird sernerm bin, mamosteyê xwe aciz nekin." (Bozarslan 2011:53)* *(Öğrenciler yumuşak başlı olmalı, öğretmenlerinirahatsız etmemeli.)*	rahatsız etmek (eşdizimli) bıkkınlık vermek (eşdizimli)	make smb. annoyed
	daçek (ilgeç)		
	jê (ji tiştek/kesek) aciz bûn *"Mevan ji mevan aciz e, mazûvan ji her duyan aciz e." (atasözü) (Bozarslan 2011:53)* *(Misafir misafiriden rahatsız, ev sahibi her ikisini de.)*	(birinden, bir şeyden) rahatsız olmak	to be annoyed with smb.

agir *n. (ad)*		ateş, yangın (ad)	fire (n)
	rengdêr (sıfat)		
	agirê geş *"Agirê tifika me geş e."* *(Bozarslan 2011:59* *(Ocağımızın ateşi gürdür.)*	harlı ateş	a blazing fire
	agirê xweş *"Agirê kê xweş be, civat li mala wî ye." (atasözü) (Bozarslan 2011:59)* *(Kimin evi sıcaksa, sohbet oradadır.)*	güzel ateş (etrafını iyi aydınlatan ve ısıtan bir ateş)	-
	agir+nav (ad)		
	agirê şevê	1. ateş böceği (eşdizimli) 2. uçuk	-
	agir+lêker (eylem)		
	agir avêtin *"Agir davêje kayê, xwe dide alîyê bayê." (atasözü)* *(Bozarslan, 2011:60)* *(Samanı ateşe verip kendi de rüzgârdan tarafa duruyor.)*	ateşe vermek (eşdizimli)	to set fire on
	agir barandin	ateş yağdırmak (eşdizimli)	-
	agir berdan (tişteki) *Agir berdan ziyana xwe û ew şewitandin. (1) (sözlü dil)* *(Tarlalarını ateşe verdiler ve yaktılar.)* *"Wî neçîrvanî, agir berda keroşkê û ew nêçir kir." (2)* *(Bozarslan 2011:62)* *(Avcı tavşana ateş etti ve onu avladı.)*	1 (bir şeyi)ateşe vermek (eşdizimli) 2. ateş etmek (eşdizimli)	to set fire on
	agir bi tiştek xistin *"Kevaniya malê agir bi hijika xist û ava şivê da ser agir."* *(Bozarslan 2011:60)* *(Evin hanımı çırpıları tutuşturdu ve yemeğin suyunu ateşe koydu.)*	tutuşturmak	to set fire to smt.
	agir birrîn/rawestîn *"Di navbera leşkerên wan dewletan da, agir hatiye birrîn."* *(Bozarslan 2011:59)* *(O devletlerin askerleri arasında ateş kesildi.)*	ateş kesmek (eşdizimli)	to cease fire
	agir dadan	ateş yakmak, tutuşturmak	to light a fire
	agir derxistin	yangın çıkarmak	to set fire, to start a fire

	agir geş/gûr kirin	ateşi harlamak	to fuel/poke/stir /stoke fire
	agir kirin/vekirin	ateş açmak, ateş etmek (eşdizimli)	to commence/open fire
	agir pê (bi tiştek) ketin *Agir bi malê ket. (sözlü dil)* *(Ev ateş aldı.)*	ateş almak (eşdizimli)	to catch fire
	agir pê ve danîn Agir bi ziyanê me va danîn. (sözlü dil) *(Tarlamızı ateşe verdiler.)*	ateşe vermek (eşdizimli)	to set fire to smt.
	agir tefandin /temirandin/ vekuştin	ateşi söndürmek /öldürmek,	extinguish, put out fire
	agir vêxistin/pêxistin	ateş yakmak	to build, make fire
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	agirê Xwedê *"Ev derde ku hatîye serê me, agirê Xwedê ye." (Bozarslan 2011:60)* *(Başımıza gelen bu dert çok büyük bir bela.)*	Allah'ın ateşi (büyük bir musibet, bela)	-
ajne *n. (ad)*		yüzme (ad)	swim (n)
	ajne+lêker (eylem)		
	ajne kirin	yüzmek	-
	ajne+nav (ad)		
	ajnê li ser piştê *Ajnê li ser piştê xweş diçe. (sözlü dil)* *(Sırt üstü iyi gidiyor.)*	sırtüstü yüzme	-
	ajnê qulancê	serbest yüzme	-
ajotin *l. (eylem)*		1. sürmek, (taşıt), 2. sürmek (tarla)	to drive (v)
	nav (ad)+ajotin		
	genim ajotin	buğday ekmek	to plant/sow wheat
	erd/zevî ajotin	çift sürmek (eşdizimli)	-
alî *n. (ad)*		**1.** yön, taraf, cephe	side (n)
	rengdêr (sıfat)		
	alî rast *Di alî rastê da hat. (sözlü dil)* *(Sağ taraftan geldi.)*	sağ taraf	right side
	alî çep	sol taraf	left side
	alî pêş	ön taraf	-
	alî paş	arka taraf	-
		2. yardım	
	alî+lêker (eylem)		help, support (n)
	alî kirin	yardım etmek (eşdizimli)	
	alî girtin	taraf tutmak (eşdizimli)	to choose a side to take sides

	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	ji alî alî ve **ji her alî ve**	dört bir taraf/yandan	from all sides from far and wide
	li alîyê kesek bûn *"Ew zilam li alîyê wî hevali ye."* *(Bozarslan 2011:73)* *(Adam o arkadaşın tarafında.)*	taraf olmak (veya çıkmak)	to be at/on somebody's side
amojgeh *n. (ad)*		okul, enstitü (ad)	school (n)
	amojgeha zarokan	çocuk yuvası (eşdizimli)	nursery school
anîn *l. (eylem)*		getirmek, yakınlaştırmak	to bring (v)
	anîn+nav (ad)		
	anîn bîr	anımsatmak, çağrıştırmak	to bring/call to mind
	anîn cîh	yerine getirmek (eşdizimli)	-
	anîn dinê *"Zelixa keçek anîye dinê."* *(Bozarslan, 2011)* *(Zeliha bir kız çocuğu dünyaya getirmiş.)*	dünyaya getirmek (eşdizimli)	to bring a child into the world
	anîn holê	meydana getirmek (eşdizimli)	-
	anîn ber çavan	göz önüne getirmek ispat etmek	
	rengpîşe (belirteç)		
	anîn der	açığa çıkarmak	-
	anîn pêş	öne/ileri sürmek	-
aqil *n. (ad)*		akıl (ad)	mind (n), understanding (n)
	aqil+lêker (eylem)		
	aqil gihîştin *Aqlê min nagîje wi tiştî. (sözlü dil)* *(Bu işe aklım ermiyor.)*	aklı ermek	be able to understand
	aqil girtin	akıl almak akıl danışmak	to ask for advise
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	aqil û fikir	akıl fikir	-
	dûre/derê aqil *Tiştê tu dibêjî durê aqil e. (sözlü dil)* *(Söylediğin şey, akıldışı.)*	akıl dışı	-
	hiş û aqil *Hiş û aqil li serê min nehîşt. (sözlü dil)* *(Başımda akıl bırakmadı.)*	akıl ve bilinç	-

	eqlê xwe wenda kirin *Pirr mefikre tu yê eqlê xwe wenda bikî.(sözlü dil)* *(Çok düşünme aklını yitirirsin.)*	aklını kaybetmek, yitirmek	to lose one's mind, o go out of one's mind
alikari *n. (ad)*		yardım (ad)	help (n), aid (n)
	rengdêr (sıfat)		
	alîkarîya peşîn	ilk yardım (eşdizimli)	first aid
	alîkarî+lêker (eylem)		
	alîkarî dîtîn	yardım görmek (eşdizimli)	-
	alîkarî kirin *Zarok alikarîya karê malê dikin. (sözlü dil)* *(Çocuklar ev işlerine yardım ediyorlar.)*	yardım etmek (eşdizimli)	-
	alîkarî xwastin *Ji wan alikarî xwastin. (sözlü dil)* *(Onlardan yardım istediler.)*	yardım istemek yardım çağırmak	to ask/cry for help
	hatin alîkariyê	yardıma gelmek	-
aram *n. (ad)*		huzur (ad)	peace (n), tranquility (n)
	aram+lêker (eylem)		
	aram dayin *"Meha Gulanê, aram da me hemîyan." (Bozarslan, 2011:94)* *(Mayıs ayı hepimize huzur verdi.)*	huzur vermek (eşdizimli)	-
	arama yekî xira bûn *"Jinika reben, nexweş ket û arama wê xera bû." (Bozarslan, 2011:94)* *(Zavallı kadın, hastalanınca huzuru bozuldu.)*	huzuru bozulmak, huzuru kaçmak (eşdizimli)	-
	lêker (eylem) +aram		
	gihana aramê *"Ew zilam, ji wê nexweşîyê xilas bû û giha aramê." (Bozarslan, 2011:94)* *(Adam hastalıktan kurtulunca huzura erdi.)*	huzura ermek, huzur bulmak (eşdizimli)	
armanc *n. (ad)*		amaç (ad)	goal (n)
	lêker (eylem) +armanc		
	gihîştin armancê	amaca ulaşmak	to achieve a goal
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	armanc û daxwaz	amaç ve istek	-

asman/asiman *n. (ad)*		gök, gök yüzü (ad)	sky (n)
	asman+nav (ad)		palate (n)
	asmanê dev *Asmanê devê min dêş ê.* *(Damağım acıyor.)*	damak	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	heft tebeq asman *Xwedê heft tebeq erd û heft tebeq asiman afirandine. (Bozarslan, 2015: 57)* *(Allah yedi kat yer ve yedi kat gök yaratmıştır.)*	yedi kat gök	-
aş *n. (ad)*		değirmen (ad)	mill (n)
	aş+lêker (eylem)		
	aş gerandin	değirmen döndürmek	-
	aş+nav (ad)		
	aşê qehwê	kahve değirmeni (eşdizimli)	a coffee grinder
	aşê avê	su değirmeni (eşdizimli)	water mill
	aşê bayê *Aşê bayê bi tesîra bayê digere.* *(Rüzgar değirmeni rüzgarın etkisiyle döner.)*	yel değirmeni (eşdizimli)	wind-mill
av *n. (ad)*	**rengdêr (sıfat)**	su (ad)	water (n)
	ava baranê *Ava baranê rahmet e. (sözlü dil)* *(Yağmur suyu rahmettir.)*	yağmur suyu	rain water
	ava germ	sıcak su	hot water
	ava herikî *"Ava newalê, ava herikîye; ava lîçê ava sekan e." (Bozarslan, 2011:111)* *(Derenin suyu akan sudur; göletinki durgun sudur.)*	akan su	running water
	ava kelandî	kaynar su	boiling water
	ava nerm	yumuşak su (eşdizimli)	-
	ava qilê/madenê	maden suyu (eşdizimli)	soda water
	ava reş *"Ava reş ketîye çavê wî zilamî." (Bozarslan, 2011:111) Adamın gözünde kara su var.)*	kara su (eşdizimli)	
	ava rû/sekan	durgun su	still water
	ava sar	soğuk su	cold water
	ava saregerm/şiregerm	ılık su	warm/luke-warm water

ava şêlo/şolî *"Ava şêlo ji vexwarinêra nabe."(Bozarslan, 2011:112)* *(Bulanık su, içmeye uygun değildir.)*	bulanık su	murky/cloudy water
ava şêrîn	tatlı su (eşdizimli)	fresh water
ava tal	acı su (eşdizimli)	brackish water
ava tenik	sığ su	shallow water
ava tizî/cemidî *Ava wî tizîye, diranê mirova dêşîne. (sözlü dil)* *(Suyu çok soğuk, insanın dişlerini acıtıyor.)*	çok soğuk, buz gibi su	cool/ice water
ava zelal	berrak su	clear water
ava zemzemê	zemzem suyu (eşdizimli)	holly water
av+lêker (eylem)		
av berdan	suyu salmak, suyun önünü açmak	to turn on the water
av dan *Me pîvazê xwe av da. (sözlü dil)* *(Soğanlarımızı suladık.)*	su vermek (eşdizimli)	-
av germ kirin	su ıstmak	to heat water
av hilgirtin	vucudun, yaranın su tutması	-
av kelandin	su kaynatmak	to boil water
av kişandin	su çekmek (eşdizimli)	to pump water
av lê kirin	su dökmek (eşdizimli)	to spill water (banyo anlamı yok)
av lê reşandin *"Avreşinka belediyê, av li kuçê û kolanên bajar reşand."* *(Bozarslan, 2011:114)* *(Belediyenin sulama aracı şehrin cadde ve sokaklarını suladı.)*	(bir şeye) su serpmek	to sprinkle water
av li xwe kirin	su dökünmek (eşdizimli)	to take/have a bath
av tê da werdan *"Kevanîyê piştê ku legen şuşt, av tê da werda." (Bozarslan, 2011:114)* *(Evin hanımı legeni yıkadıktan sonra su çalkaladı.)*	su çalkalamak (kap, kacak)	to rinse dishes
av vexwarin	su içmek	to drink water
avê de çun	suya kapılmak	
avê derbaz bûn	suyu geçmek	to cross from a river
bin av bûn	suya batmak	-
bin av kirin	batırmak	-

	lêker (eylem)+av		
	ketina avê	suya girmek (yüzmek)	suya girmek (yüzmek)
	av+nav (ad)		
	aşê avê	su değirmeni (eşdizimli)	water mill
	ava bîrê	kuyu suyu (eşdizimli)	well water
	ava kanîyê *Ava kanîyê çikîya ye. (sözlü dil)* *(Çeşmenin suyu kesilmiş)*	çeşme suyu	tap water
	ava newalê *Ava newalê zuwa bûye. (sözlü dil)* *(Derenin suyu kurumuş.)*	dere suyu	-
	ava vexwarinê	içme suyu (eşdizimli)	drinking water
	borîya avê	su borusu (eşdizimli)	water pipe
	cerê avê *Cerê avê li rêya kanîyê dişkê. (atasözü) (sözlü dil)* *(Su testisi su yolunda kırılır.)*	su testisi (eşdizimli)	-
	helma avê	su buharı	water vapour
	kûçkê/seyê avî	su samuru (eşdizimli)	sea otter
	kundirî avê	su kabağı (eşdizimli)	-
	marê avî	su yılanı (eşdizimli)	sea snake/water snake
	mirîşka avî	su tavuğu (eşdizimli)	water hen
	qeraxa avê	su kenarı	the water's edge
	rabûna avê *"Ji ber ku pirr baran barî, ava çêm rabû." (Bozarslan, 2011:114)* *(Çok yağmur yağdığından nehrin suyu taştı.)*	su taşkını (eşdizimli)	-
	rêkara avê	su seviyesi (eşdizimli)	water level
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	rêtina avek *Av kî birjînim werim. (sözlü dil)* *(Ben bir su döküp geleyim.)*	su dökmek (küçük abdest bozmak)	to make/pass water
avêtin *l.*		atmak (bir cismi bir yöne doğru fırlatmak)	to throw (v), put (v)
	avêtin+nav(ad)		
	avêtin girtîgehê/hafsê	hapse atmak	throw somebody into prison
	avêtina deve xwe *"Kurik leblebi yeka-yek avêtin devê xwe û xwarin." (Bozarslan, 2011:122)* *(Çocuk leblebileri birer birer ağzına attı ve yedi.)*	(bir şeyi) ağzına atmak (eşdizimli)	

	nav (ad) +avêtin			
	derew avêtin		yalan (eşdizimli)	-
	girmik avêtin		yumruk atmak (eşdizimli)	to throw a fist
	kevir avêtin		taş atmak (mecaz yok)	to throw a stone
	qezî avetin		laf atmak (eşdizimli)	-
	sûc avêtin (ser yekî) *"Sucê xwe davêje ser xelkê."(Îzolî, 2011:37)* *(Kendi suçunu başkalarına atıyor.)*		(birine) suç atmak	-
	tifing avêtin		tüfek atmak (eşdizimli)	to fire a rifle
	top avêtin		topla ateş etmek	to fire artillery
	daçek (ilgeç)			
	avêt ser *"Esker avêtin ser gund." (Îzolî, 2011:37)* *(Askerler köyü kuşattılar.)*		(bir şeyin) etrafını almak (veya sarmak) (eşdizimli)	-
awir *n. (ad)*			bakış (n)	look (n)
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)			
	awir (lê) dan		dik dik bakmak	-
ax *n. (ad)*		**1.**	toprak	soil (n)
	rengdêr (sıfat)			
	axa aqitî		pekmez toprağı (eşdizimli)	-
	axa bi kilis/kils		kireçli toprak (eşdizimli)	chalky soil
	axa bi xîz/xiç		kumlu toprak (eşdizimli)	sandy soil
	axa herîyê		yağlı toprak (eşdizimli)	clayey soil
		2.	ah, derin nefesten gelen keder	an exclamation
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)			
	ax helkêşan/kişandin *"Jinika reben, ji ber êşa serê xwe sirf ax dikiîşine."* (Bozarslan, 2011:132) *(Zavallı kadın başının ağrısından ah çekiyor.)*		ah çekmek	to have a sigh
	ax û keser		-	-
	ax û wax		ah vah etmek	-

ayende *rgd. (sıfat)*		gelecek	next (n)
	rengdêr (sıfat)		
	nifşê ayendê	gelecek nesil/kuşak	next generation
D			
dad *n. (ad)*		adalet, hak, hukuk, kanun (ad)	justice (n)
	ad+lêker (eylem)		
	dad belav kirin	adalet dağıtmak (eşdizimli)	to dispense justice
	dad girtin/stendin	hakkını almak	achieve/get/obtain justice
	dad xwastin	adalet/hak istemek	ask for/demand, pursue/seek/want justice
dadan *l. (eylem)*		yakmak, ateş yakmak (eylem)	to fire (v)
	nav(ad)+dadan	(ateş) yakmak	to fire
	agir dadan	ateş yakmak (eşdizimli)	to start a fire
	tendûr dadan *Tendûrê dada û nanê xwe lê xist. (sözlü dil)* *(Tandırı yaktı ve ekmeğini pişirdi.)*	tandır yakmak	to fire the furnace
dadgeh *n. (ad)*		mahkeme	cort (n)
	dadgeh+nav (ad)		
	dadgeha aşitîyê/lihevanînê	sulh mahkemesi (eşdizimli)	justice of peace
	dadgeha cezayî/tolê	ceza mahkemesi (eşdizimli)	criminal court
	dadgeha cezaya giran	ağır ceza mahkemesi (eşdizimli)	criminal court
	dadgeha serbazî/leşkerî	askeri mahkeme (eşdizimli)	cort martial
	dadgeha seretayê/tûjandinê	tahkikat, sorgu mahkemesi (eşdizimli)	cort of inquiry
	dadgeha şarwerî	sivil mahkeme (eşdizimli)	civil court
	dadgeha temyîzê/nuvekirinê	temyiz mahkemesi (eşdizimli)	court of appeal
daf *n. (ad)*		tuzak (ad)	trap (n)
	daf+lêker (eylem)		
	daf danîn *Dijminên wi daf lê danîn. (sözlü dil)* *(Düşmanları ona tuzak kurdular)*	tuzak kurmak (eşdizimli)	lay/set/set up a trap

	lêker (eylem) +daf		
	ketin dafê	tuzağa düşmek (eşdizimli)	be caught in/get caught in a trap
daleqandin *l.(eylem)*		asmak (eylem)	to hang (v)
	nav (ad)+daleqandin		
	ala daleqandin	bayrak asmak (çekmek) (eşdizimli)	to display/fly/hang out a flag
dan, dayîn *l.(eylem)*		vermek	to give
	dan+nav(ad)		
	dan pey/pê	peşine düşmek (eşdizimli)	to give chase
	dan rê *Da rê û çû. (sözlü dil)* *(Yola koyuldu ve gitti.)*	yola koyulmak (eşdizimli)	-
	dan ser piştê *Ew revîya û min da ser piştê. (sözlü dil)* *(O kaçtı, ben ben peşine düştüm.)*	peşine düşmek (eşdizimli)	to give, take up chase
danî/n *l.(eylem)*		koymak, bırakmak, indirmek, dikmek	to put (v)
	rengpîşe (belirteç)		
	dan ser *Dan ser barê wî. (sözlü dil)* *(Yükünün üstüne koydular.)*	üstüne koymak (çoğaltmak) (eşdizimli)	to give a raise
	danîn erdê *Barê xwe danî erdê. (sözlü dil)* *(Yükünü yere bıraktı.)*	yere bırakmak/koymak	-
	nav (ad)+danin		
	dar danîn	ağaç dikmek	to plant a tree
	kon/çadir danîn	çadır kurmak	to put up, set up a tent
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	danîn ber çav	göz önüne sermek	-
	danîn ber hev *Didim ber hev, ez herim ya nerim. (sözlü dil)* *(Gitsem mi gitmesem mi, mukayese ediyorum.)*	mukayese etmek	-
	danîn cem hev	yanyana koymak	to put together
	li hev danîn *"Dîlan kevanîyeka jêhati ye, mala xwe xweş li hev datîne."* (Bozarslan, 2011:577) *(Dilan çok becerikli bir ev*	derleyip toplamak, düzenlemek	to put in order

	hanımı, evini çok güzel derleyip topluyor.)		
dar *n. (ad)*		**1.** ağaç (ad)	tree (n)
	rengdêr (sıfat)		
	dara fêkî ewd. *(darê sêva, hirmîya, bîyoka, xoxa, alûca ewd.)*	meyve ağacı(eşdizimli) (elma, armut, ayva, şeftali, erik ağacı vb.)	fruit tree (apple, pear, quince, peach, plum, etc.)
	dara ziyaretê	dilek ağacı	-
	dar+lêker (eylem)		
	dar birrîn	ağaç kesmek	to chop/cut down a tree
	dar danîn *Li kêleka rêya dar danîn e.* *(Yol kenarına ağaç dikmişler.)*	ağaç dikmek	to plant a tree
	dar dapitîn	ağaç budamak	to prune a tree
	dar helkişandin	ağaç sökmek	to uproot a tree
	lêker(eylem)+dar		
	derketin ser darê *Derket ser darê û kir qêrîn.* *(ağaca çıktı ve çığlık attı.)*	ağaca çıkmak, tırmanmak	to climb a tree
	nav (ad) +dar		
	kurmê darê	ağaç kurdu (eşdizimli)	-
	benîştê daran	ağaç sakızı (eşdizimli)	-
	daçek		
	(li) ser darê *Çîvîka ser darê (ağaçtaki kuş)* *"Leglegê dada ser darê." (İzolî, 2011:864)* *(Leylek ağaca kondu.)*	ağaca/ağaçta	in a/the tree (birds) on a/the tree (fruit)
	bin darê **"***Zarok li bin darê sekinîne."* *(Bozkurt, 2008:282)* *(Çocuklar ağacın altında bekliyorlar.)*	ağacın altında	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	dar û ber	ağaçlık ve ormanlık	
	dar û devî/dar û dewen/dar û dirî	ağaçlık ve çalılık	
		2. ağaç parçası, değnek, sopa (ad)	stick (n)
	rengdêr		
	darê binçeng	koltuk değneği (eşdizimli)	-
	darê şer	kavga sopası	-

	darê tirê *"Kevanîya malê, bi darê tîrê nanê sêlê vekir û peht."* (Bozarslan, 2011:581) *(Evin hanımı oklavayla yufkayı açtı ve pişirdi.)*	oklava	-
	dar+lêker (eylem)		
	dar çikandin	kazık çakmak (genellikle bir yeri çevrelemek ve sınır belirlemek için)	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	dar ve kirin	asmak (idam etmek)	-
	bi darê zorê *Bi darê zorê jê send. (sözlü dil)* *(Ondan zorla aldı.)*	zorla, kaba kuvvetle	by force
darik *n. (ad)*		çubuk, dal parçası (ad)	stick (n)
	darik+nav (ad)		
	darikê cixarê	sigara ağızlığı (eşdizimli)	cigarette holder
	darikê dranan	kürdan	-
dawet *n. (ad)*		düğün (ad)	wedding (n)
	dawet+lêker (eylem)		
	dawet danîn *"Bijare, ji kurê xwe ra daweteka gelek geş û xweş danî".* (Bozarslan, 2011:587) *(Bijare, oğluna çok eğlenceli ve güzel bir düğün yaptı.)*	düğün kurmak	-
	dawet kirin	düğün yapmak, eğlenmek	to have/hold a wedding
	nav (ad)+dawet		
	nanê dawetê *Xwarina nanê dawetê xêr e. (sözlü dil)* *(Düğün yemeğini yemek sevaptır.)*	düğün yahnisi düğün pilavı	-
	mala dawetê *Tu nizanî mala dawetê li ku ye, ma ti radikî kevçîyê diçî. (atasözü) (sözlü dil)* *(Daha düğün evinin yerini bilmiyorsun, kaşığını kapmış gidiyorsun.)*	düğün evi	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	dawat û dîlan **dawat û şahî**	düğün dernek (eşdizimli)	-

dawî *n. (ad)*		(bir şeyin) sonu	end (n)
	dawî+lêker (eylem)		
	dawîya (tiştekî) anin	son vermek (eşdizimli)	to put an end to smt.
	dawîya (tiştekî) hatin *Dawîya çîroka min di vir de hat. (sözlü dil)* *(Hikayem burada son buldu.)*	sonu gelmek (eşdizimli), son bulmak (eşdizimli)	to reach the end of(a story)
	dawî lê anin Dawî li beroşê anî. (sözlü dil) (Yemeği sonuna kadar bitirdi.)	sona erdirmek (bitirmek) (eşdizimli)	to bring smt. to an end
	dawî lê hatin	sona ermek (eşdizimli)	to come to an end of smt.
dayêk/dayik *n. (ad)*		ana, anne (ad)	mother (n)
	nav(ad)+dayêk		
	zimanê dayêkî	anadili	mother tongue, native language
def *n. (ad)*	**1.**	davul, tef (ad)	drum (n)
	def+lêker(eylem)		
	def lê dan/def lê kutan/li defê xistin	davul çalmak	bang, beat, hit drum
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	def û zurne	davul zurna	-
	2.	def etme, kovma, savma	-
	def bûn	defolmak	-
	def kirin	defetmek	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	ji ser xwe def kirin *Ji bu ser xwe def bikin, tişkî pere danê. (sözlü dil)* *(Başlarından def etmek için biraz para vermişler.)*	başından savmak (eşdizimli)	to get rid of
dem *n. (ad)*	**1.**	zaman, an, süre, vakit, çağ	time (n), age (n)
	rengdêr (sıfat)		
	dema dêrîn	antik çağ (eşdizimli)	ancient times
	dema fire *"Ne pêwiste em bilezin, ji bo gihana semînerê dema pêşîyame fire ye."* (Bozarslan, 2011:606) *(Acele etmemize gerek yok, seminer için daha uzun bir zaman var önümüzde.)*	geniş zaman (eşdizimli)	in plenty of time
	dema navîn	orta çağ (eşdizimli)	middle age
	dema nû/nûhayîn	yeni çağ (eşdizimli)	new era

	dema teng *Di dema teng da vî işî ji min duxwazî. (sözlü dil)* *(Bu işi kısa bir sürede istiyorsun benden.)*	dar vakit (eşdizimli)	short time
	her dem	her zaman (eşdizimli)	every time
	vê demê	bu vakit, şimdi	at the present time
	wê demê	o vakit (geçmiş)	at that time
	dem+nav (ad)		
	dema êvarê	akşam vakti (eşdizimli)	-
	dema fezayê	uzay çağı	space age
	dema kevir	taş devri (eşdizimli)	stone age
	dema maden	maden devri (eşdizimli)	iron age
	dema nîvro	öğle vakti (eşdizimli)	-
	dema xortaniyê	gençlik, delikanlılık çağı	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	di vê demêda	bu zamanda	-
	dem bi dem	kimi vakit	-
	dem û dewran	deveranıdem	-
	dem û dezgeh	kurum ve kuruluş	-
	dem û wade	zaman ve vade	-
		2. zaman (dilbilgisi)	
	rengdêr (sıfat)		
	dema borî	geçmiş zaman (eşdizimli)	past tense
	dema fire	geniş zaman (eşdizimli)	present tense
	dema niho	şimdiki zaman (eşdizimli)	present continuous tense
	dema pêşhatî	gelecek zaman (eşdizimli)	future tense
demîn *n. (ad)*		alışma (ad)	getting used to (n)
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	demîna xwe girtin *Demîna xwe girtîye, ev kar lê giran nay. (sözlü dil)* *(Alışmış, bu iş ona zor gelmiyor.)*	alışmak (bedensel olarak)	to get used to
demsal *n. (ad)*		mevsim (ad)	season (n)
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	demsala ba û bahozê	rüzgar ve fırtına mevsimi	-
	demsala pûk û baranê	tipi ve yağmur mevsimi	rainy, wet seazons

deng *n. (ad)*		ses (ad)	voice (n), sound (n)
	rengdêr (sıfat)		
	dengê bilind *"Kurik, bi dengekî bilind bang li hevalê xwe kir."(Bozarslan, 2011:612)* *(Çocuk,yüksek sesle arkadaşını çağırdı.)*	yüksek ses (eşdizimli)	a high/laud voice a loud sound
	dengê Dawidî	Davudi ses (eşdizimli)	a deep voice
	dengê nizim *"Kurik, bi dengekî nizim kelemek ji hevalê xwe xwest."(Bozarslan, 2011:612)* *(Çocuk, alçak bir sesle arkadaşından kalem istedi.)*	alçak ses (eşdizimli)	a low/low pitched voice
	dengê xweş	güzel (bir) ses	a good/mellifluous voice
	dengê zirav *"Ew dengbêj bi dengekî zirav distire."(Bozarslan, 2011:612)* *O ozan ince bir sesle söylüyor/okuyor.)*	ince ses (eşdizimli)	light, little, small, thin, tiny, weak
	deng+lêker (eylem)		
	deng (-ê radyo/tv ewd.) kêm kirin, zêde kirin	sesi kısmak (eşdizimli), sesi açmak	to turn up/down the sound
	deng (jê) birrîn *"Dengê radyoyê ji nişka ve biriya." (Bozarslan, 2011:613)* *(Radyonun sesi birden bire kesildi.)*	sesi kesilmek (eşdizimli)	-
	deng (lê) kirin, dengê (yekî) kirin "*Deng dikim mirovî, dengê xwe nake.*" *(Îzolî, 2011:148)* (Çağırıyorum, adam ses vermiyor.)	ses etmek (eşdizimli)	-
	deng derxistin *Zêde deng dernexe, gede radizê. (sözlü dil)* *(Fazla ses çıkarma, çocuk uyuyor.)*	ses çıkarmak (eşdizimli)	to make/utter a sound
	deng girtin	sesi kayda almak	-
	deng jê hatin	ses gelmek	a voice come from something
	deng ketin *Ji sermayê dengê wî ketibû. (sözlü dil)* *(Soğuktan sesi kısılmıştı.)*	sesi kısılmak	to lose one's voice

	dengê (tişteki) birrîn *Dengê wê radyoyê bibre, em ji xwera xeberdin. (sözlü dil)* *(Radyonun sesini kapat, sohbet edelim.)*	sesi kesmek (eşdizimli)	-
	dengê xwe bilind kirin		to raise one's voice
	dengê xwe nizm kirin		to drop, lower one's voice
	nav+deng		to drop, lower one's voice
	pêla dengî	ses dalgası (eşdizimli)	sound wave
	daçek (ilgeç)		
	bi deng	sesli	-
	bê deng	sessiz	-
	bi dengekî bilind	yüksek bir sesle	in a loud voice
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	bê deng man	sesini çıkarmamak	-
	dengê (xwe) nekirin	(veya etmemek) (*itiraz etmemek*)	
	deng çuyîn (bo ciyek yan kesek)	ses gitmek (haber gitmek)	-
	deng jê der(ne) ketin *Em bendawî bûn lê deng jê derneket. (sözlü dil)* *(Onu bekliyorduk ama bir ses çıkmadı.)*	ses çıkmak/çıkmamak (*haber çıkmamak*)	-
	deng û gazî **deng û beng**	ses seda	-
	dengê xwe dan bihîstin *"Em dengê xwe nikarin bidin bihistin." (Îzolî, 2011:147)* *(Sesimizi duyuramıyoruz.)*	sesini duyurmak	to make your voice heard
dengdêr *n. (ad)*		ünlü (ad)	vowel (n)
	rengdêr (sıfat)		
	dengdêrên drej	uzun ünlüler (eşdizimli)	long vowels
	dengdêrên kurt	kısa ünlüler (eşdizimli)	short vowels
	dengdêrên duçeng	ikiz ünlü (eşdizimli)	-
deq *n. (ad)*		ben, dövme, nokta (ad)	-
	deq+lêker (eylem)		
	deq dan/deq kirin	dövme yaptırmak (eşdizimli)	-
	deq+nav(ad)		
	deqa enîyê	alnın ortasına yapılan dövme	-

	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	deq bi deq	noktası noktasına	-
der *n. (ad)*		dış, dışarı (ad)	out (n)
	lêker (eylem)+der		
	çuyîna der	dışarı gitmek, dışarı çıkmak	-
	dan der *"Keçik keniya û bi despêkirina dibistanê, kêfxweşîya xwe da der." (Bozarslan, 2011:619)* *(Küçük kız gülümsedi ve okula başladığı için sevincini belli etti.)*	dışa vurmak, belli etmek	-
	der+nav (ad)		
	derê malê *"Ez derketim derê malê min dit ku baran dibare" (Bozarslan, 2011:619)* *(Evin dışına çıktım, gördüm ki yağmur yağıyor.)*	evin dışı	-
	li derê heyşetek *"Li derê gundê me, daristanek heye."* *(Bozarslan, 2011:619)* *(Köyümüzün dışında bir orman var.)*	bir yerin dışında	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	der û dor	etraf ve çevre	-
	der û cînar *"Min der û cinaran pirsî, kesî pisinga min nediti bû." (Îzolî, 2011:149)* *(Konu komşuya sordum kimse kedimi görmemişti.)*	konu komşu	-
	der û alem	el âlem	
derd *n. (ad)*		dert, acı (ad)	pain (n) (unhappiness)
	rengdêr (sıfat)		
	derdê bêderman *Derdê ewlad derdekî bêderman e. (Bozarslan, 2011:629)* *(Evlat acısı dermansız bir derttir.)*	dermansız dert	-
	derdê giran/mezin	büyük dert	a grate, immense pain
	derdê ser derdan	dertlerin en zoru	a grate, immense pain

	derd+eylem (lêker)		
	derd bûn (kesek, tiştek) *Ve lawêmin ji mira derd bû. (sözlü dil)* *(Bu oğlum bana dert oldu.)*	dert olmak, acı vermek	cause (somebody), give somebody pain
	derd girtin	(başına) dert almak	to get into trouble
	derd gotin *"Derdê xwe nebêjî çare nabînî." (Îzolî, 2011:151)* *(Derdini söylemezsen derman bulamazsın.)*	dert anlatmak	to express the pain (by words)
	derd kişandin	dert çekmek	feel, go through a pain
	derd+nav (ad)		
	derdê evînê/xeribîyê/xizanîyê/ewlad ewd. *"Derdê xerîbîyê derdekî pır zor e." (Bozarslan, 2011:629)* *(Gurbet acısı çok zor bir acı.)*	aşk,gurbetlik,yoksullu k,evlat vb. acısı	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	derd û derman	dert ve derman	-
	derd û êş	dert ve acı	-
	derd û kul	dert ve yara	-
	derdê serî	baş belas	-
	ji xwe re kirin derd *Vê meselê ji xwera kir derd. (sözlü dil)* *(Bu meseleyi kendine dert edindi.)*	kendine dert edinmek	-
	li ber derdê xwe ketin	derdine yanmak	
	xwediyê derd (û kula) *Merikê reben kurê xwe winda kir û bû xwedîyê derd. (sözlü dil)* *(Zavallı adam, oğlunu kaybedince dert sahibi oldu.)*	dert sahibi (eşdizimli)	-
	ku kesek bibe xwedîyê derd	dert sahibi olmak	
dereng *rgd.*		geç (sıfat)	late (adj)
	dereng+lêker (eylem)		
	dereng ketin *Em ji xwendinêra dereng ketin. (sözlü dil)* *(Biz okumak için geç kaldık.)*	geç kalmak (eşdizimli)	-
	dereng man *"Ez di çûyina seminerê da dereng mam." (Bozarslan, 2011:632)* *(Seminere gitmekte geç kaldım.)*	1. geç kalmak (eşdizimli) 2. geri kalmak (arkada kalmak) (eşdizimli)	to be late

derengî *n. (ad)*		gecikme (n)	delay (n)
	derengî+lêker (eylem)		
	bi derengî ketin *"Ji ber ku hin heval di hatina seminerê da bi derengî ketin, seminer ji bi derengî ket." (Bozarslan, 2011:633)* *(Bazı arkadaşlar gelmekte geciktiği için seminer de gecikti.)*	(bir şeyin) gecikmesi	-
	bi derengî xistin *Kira vê mehê bi derengî xist. (sözlü dil)* *(bu ayın kirasını geciktirdi.)*	(bir şeyi) geciktirmek	to leave stg. late
	derengî+nav (ad)		
	derengiya rojê	-	-
	derengiya salê	-	-
derew *n. (ad)*		yalan (söz, konuşma) (sıfat)	lie (n)
	derew+ lêker (eylem)		
	derew kirin	yalan atmak, söylemek	to tell a lie
	derew derketin *Ew tiştê we got derewe derket. (sözlü dil)* *(Söylediğiniz şeyler yalan çıktı.)*	yalan çıkmak	to be a lie
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	derewê bi qemçik/bi dûv *Te derewekî bi qemçik kir, hebû du metre. (sözlü dil)* *(Öyle bir yalan söyledin ki, iki metre vardı.)*	kuyruklu yalan	a big fat lie
derewin *rgd. (sıfat)*		yalancı, sahte (adj)	lier (n)
	derewin derketin *Ew zêr derewîn derket.* *(O altın sahte çıktı.)*	yalancı çıkmak (eşdizimli)	-
	dinya derewîn e *"Dinya derewîn e, ji kesek ra namîne." (Bozarslan, 2011:634)* *(Yalan dünya, kimseye kalmaz.)*	yalan dünya	-
der, derî *n. (ad)*		kapı (ad)	door (n)
	rengdêr (sıfat)		
	derê derva *Derê derva vekiri nehêle. (sözlü dil)* *(Dış kapıyı açık bırakma.)*	dış kapı (eşdizimli)	an external door
	derê hewşê	avlu kapısı	a garden gate

derê xelkê *Li ber derê xelkê dişxule. (sözlü dil)* *(El kapısında çalışıyor.)*	el kapısı (mecaz var) (eşdizimli)	-
derîyê sinor	sınır kapısı (eşdizimli)	-
der+nav (ad)		
derê ciranê *Li derê ciranê xwe xe. (sözlü dil)* *(Komşunun kapısını çal.)*	komşu kapısı (mecaz var, pek yakın) (eşdizimli)	-
derê hukumetê/dewletê *Derê hukumetê bilind e. (sözlü dil)* *(Hükümetin kapısı uludur.)*	devlet kapısı (eşdizimli)	-
derê mala axê	ağa kapısı (köy ağası) (eşdizimli)	-
nav (ad)+der		
cîranê derî	kapı komşu (eşdizimli)	next-door neighbour
cîranê derîyê hamber	kapı karşı komşu (eşdizimli)	-
destikê derî	kapı kolu (eşdizimli)	door handle
devê derî *"Kurik li devê derî rawesta û li derdorê temaşe kir." (Bozarslan, 2011:621)* *(Çocuk kapı ağzında durdu ve etrafı seyretti.)*	kapı ağzı (eşdizimli)	
derî+lêker (eylem)		
(ji kesek ra) derî vekirin	1. (birine) kapıyı açmak, 2. birine imkan vermek, el uzatmak	to open the door
derî asê/kilît/qefl kirin *"Derî asê kir û raza." (Yıldırm, 2013:42)* *(Kapıyı kitledi ve uyudu.)*	kapıyı kilitlemek	to lock/bolt the door
derî dadan/radan *Derê hewşê dada. (sözlü dil)* *(Bahçe kapısını kitledi.)*		
derî girtin	1. kapı kapatmak 2. yol vermemek, mani olmak (mecaz)	to close the door
derî lê dan/lê xistin/lê kutan	kapı çalmak	to knock at the door
derî lî serpiştî hiştin	kapıyı ardına kadar açık bırakmak	-
derî şikandîn	kapı kırmak	to break down a door

	derî vebun *Derî ji bayê vebû. (sözlü dil)* *(Kapı rüzgardan açıldı.)*	kapı açılmak	a door opens
	daçek (ilgeç)		
	(li) ber derî *Pîrek li ber derî rûnîştî bûn. (sözlü dil)* *(Kadınlar kapı önünde oturuyorlardı.)*	kapı önü, kapıda	at the door
	derî lî ber derî	kapı kapıya	next-door
	li ber derê kesek	birinin kapısının (evinin) önü	-
	li pişt derî *"Dema ku bavê wî aciz dibû, wî ji tirsan xwe li pişt derî vedişart." (Bozkurt, 2008:283)* *(Babası rahatsız olduğunda korkudan kapının arkasına saklanırdı.)*		
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	derî pace vekirî	kapı baca açık	-
	danin ber derî *"Çopên xwe deynin ber derîyê xwe." (Îzoli, 2011:153)* *(Çöplerinizi kapı önüne koyunuz.)*	kapının önüne koymak	-
	derî bi derî gerîn *Heya êvarê derî derî gerîyan. (sözlü dil)* *(Akşama kadar kapıkapı dolaştılar.)*	kapı kapı dolaşmak/gezmek	-
	derê vekîrî *Derê wî ji mêvanara vekirî ye. (sözlü dil)* *(Kapısı misafirlere açıktır.)*	kapısı açık (mecaz)	-
	derî vekirî hiştin *"Dema ku tu derkevî, derî vekirî nehêle." (Bozkurt, 2008:288)* *(Çıkacağın zaman kapıyı açık bırakma.)*	kapıyı açık bırakmak	-
ders *n. (ad)*		ders (ad)	lesson(n), class (n)
	ders+lêker (eylem)		
	ders çêkirin *"Ew mecbur e dersa xwe çêke."(Bozkurt, 2008:287)* *(O ödevini yapmaya mecbur.)*	ödev yapmak	to do homework
	ders dan/dayîn *Ciranê me dersa feqîya dide. (sözlü dil)*	ders vermek (eşdizimli)	1. to give lesson to teach smb a lesson, 2. to pass an exam

	(Komşumuz medrese öğrencilerine ders veriyor.)		
	ders dîtin	ders görmek (eşdizimli)	to have/take lesson to take a class
	ders girtin *Wî dersa xwe girt, carka dinê bela xwe di te nade. (sözlü dil)* *(O dersini aldı, bir daha sana bulaşmaz.)*	1. ders almak (eşdizimli), 2. deneyim kazanmak	to have/take lesson to learn a lesson
	ders xwandin	dersine çalışmak (eşdizimli)	to study one's lessons
derzi *n. (ad)*		iğne	injection (n)
	derzi+lêker (eylem)		
	derzî lê dan/lê xistin *Hemşîre derzî lê xist. (sözlü dil)* *(Hemşire iğne yaptı.)*	iğne yapmak (vurmak) (eşdizimli)	to have injection
desmêj *n. (ad)*	**rengdêr (sıfat)**	abdest (ad)	ablution (n)
	desmêja mezin	boy abdesti (eşdizimli)	-
	desmêj+lêker (eylem)		
	desmêj girtin *Min hîn desmêj negirtiye. (sözlü dil)* *(Abdest almadım daha.)*	abdest almak (eşdizimli)	-
	desmêj şikandin	abdest bozmak (eşdizimli)	-
	nexeşbûna/tengbûna desmêjê *"Desmêja min nexweş/teng bûye." (Bozarslan, 2011:652)* *(Abdestim geldî.)*	abdesti gelmek (abdest bozmaya gereksinim duymak, tuvalet ihtiyacı)	-
dest *n. (ad)*		el (ad)	hand (n)
	rengdêr (sıfat)		
	destê çepê/rast *"Ez li destê çepê zivirîm û çum nava sûkê." (Bozarslan, 2011:655)* *(Sağ tarafa döndüm ve çarşının içine girdim.)*	sol el, sağ el	left hand, right hand
	destê paqij/qirejî	temiz/kirli el	clean hand, dirty hand
	dest+lêker(eylem)		
	dest hilanîn/hildan	el kaldırmak (eşdizimli)	hold up, lift, put up, raise, throw up
	bi dest xistin *"Wî hevalî hespekî beza bi dest xistîye." (Bozarslan, 2011)* *(Bu arkadaş bir koşu atı ele geçirmiş.*	ele geçirmek (edinmek)	-

dest (li) bakirin **dest (lê) weşandin**	el sallamak	to wave hand
dest bilind kirin/ rakirin *Dest lê bilind kir. (sözlü dil)* *(Ona vuracak gibi oldu.)*	el kaldırmak (vurmak için), (eşdizimli) söz istemek	to hold/raise hand
dest guhartin	el değiştirmek (eşdizimli)	to change hands
dest lê ne/dan *Destê xwe nedê, tê xerakî. (sözlü dil)* *(Elini sürme/dokunma, bozarsın.)*	el sürmek/sürmemek (eşdizimli)	to lay one's hands on
dest maç kirin **dest ramisandin**	el öpmek (eşdizimli)	-
dest mist dan	el ovuşturmak (eşdizimli) (birinin kötü duruma düşmesine içten içe sevinmek)	to wring one's hand
dest pê kirin *Min dest bi hevîr kir. (sözlü dil)* *(Hamur yoğurmaya başladım.)* *Min dest pê kir û saeteki de qedand. (sözlü dil)* *(Başladım ve bir saat içinde bitirdim.)*	el atmak (eşdizimli) (bir işe başlamak)	-
dest şuştin	el yıkamak	to wash hands
destê kesek girtin	1.elini tutmak, tokalaşmak 2. sözlenmek	to hold one's hands
nav(ad)+dest		
henekê desta *Henekê desta neke. (sözlü dil)* *(El şakası yapma.)*	el şakası (eşdizimli)	-
keda dest *Ev nan, tev keda dest e.* *(Bu ekmek ,hep el emeği.)*	el emeği (eşdizimli)	-
kefa dest	el ayası (eşdizimli)	-
qirêja desta *Mal qirêja desta ye. (sözlü dil)* *(Mal elin kiridir.)*	el kiri (eşdizimli)	-
sabûna desta	el sabunu (eşdizimli)	hand soap
daçek (ilgeç)		
bi dest/bi destan	elle, el ile	by hand, with hand

derbirîn (kalıp anlamlı öbek)

ber dest bûn *Bira van perê hûr ber destê min be. (sözlü dil)* *(Bu bozuk paralar elimin altında olsun.)*	el altında olmak	
bi dest çêkirî *Ev guhar bi dest çêkirîye. (sözlü dil)* *(Bu küpe el yapımı.)*	el yapımı	handmade
dest avêtin *Ca tu jî dest bavêje, em zû biqedînin. (1)* *(Hele sen de el at, hemen bitirelim.)*	el atmak, sarkıntılık etmek, işine karışmak	-
dest bestin (li ber kesek)/ dest girêdan *Destê xwe grê da û sekinî. (sözlü dil)* *(Ellerini bağladı ve bekledi.)*	el bağlamak (saygı için)	-
dest bi dest bi hev danîn	el uzatımı bir mesafeden birbirine ateş etmek	-
dest bi kar	eli yatkın, maharetli	skilfull, skilled
dest di dilde bûn	eli yüreğinde olmak (korkuyla beklemek)	
dest kirin dest bi destê hev girtin	el ele vermek	hand in hand
dest paqij *Mirov diçe mala wî, mirov zane dest paqij e. (sözlü dil)* *(İnsan evine gittiğinde, düzenli olduğunu anlıyor.)*	düzenli, titiz	-
dest sivik *Dest sivike, zû diqedîne karê xwe. (sözlü dil)* *(Eli hafif, işini çabuk bitiriyor.)*	eli hafif	-
dest şuştin *Destê xwe ji wî pereyê şuşt. (sözlü dil)* *(O paradan ümidini kesti.)*	bir işten el yıkamak(ilgisini kesmek)	-
dest û bask	el kol	-
dest û pê *Dest û pê lê sar/sist bû. (sözlü dil)* *(Eli ayağı tutmadı.)*	el ayak	-
dest vekirî	eli açık	-
dest vekirin	el açmak	-

	desta awilî *Me desta awilî da cirana. (sözlü dil)* *(İlk ürünü komşulara verdik.)*	ilk ürün	-
	destê giran *"Destê wî goşkarî gelek giran e." (Bozarslan, 2011:655)* *(O ayakkabıcının eli çok ağır.)*	eli ağır	-
	destê wî dreje *Lê miqate be, destê wî dirêje.*	eli uzun	-
	destê wî guhê wî da *Destê wi guhê wî da ye, kilama dibêje. (sözlü dil)* *(Eli kulağında, türkü söylüyor.)*	eli kulağında	-
	destê wî li ber rîyê wîye (diponije)	eli şakağında (düşünceli olma)	
	destê xwe tê dan	elini bulaştırmak	-
	ji dest derxistin		-
	ji dest hatin *Her tişt ji destê wî tê. (sözlü dil)* *(Elinden her iş gelir.)*	elinden (iş) gelmek	-
destav *n. (ad)*		büyük veya küçük abdest (ad)	need to use the toilet (noun)
	rengdêr		
	destava biçûk/xalî	küçük abdest (eşdizimli)	
	destava mezin	büyük abdest (eşdizimli)	
	destav+lêker(eylem)		
	destav kirin	hacetini yapmak (görmek)	-
	destav rijandin	küçük su dökmek	-
destik *n. (ad)*		tutamak, kol (ad)	handle (noun)
	destik+nav (ad)		
	destikê beroşê	tutacak	-
	destikê mekinê	makine kolu (eşdizimli)	-
	destikê derî *"Sorgulê desta xwe avêt destika derê kîlerê û derî vekir." (Bozarslan, 2011:668)* *(Sorgul, kilerin kapı kolunu tuttu ve kapıyı açtı.)*	kapı kolu (eşdizimli)	door handle
dev *n. (ad)*		ağız (ad)	mouth (n)
	rengdêr (sıfat)		
	devê biçuk	küçük ağız	small, tiny mouth
	devê mezin	büyük ağız	big, cavernous mouth

dev+lêker(eylem)

(av di) devê xwe werdan *"Divê mirov piştê xwarinê, av di devê xwe da werde." (Bozarslan, 2011:114)* *(Yemeklerden sonra ağzı çalkalamalı.)*	ağzına su çalkalamak	to rinse/wash out one's mouth
dev (tiştekî/yekî) girê dan *Ji bûna ji benderê nexwin, devê gayê girê didin. (sözlü dil)* *(Harmandan yememeleri için öküzlerin ağzını bağlarlar.)* *Li ba xoce nivişt dike, ji bu devê wi grê de. (sözlü dil)* *(Ağzını bağlamak için hocaya büyü yaptırmış.)*	1. ağzını bağlamak (hayvanlar için), 2.susturmak (mecazen bir duruma razı etmek için)	-
dev avêtin *"Pisikê, dev avêt çenîya goşt û ew girt." (Bozarslan, 2011:676)* *(Kedi, et parçasını ağzıyla tuutu ve yakaladı*	1. ağızla tutmak (hayvanların ağzıyla avlanması durumunda), 2.sözle sataşmak (mecaz)	-
dev şewitîn	ağzı yanmak (eşdizimli)	to burn one's mouth
dev vekirin	ağzını açmak	to open mouth
dev ziwa bûn *Min ji sibê da av nexwarîye, devê min ziwa bûye. (sözlü dil)* *Sabahtan beri su içmedim, ağzım kurumuş.)*	ağzı kurumak (eşdizimli)	a mouth be/go dry

dev+nav(ad)

devê birînê	yara ağzı	
devê çem	çay ağzı (eşdizimli)	mouth of a river
devê deri	kapı ağzı (eşdizimli)	-
devê rê	yol ağzı (eşdizimli)	-
devê şikeftê		mouth of a cave

nav(ad)+dev

asmanê dev	damak	the roof of the mouth
bîna dev	ağız kokusu (eşdizimli)	
gotinê devkî	sözlü dil	by word of mouth ("orally")
tama dev *Ev sêv tama deve min nexweş kir. (sözlü dil)* *(Bu elma ağzımın tadını bozdu.)*	ağız tadı (eşdizimli)	-
valayîya dev	ağız boşluğu (eşdizimli)	-

	daçek (ilgeç)		
	bi devra *Ji mi ra vê tasê bi devra ke. (sözlü dil)* *(Bu tası bana ağız dolusu doldur.)*	ağız dolusu	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	bi devkî gotin/şerkirin	ağız dalaşı yapmak	-
	dev (ji hev) vekirî man *Keçika wusa xeşike devê mirov ji hev vekirî dimîne. (sözlü dil)* *(Öyle güzel bir kız ki insanın ağzı açık kalıyor.)*	ağzı açık kalmak	-
	dev mezin	çok şey yiyen, pisboğaz	-
	devê xwe girtin *Devê xwe bigre! (Îzolî, 2011:161)* *(Ağzını kapa!)*	ağzını kapatmak	to close/shout mouth
	devê wî ne hevalê wî ye	ağzı gevşek	a loose tongue
deyn *n. (ad)*		borç (ad)	debt (n)
	deyn+lêker(eylem)		
	(bi) deyn dayîn	borca vermek (eşdizimli)	-
	(ji yekî) deyn girtin/ deyn kirin *Min jê 50 kağıdê deyn kir. (sözlü dil)* *(Ondan 50 lira borç aldım.)*	(birinden) borç almak (eşdizimli)	to borrow (from smb)
	deyn dan *Meh bi meh min deynê xwe da. (sözlü dil)* *(Aydan aya, borcumu ödedim.)*	borç ödemek	to pay debt
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	deyn û dû *Bin deyn û dûya da mame. (Borç harç altında kalmışım.)*	borç harç	-
	deynê kesek li kesek be *Deynê merik li min e, min hêjî deynê wî nedaye. (Adama borcum var, hala ödemedim.)*	birine borcu olmak	to have, owe (somebody) debt
	deynê sitî *Bira deynê sitîyê min be. (sözlü dil)* *(Boynumun borcu olsun.)*	boyun borcu	-

dibistan *n. (ad)*		okul (ad)	school (n)
	rengdêr (sıfat)		
	dibistana bilind	yüksekokul	high school
	dibistana navîn *"Keça Dilşayê, îsal dest bi dibistana navîn." (Bozarslan, 2011:702)* *(Dilşa'nın kızı bu yıl ortaokula başladı.)*	ortaokul	secondary school
	dibistana pêşîn	ilkokul	primary school
	dibistan+lêker (eylem)		
	çuyîna dibistanê *"Ez ê sibê ji bavê xwe re bibêjim ku dusibe ez ê neçim dibistanê." (Bozkurt, 2008:285)* *(Yarın babama yarından sonraki gün okula gitmeyeceğimi söyleyeceğim.)*	okula gitmek	to attend, go to (a) school
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	dest bi dibistanê kirin	okula başlamak	to start a school
	dev ji dibistanê berdan	okula bırakmak/terketmek	to drop out of, leave, school
dil *n. (ad)*		**1.** kalp, gönül, yürek (duygular)	heart (n) (feelings, emotions)
	rengdêr (sıfat)		
	dilê geş/xweş *"Baran ji hewrê reş tê, ken ji dilê geş tê." (Bozarslan, 2011:714)* *(Yağmur kara bulutlardan, gülmek mutlu yüreklerden gelir.)*	mutlu, neşeli	a kind/soft heart
	dilê ji pola	yüreği cesur	a brave heart
	dilê hêsa	kalbi huzurlu	a light heart
	dilê paqij *"Dilê wî zilamî pirr paqij e, naxwaze çu ziyanek bide kesek." (Bozarslan, 2011:714)* *(O adamın kalbi çok temiz, kimseye hiçbir zarar vermek istemez.)*	kalbi/yüreği temiz (eşdizimli)	a pure heart
	dilê reş	gönlü kara (eşdizimli)	a cruel heart
	dilê şikestî	kırık kalp (eşdizimli)	a broken heart

	dilê tirsonek *"Dilê tirsonek, singa gewr nabîne." (atasözü) (Îzoli, 2011:166)* *("İyi ve güzel bir şeye ulaşmak için cesur olmak gerekir." anlamında bir atasözü.)*	korkak ve çekingen	a faint heart
	dil+lêker (eylem)		
	dil êşandin	kalp incitmek	to pierce smb's heart
	dilê yeki hebûn *"Dilê wi heye ku ew biçe bajêr" (Bozkurt, 2008:294)* *(Şehre gitmek istiyordu.)*	gönlü olmak (istemek)	
	dil hênikbûn	içi ferahlamak	-
	dil lê man *"Dilê min li te ma ye." (Îzolî, 2011:168)* *(Sana kırgınım.)*	gönlü kalmak, gücenmek	-
	dil şikandin *"Mêrik bi wê peyva xwe ya çors, dilê wî hevalî şikand." (Bozarslan, 2011:719)* *(Adam, o patavatsız sözü ile arkadaşın kalbini kırdı.)*	kalp kırmak	to break heart
	ji dil (de) gotin	kalpten/gönülden söylemek	to speak from the heart
	ji dil de hatin	içinden gelmek	-
	dil+nav (ad)		
	birîna dil	gönül yarası	
	êşa dil	yürek acısı	
	daçek (ilgeç)		
	di dilê xwe da *"Min di dilê xwe da got, divê ez xwe ji wî karî ra amade bikim." (Bozarslan, 2011:715)* *(İçimden kendimi bu işe hazırlamam gerek dedim.)*	içinden, kalbinden	in one's heart
	ji dil (de)	kalpten, içten	from the heart
dil *n. (ad)*	**2.**	kalp (organ) (ad)	kalp (organ)
	dil+lêker (eylem)		
	dil lêdan *"Ji ber ku ez bi lez meşîyam û westîyam, dilê min demek lêda." (Bozarslan, 2011:713)* *(Hızlı yürüdüğüm ve birden durduğum için kalbim bir süre çarptı.)*	kalbi çarpmak	a heart beats, throbs, pounds

	dil li hevketîn *"Dema min ew goştê genî dît, dilê min li hev ket." (Bozarslan, 2011:713)* *(O kokuşmuş eti gördüğümde gönlüm bulandı.)*	gönlü bulanmak	
	dil livîn	kalbi çalışmak, atmak	a heart beats
	dil rawestin/westan *"Dilê mêrikê reben westa û mêrik ket û mîr." (Bozarslan, 2011:713)* *(Zavallı adamın kalbi durdu, adam düşüp öldü.)*	kalbi durmak	a heart fails, stops
	dilê yekî sist bûn	kalbi yavaşlamak	
	dil+nav (ad)		
	êşa dil	kalp ağrısı (eşdizimli)	
	krîza dil	kalp krizi (eşdizimli)	heart attack
	nexweşiya dil *"Xwedê mirov, ji nexweşîya dil biparêze." (Bozarslan, 2011:713)* *(Allah insanı kalp hastalığından korusun.)*	kalp rahatsızlığı kalp hastalığı	heart complaint, defect, disease, problem
	sektaya dil *"Sekteya dil, talûkeya pırr mezin e." (Bozarslan, 2011:713)* *(Kalp sektesi, çok tehlikelidir.)*	kalp sektesi (eşdizimli)	a heart failure
	tep tepa dil **xaşeya dil**	kalp çarpıntısı (eşdizimli)	a heart throb
dinê, dinya *n. (ad)*		dünya (ad)	the world (noun)
	dinya+lêker(eylem)		
	anîn dinê	dünyaya getirmek (eşdizimli)	to bring a child into the world
	hatin dinê *Ez di sala 1976'a da hatime dinê. (sözlü dil)* *(1976 yılında dünyaya geldim.)*	dünyaya gelmek (eşdizimli)	to come into the world
	dinya+nav(ad)		
	(li) rûyê dinê *Li rûyê dinê însankî wek wî tune ye. (sözlü dil)* *(Yeryüzünde onun gibi bir insan yok.)*	yeryüzü	-
	daçek (ilgeç)		
	li dinê	dünyada	in the world

	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	dinya alem	dünya alem	all the world
	dinya vî alî/(li) vê dinê *Li vê dinê tu çi qencî bikî ewê were pêşîya te. (sözlü dil)* *(Bu dünyada ne iyilik yaparsan karşına çıkacaktır.)*	bu dünya	in the world
	paşîya dinê	dünyanın sonu	the end of the world
	wê dinê/dinya wî alî *"Emê tev herin dinya wî alî."* *(Hepimiz öte dünyaya gideceğiz.)*	öbür /öte dünya	the next world
	ji dinê bêhay	dünyadan haberi olmamak	-
	dinya derewîn *"Dinya derewîn e, ji kesek ra namîne." (sözlü dil)* *(Yalan dünya, kimseye kalmaz.)*	yalan/yalancı dünya	-
diran/didan n. (ad)		diş (ad)	tooth/teeth (n)
	diran+rengdêr (sıfat)		
	diranê aqil	akıl dişi (yirmilik diş) (eşdizimli)	wisdom tooth
	diranê kûrmî	çürük, kurtlu diş	bad, decayed, rotten tooth
	diranên hêrane	öğütücü dişler	-
	diranên paşî	azı dişleri (eşdizimli)	back teeth
	diranên pêşin	ön dişler	front teeth
	diranên pîrî	kalıcı dişler	permanent tooth
	diranên şîr	süt dişleri (eşdizimli)	baby/milk tooth
	diranên tûj	köpek dişleri (eşdizimli), kesici dişler (eşdizimli)	canine tooth
	diran+lêker (eylem)		
	diran alû bûn *Ji ber alucên tirş diranê min alûbûn. (sözlü dil)* *(Ekşi eriklerden dişlerim kamaştı.)*	dişi kamaşmak	-
	diran çêkirin *Min sê diranê xwe çêkir. (sözlü dil)* *(Üç dişimi yaptırdım.)*	diş yaptırmak	-
	diran derxistin	diş çıkarmak (eşdizimli)	to cut, get teeth
	diran êşîn *Diranê min dêşîya, min da*	dişi ağrımak (eşdizimli)	tooth aches

kişandin.
(Dişlerim ağrıyordu, çektirdim.)

diran firçe kirin	diş fırçalamak (eşdizimli)	to brush one' s teeth
diran hatin *"Didanê keça Enîrojê hatine."* *(Bozarslan, 2011:703)* *(Enîroj'un kızının dişleri çıkmış.)*	dişi çıkmak, diş çıkarmak (eşdizimli)	to be through, come through
diran helkişandin **diran kişandin**	diş çekmek (eşdizimli)	to extract, pull out, remove a tooth
diran ketin *"Dema mirov extiyar dibe didanên mirov dikevin."* *(atasözü) (Bozarslan, 2011:703)* *(İnsan yaşlandığı zaman dişleri dökülür.)*	dişi düşmek	to fall out
diran kurmî bûn	dişi çürümek (eşdizimli)	tooth decay
diran li hev ketîn	dişleri çarpmak (soğuktan, korkudan)	teeth chatter
diran paqij kirin	dişlerini temizlemek	to clean one' s teeth
diran rizîn *Diranê wê zarokê tev rizîya bû. (sözlü dil)* *(Çocuğun dişleri hep çürümüştü.)*	dişi çürümek	tooth decay, loss
diran şidandin	dişini sıkmak	to grit one's teeth
diran şikandin	dişini kırmak	to break one' s teeth
diran tijî kirin	diş doldurmak, dolgu yapmak	to fill a tooth
diran weşandin *Ji ber êşa serê wî diranê wî diweşîyan. (sözlü dil)* *(Başının ağrısından dişleri dökülüyordu.)*	dişleri dökülmek	to lose tooth
nav (ad)+diran		
bijişkê/doxtorê dirana	diş doktoru (eşdizimli)	-
êşa diran *Eşa diran, ji her tiştî zortir e. (sözlü dil)* *(Diş ağrısı, her şeyden daha zordur.)*	diş ağrısı (eşdizimli)	teeth ache
kîsikê diran	diş kökü zarı	-
koka diran	diş kökü (eşdizimli)	-
macûna dirana	diş macunu (eşdizimli)	toothpaste

	pidîyê dirana	diş eti (eşdizimli)	-
	pûka diran	dişin iç orta tabakası	-
	reh û damarên diran	diş damar ve sinirleri	-
	sedefa diran	diş minesi (eşdizimli)	tooth emanel
	diran+nav (ad)		
	drankî sîr	bir diş sarımsak	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	diran qîrçandin **diran cîx kirin** Diranê xwe lê diqiriçand. *(Ona dişlerini gıcırdatıyordu.)*	diş gıcırdatmak/bilemek (öfkesini belli etmek için)	to show one' s teeth ("to show hostile intentions")
	li gora diranê yekî *Xweş pijîyaye, li gora diranê min e. (sözlü dil)* *(Dişime göre, güzel pişmiş.)*	dişine göre	-
	qîçkirina diranan	dişini göstermek (tehdit amaçlı)	to reveail/show teeth
dirêj *rgd.(sıfat)*		uzun (sıfat)	tall (adj), long (adj)
	nav (ad)+dirêj		
	bejna direj *Maşallah, bejna wî drêj e.* *(Maşallah, boyu uzunmuş.)*	uzun boy	-
	çirokek drêj	uzun öykü	a long story (mecaz)
	emrê dirêj *Xwedê emrê dirêj bide te.* *(Allah uzun ömürler versin sana.)*	uzun ömür(lü)	
	direj+lêker (eylem)		
	dirêj bûn *Neynokê min drêj bûye.* *(Tırnaklarım uzamış.)*	uzamak , uzun olmak (boy, saç)	be long (boy için kullanılmaz), grow long
	dirêj kirin	1. uzatmak 2. uzun etmek (sözü uzatmak)	-
	por dirêj kirin	saç uzatmak	to grow hair
	xwe dirêj kirin	uzanmak	-
diz *n. (ad)*		hırsız	thief (n)
	diz+lêker (eylem)		
	diz ketin (malê)	hırsız girmek (eve)	

dizî *n. (ad)*		hırsızlık (ad)	theft (n)
	rengdêr (sıfat)		
	malê dizîyê *Ev malê dizîyê ye tu ewqas erzan didî. (sözlü dil)* *(Çalıntı mal mı ki o kadar ucuza veriyorsun.)*	çalıntı mal	-
	dizî+lêker (eylem)		
	dizî kirin	hırsızlık yapmak, etmek (eşdizimli)	-
	daçek (ilgeç)		
	bi dizî	gizlice	-
dîl *n. (ad)*		tutsak (ad)	prisinor (n)
	dil+lêker(eylem)		
	dîl bûn **"***Di şeran da, hin şerkar dibin dil." (Bozarslan, 2011:749)* *(Savaşlarda, bazı savaşçılar esir düşer.)*	tutsak olmak (eşdizimli), esir düşmek (eşdizimli)	hold/keep somebody prisoner
	dîl girtin/kirin *Bavê te wan di serda dil girtibû. (sözlü dil)* *(Üzerine, baban onları esir almıştı.)*	esir almak	take, capture prisoner
dîn *(n) (ad)*		din, inanç (ad)	religion (n)
	rengdêr (sıfat)		
	dînê asimanî *"Dinê İslamê dînekî asimanî ye." (Bozarslan, 2011:750)* *(İslam dini semavî bir dindir.)*	semavi din	monotheistic religion
	dînê betal	eski dinler	ancient, old religions
	dînê Heq	Hak dini (eşdizimli)	
	dînê Îslam	İslam dini	Muslim religion
	din+lêker(eylem)		
	dîn guhartin	din değiştirmek	
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	anîna ser dînek	bir dini kabul ettirmek	-
	çuyîna/hatina ser dînek	bir dini kabul etmek, dine geçmek	embrace, find, get a religion
	dîn û îman	din iman	-
	ji dîn derketin	dinden çıkmak	to abjure a religion
	li ser dînek bun	bir dine inanmak	belong to, have a religion to adhere to a religion

	qebûlkirina dînek	bir dini kabul etmek	embrace, find, get a religion
dîn *rgd. (sıfat)*		deli (sıfat)	mad (adj)
	din+lêker (eylem)		
	dîn bûn *"Hindik ma ku ew din bibe." (Bozkurt, 2008:295)* *(Delirmesine az kaldı.)*	deli olmak (delirmek) (eşdizimli)	go mad
	dîn kirin	deli etmek (eşdizimli)	make somebody mad
	nav(ad)+dîn		
	dînê beredayî	deli divane (eşdizimli)	-
	dînê Xwedê	Allah'ın delisi	-
	kirasê dîna *Te kirasê dîna li xwe kirîye. (sözlü dil)* *(Deli gibi giyinmişsin.)*	deli elbisesi, kılığı	-
dîwar *n. (ad)*		duvar (ad)	wall (n)
	rengdêr (sıfat)		
	dîwarê kerpîç/kevir/more/pîrket	kerpiç/taş/çamur/pirket duvar	brick, concrete, masonry, stone, etc. Wall
	dîwarê xanî/baxçe/hewş/axur	ev/bahçe/avlu/ahır duvarı	-
	dîwar+lêker (eylem)		
	dîwar çêkirin/danîn *"Hosteyekî dîwaran, diwarê xanîye me danî." (Bozarslan, 2011:763)* *(Bir duvarcı ustası evimizin duvarını yaptı.)*	duvar yapmak (eşdizimli)	build, erect, put up a wall
	dîwar ketin	duvar çökmek	collapse, fall, fall down
	dîwar kişandin	duvar çekmek (eşdizimli)	build, erect, put up a wall
	dîwar rakirin *Ji bû heywan di wirda neçe, dîwar rakirîye. (sözlü dil)* *(Hayvanlar oraya geçmesin diye duvar çekmiş.)*	1. duvar yapmak (eşdizimli), 2. duvarı kaldırmak (yıkmak)	build, erect, put up a wall
	dîwar xera kirin *Dîwarê hewşê xera kir, jİ nûva çêkîr. (sözlü dil)* *(Avlu duvarını yıktı, yeniden yaptı.)*	duvarı yıkmak, bozmak	demolish, destroy, pull down
	dîwar+nav (ad)		
	dîwar çêker	-	

	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	wekî dîwar *Ti dibê nabê ji cîyê xwe naleqe, dibê qey wekî dîwar e. (sözlü dil)* *(Söylüyorsun söylemiyorsun yerinden kıpırdamıyor, duvar gibi.)*	duvar gibi	-
don *n. (ad)*		yağ (ad)	oil (used in cooking) (n)
	rengdêr (sıfat)		
	donê gîya	bitkisel yağ (eşdizimli)	vegetable oil
	donê malê	tereyağ	-
	donê zeytê	zeytin yağı (eşdizimli)	olive oil
	don+lêker (eylem)		
	don girtin	yağ bağlamak (eşdizimli)	-
	don helandin	yağ eritmek (eşdizimli)	-
dor *n. (ad)*		**1.** çevre, etraf (ad)	turn (act of turning something/somebody arround) (n)
	dor (lê) girtin *"Sûra bajarê Amedê, dora bajêr girtîye." (Bozarslan, 2011:771)* *(Diyarbakır'ın surları, şehrin etrafını sarmıştır.)*	etrafını sarmak	to surround with
	li dor gerîn	etrafında dönmek	to turn around
		2. sıra, sırası (ad)	turn (n)
	dor+lêker (eylem)		
	dor danîn *Here tendûrê, dora me deyne.(sözlü dil)* *(Tandıra git, sıramızı al.)*	sıra almak, sıraya girmek	-
	dor hatin (yekî) *"Ji ewwel da vexwar şah û emîran/heta dor hate me jar û feqîran." (Bozarslan, 2011:771)* *(Önce içti şahlar ve emirler / sıra geldi bize, sefil ve fakirler.)*	(birine) sıra gelmek (eşdizimli)	turn comes to one
	lêker (eylem)+dor		
	ketîna dorê *"Ez li ber firnê ketim dorê, da ku ji xwera nanek bikirim." (Bozarslan, 2011:771)* *(Bir ekmek alabilmek için, fırının önünde sıraya girdim.)*	sıraya girmek	to have, take turn

	daçek (ilgeç)		
	dor bi dor *Dor bi dor em diçûn ba heywana. (sözlü dil)* *(Hayvanların yanına sırayla gidiyorduk.)*	sırayla	in turn
dost *n. (ad)*		dost (n)	friend (n)
	rengdêr (sıfat)		
	dostê ji dil	can dostu (eşdizimli)	a true friend
	dostê kevn *Ev sî sale em hevdû nas dikin, em dostê kevnin. (sözlü dil)* *(30 yıldır birbirimizi tanıyoruz, eski dostlarız.)*	kadim dost (eşdizimli)	an old friend
	dostê bav û kala	baba dostu (eski, aile dostu)	-
	dost+ lêker (sıfat)		
	dost bûn	dost olmak	become friends
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	dost û heval	eş dost	
dotir *rgd. (sıfat)*		ertesi (sıfat)	next (for day, year etc.) (adj)
	rengdêr (sıfat)		
	dotira rojê	ertesi gün	the following, (the) next day
	dotira salê *Em berê çûbûn, dotîra salê em dîsa çûn Hecê.* *(Daha önce Hacca gitmilştik, ertesi yıl bir daha gittik.)*	ertesi yıl	the following, (the) next year
doz *n. (ad)*		dava (n)	suit (a lawsuit) (n)
	doz+lêker (eylem)		
	doz vekirin **"***Wî zilamî ji bo destxistina deynê xwe, di dadgehê da doz vekirîye." (Bozarslan, 2011:776)* *(Adam alacağını alabilmek için mahkemede dava açmış.)*	dava açmak, etmek	to bring a suit
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	doz û dawa *Doz û dawa hissê xwe dike. (sözlü dil)* *(Hissesinin davasını güdüyor.)*	-	-
dûr *rgp. (belirteç)*		uzak (belirteç)	far (adv)
	dûr+lêker (eylem)		
	dûr çûn *"Ew heval ji gund dûr çû." (sözlü dil)*	uzağa gitmek	-

	(O arkadaş köyden uzaklaştı.)		
	dûr ketin *Nav van salan da em ji hev dûr ketin. (sözlü dil)* *(Bu yıllar içinde birbirimizden uzaklaştık.)*	uzak düşmek	become, grow distant
	dûr sekinîn *Nay ba me, sûr disekine. (sözlü dil)* *(Yanımıza gelmiyor, uzak duruyor.)*	uzak durmak	to remain distant
	daçek (ilgeç)		
	ji dûr ve *"Dengê defê ji dûr ve xweş tê." (atasözü)* *(Davulun sesi uzaktan hoş gelir.)* *Ji dûr ve mirovê me tên. (sözlü dil)* *(Uzaktan akrabamız olurlar.)*	uzaktan	from a distance
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	dûr û dirêj	uzun uzun, etraflıca	
	dûrê aqil	akıl dışı (eşdizimli)	
	dûrê hûzûra te **"***Dûrê hûzurê te, kerek zirîya û kurik tirsîya." (Bozarslan, 2011:789)* *(Afedersin, merkep anırınca çocuk korktu.)*	saygı duyulan birinin yanında hoş olmayan bir şeyden söz ederken kullanılan söz ("Afedersin" gibi)	
	dûrê te be *"Dûrê te be nexeşîyeka pırr giran li wî zilamî peyda bûye." (Bozarslan, 2011:788)* *(Senden uzak, adamda çok çok ciddi bir hastalık oluşmuş.)*	evlerden uzak (başınıza gelmesin)	
E			
edebîyat (wêje) *n. (ad)*		edebiyat (n)	literature (written works of art) (n)
	rengdêr (sıfat)		
	edebîyata devkî *"Çîroka Gulê û Sîno, di edebîyata me ya devkî da cîyekî pirr giring digre."(Bozarslan, 2015: 20)* *(Gulê ve Sîno masalı sözlü edebiyatımızda önemli bir yer tutar.)*	sözlü edebiyat	-
	edebîyata hevdem	çağdaş edebiyat	contemporary literature
	edebîyata klasik	klasik edebiyat	classical literature

	edebîyata nivîskî *"Helbest û roman û kurteçirok, beşên edebîyata niviskî ne." (Bozarslan, 2015: 20)* *(Şiir, roman ve öykü yazılı edebiyatın türlerindendir.)*	yazılı edebiyat	-
ehl *n. (ad)*		erbab, halk, cemaat, sahip	people of
	ehl+nav (ad)		
	ehlê bajêr *Ehlê bajêr û gunda ne wek hevin." (sözlü dil)* *(Şehir ve köy halkı birbiri gibi değildir.)*	şehir halkı	-
	ehlê kêfê	keyif ehli	-
	ehlê kîtab	kitap ehli (eşdizimli)	-
	ehlê qelem	kalem ustası	-
	ehlê sunnet	sünnet ehli (eşdizimli)	-
	ehlê xêrê *"Xwedê mirov rastê ehlê xêrê bîne." (Bozarslan, 2015: 27)* *(Allah insanı hayırseverlerle karşılaştırsın.)*	hayırsever	-
	ehlê ziman	söz ehli	-
erd *n. (ad)*		toprak, yer (ad)	earth (the ground, the earth) (n)
	erd+ lêker (eylem)		
	erd ajotin/rakirin *"Me erde xwe yê li tenişta gund rakir û tê da genim çand." (Bozarslan, 2015: 57)* *(Köyün yanındaki tarlamızı belledik ve buğday ektik.)*	toprağı/tarlayı sürmek	-
	erd berdan	nadasa bırakmak (eşdizimli)	-
	nav (ad)+erd		
	girovera erd	yer yuvarlağı (eşdizimli)	-
	hejîna erdê	yer sarsıntısı (eşdizimli)	earth tremor
	navika erd	yer çekirdeği (eşdizimli)	earth core
	rûyê erdê	yeryüzü	the surface of the earth
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	erd û asman	yer ve gök	-
	heft tebeq asman *"Xwedê heft tebeq erd û heft tebeq asiman afirandine." (Bozarslan, 2015: 57)* *(Allah yedi kat yer ve yedi kat gök yaratmış.)*	yedi kat yer	-

	xwe li erdê danîn	kendini yere atıp debelenmek (daha çok çocuklar için)	-
	xwe li erdê xistin *Bi dengê muzîkê xwe li erd'e dixe. (sözlü dil)* *(Müzik sesi ile birlikte kendini alıp yere vuruyordu.)*	kendini yere vurmak (komik bir anlatımla; coşkulu bir şekilde dans etmek)	-
esr *n. (ad)*		ikindi (ad)	late afternoon
	rengdêr (sıfat)		
	esra teng *"Dema ez gihîştim bajêr, êdî esra teng bû."* (Bozarslan, 2015:67) (Şehre ulaştığımda artık ikindi sonuydu.)	geç ikindi, ikindi sonu	-
	nav(ad)+esr		
	nimêja esrê *"Melê banga esrê da, divê em herin mizgeftê û nimêja esrê bikin."* (Bozarslan, 2015:67) *(İmam ikindiyi okudu, camiye gidip ikindi namazını kılmamız lazım.)*	ikindi namazı (eşdizimli)	
evîn *n. (ad)*		aşk (ad)	love (noun)
	nav (ad)+evîn		
	agirê evînê *"Mîr'im tu here bibêje Zînê/Mem, sohîtye agirê evînê." (Ehmedê Xanî) (Bozarslan, 2015:80)* *(Mirim, sen git Zin'e söyle aşk ateşi Mem'i yakmış.)*	aşk ateşi	-
	derdê evînê	aşk acısı	-
ewr, hewr *n. (ad)*		bulut (ad)	cloud (noun)
	rengdêr (sıfat)		
	ewrê baranê	yağmur bulutu (eşdizimli)	rain cloud
	ewrê giran *" Ewrekî giran civîyaye, tê zanîn ku dê gelek baran bibare."* (Bozarslan, 2015:507) (Büyük bir bulut kümelenmiş, anlaşılan epey yağmur yağacak.)	büyük, ağır bulut, yığın bulut (eşdizimli)	dense, heavy cloud
	ewrê reş/tarî	kara bulut (eşdizimli)	black, dark cloud

	ewrê spi *Ewrê reş baran e, hewrê spî zivistan e." (atasözü)* *(Bozarslan, 2015:507)* *(Kara bulut yağmur, beyaz bulut kardır.)* **nav (ad)+ewr**	beyaz bulut	white cloud
	gûrmina ewran	gök gürültüsü	-
	telpek ewr *Roj tav bû, telpek ewr derket û bû baran. (sözlü dil)* *(Hava güneşliydi, bir bulut kümesi çıktı ve yağmur oldu.)* **derbirîn (kalıp anlamlı öbek)**	bulut kümesi	a band/bank of cloud
	ewr û asman *Ewr u asiman li hev ket. (sözlü dil)* *(Bulutlar ve gök birbirine karıştı.*	bulut ve gök	-
ewlad *n. (ad)*		evlat (ad)	child (noun)
	rengdêr (sıfat)		
	ewladê bêxer *"Ew zilam di gencîtiya xwe da ewladekî bêxêr bû." (Bozarslan, 2015:86)* *(O adam, gençliğinde hayırsız bir evlattı.)*	hayırsız evlat	-
	ewladê manewî	manevî evlat	an adopted child
	nav(ad)+ewlad		
	ewladê Adem	adem evladı (eşdizimli)	-
	ewlad+lêker (eylem)		
	ewlad girtin *"Wê malbatê, ew kurikê sêwî ji xwe ra ewlad girtîye."* *(Bozarslan, 2015:87)* *(Aile, o öksüz/yetim çocuğu evlat edindi.)*	evlat edinmek (eşdizimli)	-
exlaq ***n. (ad)***		ahlak (ad)	morality (n)
	rengdêr (sıfat)		
	exlaqê baş/xweş *"Exlaqê baş, di nava civatê da serê xwedîyê xwe bilind dike."* *(Bozarslan, 2015:90)* *(İyi ahlak, toplum içinde sahibinin başını dik tutar.)*	iyi/güzel ahlak	a good, high, strong moral

	exlaqê ketî/nexweş/xirab *"Exlaqê ketî di nava civatê da qet nay ecibandin." (Bozarslan, 2015:90)* *(Kötü ahlak topum içinde hiç kabul görmez.)* *"Exlaqê xirab, di nava civatê da dibe semedê nefretê."* *(Bozarslan, 2015:90)* *(Bozuk ahlak toplum içinde nefret sebebi olur.)* **daçek (ilgeç)**	kötü/bozuk ahlak	a loose, low moral
	bi exlaq *"Mirov bi exlaqê xweş, digîje Xwedê." (atasözü) (Bozarslan, 2015:91)* *(İnsan, güzel ahlak ile Allah'a ulaşır.)*	ahlaklı	-
	bê exlaq	ahlaksız	-
G			
ga *n. (ad)*		öküz (ad)	oxen (n)
	rengdêr (sıfat)		
	cotek ga	bir çift öküz	a pair/yoke of oxen
	gayê bar	yük yüklenen öküz	-
	gayê cot	çift öküzü	-
	gayê gêlê	harman öküzü	-
	gayê moşenê	düven öküzü	-
	gayê Xedê *"Ew zilam gayekî xwedê ye, çû tiştek fam nake." (Bozarslan, 2015:209)* *(Adam çok cahil, hiçbir şey anlamıyor.)*	cennet öküzü (eşdizimli)	-
	ga+lêker (eylem)		
	ga çêrandin	öküz otlatmak	-
	ga grêdan	öküzleri çift veya harman için işe bağlamak	-
	nav (ad)+ga		
	gîtê ga	öküz soğuğu (eşdizimli)	-
garis *n. (ad)*			
	rengdêr (sıfat)		
	garisê spî *"Me isal di zevîya xwe da garisê spî çandîye." (Bozarslan, 2015:215)* *(Bu sene tarlamıza ak darı ektik)*	ak darı	-

	garisê xaşik **garisê zer** *"Şêwra çivîkan, li ser garisê zer e." (atasözü) (Bozarslan, 2015:215)* *(Kuşların sohbeti de sarı darı üzerinedir,)*	sarı darı	-
gav *n. (ad)*	**1.**	adım (ad)	step (n)
	gav+ lêker (eylem)		
	gav avêtin *"Heta tu cîyê lingê xwe nebînî gavê xwe mavêje." (Bozarslan, 2015:216)* *(Ayağının yerini görmeden adımını atma.)* *"Axir, wî hevalî di heqê endemîya komelê da gav avêt." (Bozarslan, 2015:217)* *(Nihayet, arkadaş derneğe üyelik konusunda adım attı.)*	adım atmak	to go, make, take step
	gav kirin	-	to step over
	gavên kesek sist bûn *"Ji ber ku ez di meşînê da westîyam, gavên min sist bûn." (Bozarslan, 2015:217)* *(Yürümekten yorulduğum için adımlarım seyrekleşti.)*	adımlarını seyreltmek	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	dû gav cî *"Mesafa navbera wan her du gundan, du gav cî ye." (Bozarslan, 2015:217)* *(Her iki köyün arasındaki mesafe iki adımlık yer.)*	iki adımlık yer	a step from
	gav bi gav *"Divê mirov gav bi gav ber bi armanc û daxwaza xwe biçe." (Bozarslan, 2015:216)* *(İnsan, amaç ve isteklerine doğru adım adım gitmeli.)*	adım adım	step by step
	2.	an, müddet (ad)	moment (n)
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	di gavê da *Dema ku xeber hat, di gavê da ket rê. (sözlü dil)* *(Haber gelince, anında yola çıktı.)*	anında	at a/the moment

	gavek berê *Ew heval gavek berê bi rê ketin û çûn bajêr." (Bozarslan, 2015:218)* *(O arkadaşlar az önce yola çoktılar ve şehre gittiler.)*	az önce	a moment ago
	gavek din/ê *"Tu here gavekî din têm." (îzolî, 2011:215)*	başka zaman	-
	gavek şunda *Ez gihîştim malê, gavek şunda jî ew hat. (sözlü dil)* *(Ben eve vardım, biraz sonra da o geldi.)*	biraz sonra	a moment later
	vê gave *"Ez vê gave birçî nînim."* (Îzolî, 2011:215) (Şu anda aç değilim.)	şu anda	at the present moment
gel *n. (ad)*		halk, ulus, millet (ad)	nations (n)
	rengdêr (sıfat)		
	gelê bajêr *Gelê bajêr jiyana wan çêtir e. (sözlü dil)*	şehir halkı	civilized nations
	gelê bindest	mazlum milletler	-
	gelê birçî	fakir milletler	poor nations
	gelê serdest	egemen milletler	free, independent, sovereign nations
	gelê ter	zengin milletler	rich, wealthy nations
gelale *n. (ad)*		taslak, model, numune	
	gelale+nav (ad)		
	gelaleya qanûnek	kanun tasarısı (eşdizimli)	draft bill
gelemperî *rgd. (sıfat)*		kamu (umum) (ad)	public (n)
	nav (ad)+gelemper		
	karûbarê gelemperî	kamu hizmeti (eşdizimli)	public service
	raya gelemperî	halk oylaması (eşdizimli)	public referendum
	daçek (ilgeç)		
	bi gelemperî *Bi gelemperî vî îşî kirin. (sözlü dil)*	alelumum	
genim *n. (ad)*		buğday (ad)	wheat (n)
	rengdêr (sıfat)		
	genimê biharê	ilkbaharda ekilen yazlık buğday	spring wheat

	genimê çalê *Xwedê zêde ke, nanê genimê çalê qet nay xwarinê. (sözlü dil)* *(Ziyade olsun, çukurda saklanan buğdayın ekmeği hiç yenmiyor.)*	İleride tüketmek üzere çukurda toprak altında saklanan bir buğday	-
	genimê kewarê *"Genimê kewarê, emê bixun heta baharê." (atasözü)(Bozarslan, 2015:234)*	çamurdan yapılı bir bölmede saklanan buğday	-
	genimê kose	köse buğdayı (eşdizimli)	-
	genimê mencikî	nişasta buğdayı (eşdizimli)	-
	genimê sinbêlreş	karakılçık buğdayı (eşdizimli)	-
	genimê sorgul	kızıl şahman buğdayı	-
	genim+lêker (eylem)		
	genim çandin	buğday ekmek	to sow wheat
	genim hêrandin	buğday öğütmek	to grind wheat
	nav(ad)+genim		
	arvanê genim	buğday unu (eşdizimli)	wheat flour
	nanê genimî *"Herkes ji nanê genimî hez dike." (Bozarslan, 2015:235)* *(Herkes buğday ekmeğini sever.)*	buğday ekmeği	whole wheat bread
	serîyê genîm	buğday başağı (eşdizimli)	ear of wheat
	spîyê genim	buğday biti (eşdizimli)	-
germ *n. (ad)*		ısı, sıcaklık (ad)	heat (n)
	germ+nav (ad)		
	germa havînê ***"****Germa havînê dest pê kir."* *(Îzolî, 2011:221)* *(Yaz sıcakları başladı.)*	yaz sıcağı/sıcakları	summer heat
	germa rojê	gün sıcaklığı	the heat of the day
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	germa cehennemê	cehennem sıcağı (eşdizimli)	
	germa dayikê	anne sıcaklığı	
	germa dilê dayika	ana yüreği şefkati	
germahî *n. (ad)*		sıcaklık, ısı (ad)	temperature (n)
	germahî+nav (ad)		
	germahîya laş	vücut sıcaklığı	body temprature, heat
geşt *n. (ad)*			
	lêker (eylem)+geşt		
	çûn geştê	seyahate çıkmak (eşdizimli)	

	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	geşt û seyran	gezinti, seyahat	
gewr *rgd.*		ağarmış, boz, beyaz (sıfat)	whitish (adj)
	rengdêr (sıfat)		
	gewreya şefaqê *"Gewreya şefaqê da, em derketin rê." (sözlü dil)* *(Seher vakti yola çıktık.)*	sabah aydınlığı	morning light
	gewr+lêker (eylem)		
	gewr bûn *Extîyar e, ew ji gewr bûye. (sözlü dil)* *(Yaşlanmış, o da ağarmış.).*	ağarmak, bozlaşmak, kırlaşmak (saç, sakal)	-
	şefaqê gewr kir	şafak sökmek	-
gez *n. (ad)*		ısırmak, dişlemek (eylem)	to bite (v)
	gez+lêker (eylem)		
	gez avêtin *Dikkat bike! Bi geza davê je. (sözlü dil)* *(Dikkat et! Isırıyor.)*	ısırmak (özellikle hayvanlar için)	-
	gez kirin/lê dan/lê xistin	ısırmak, dişlemek	to have, take a bite
	gezekî/gezkî nan	bir ısırık ekmek	-
gêj *rgd. (sıfat)*		sersemlemiş	
	gêj+lêker (eylem)		
	gêj bûna/kîrina yekî	sersemlemek, sersemletmek	-
	gêj bûna serê kesek *Serê min gêj bû, ji ber dengê qerebalixa we. (sözlü dil)* *(Gürültünüzden, kafam şişti.)*	başı dönmek, başı şişmek	
gilî *n. (ad)*		şikayet (ad)	complaint (n)
	lêker (eylem) +gilî		
	çûn gilî	şikayete gitmek	to make a complaint
	gilî kirin *"Çûn wî gilî kirin." (sözlü dil)* *(Gidip onu şikayet ettiler.)*	(birini) şikayet etmek (eşdizimli)	to make a complaint
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	gilî û gazin kirin	şikayet etmek ve yakınmak	-
gir *rgd. (sıfat)*		büyük, iri (sıfat)	big (adj)
	rengdêr (sıfat)		
	tipên gîr	büyük harf	capital letters
	gir+lêker (eylem)		
	gir bûn	büyümek (yaşça)	-

	gir kirin *Welle ne awa goti bû, gir kirin.* (sözlü dil) *(Vallahi böyle söylememişti, abarttılar.)* **derbirîn (kalıp anlamlı öbek)**	büyütmek, abartmak	-
	gir û mezin	irili ufaklı	-
giram *n. (ad)*		saygı, hürmet (ad)	respect (n)
	gram+lêker (eylem)		
	giram girtin	saygı göstermek, hürmet etmek (eşdizimli)	to show respect
giran *rgd. (sıfat)*		ağır, yavaş (sıfat)	heavy (adj)
	rengdêr (sıfat)		
	barê giran *"Aqlê sivik, barê giran."* *(atasözü)(Bozarslan 2011:162)* *(Akılsız başın cezasını ayaklar çeker.)*	ağır yük	heavy burden
	birîna giran	ağır yara (eşdizimli)	-
	cezayê giran *Cezayê giran lê birîne. (sözlü dil)* *(Ağır ceza vermişler ona.)*	ağır ceza (eşdizimli)	heavy penalty
	hewayeke giran	ağır hava (eşdizimli) (nemli ve sıcak hava)	-
	karê giran	ağır iş (eşdizimli)	heavy work
	mirovekî giran *Mirovekî giran bû, pirr xeber nedida. (sözlü dil)* *(Ciddi biriydi, pek konuşmazdı.)*	ağırbaşlı	-
	nexwaşîna giran	ağır hastalık	serious illness
	xewa giran *Xewa wî giran e, ti li def û zûrnê jî xî şîyar nabe.(sözlü dil)* *(Uykusu ağırdır, davul zurna bile çalsan uyanmaz.)* **giran+lêker (eylem)**	ağır uyku (eşdizimli)	heavy sleep
	giran bi rê de çûn *Extiyar e, giran bi rê da diçe. (sözlü dil)* *(Yaşlı, artık ağır ağır yürüyor.)*	ağır ağır yürümek (yavaş)	-
	giran bihîstin	ağır işitmek (eşdizimli)	to be hard of hearing
	giran bûn *Meha 8'tada bu, edî giran bu. (sözlü dil)* *(8. aydaydı, artık ağırlaşmıştı.)*	ağır, yavaş olmak, ağırlaşmak (özellikle hastalık ve hamilelikte)	to become, grow heavy

	rengpîşe (belirteç)		
	zor/pirr gran	çok ağır	very, extermely heavy
giranî *n. (ad)*		paha, eder (ad)	value (n)
	nav (ad)+granî		
	navendîya granî	ağırlık merkezi	center of gravity
	granî+nav (ad)		
	granîya malê	evin değerli eşyaları	
girêk *n. (ad)*		düğüm (n)	knot (n)
	rengdêr (sıfat)		
	grêka hok (gozegirêk) *"Perîxanê, kefîya xwe bi grêka hok girêda."* (Bozarslan, 2015:280) *(Perihan, eşarbını kolay çözülebilecek şekilde bağladı.)*	kolay çözülen düğüm türü	a loose knot
	girêka kor (hişkegirêk)	kördüğüm, çözülemeyen sorun	an tangled knot
	girêk+lêker (eylem)		
	girêk lê dan/girêdan	düğüm atmak (eşdizimli)	do/tie a knot
	girêk vekirin/veristin	düğümü çözmek (eşdizimli)	to undo/untie a knot
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	girêk têkeve gewrîya kesek *"Keçik kele girî bû û girêk ket gewrîya wî."* (Bozarslan, 2015:280) (*Kız ağlamaklı oldu, boğazı düğümlendi.)*	boğazı düğümlenmek	to feel a knot in the throat/stomach
giring *rgd. (sıfat)*		önemli (sıfat)	important (adj)
	giring+lêker (eylem)		
	giring dîtin/girtin *Min vê meselê ji her tiştî giring girt. (sözlü dil)* *(Ben bu meseleye her şeyden çok önem verdim.)*	önemli bulmak, önem vermek	to see something as important, to give st importance
girmik *n. (ad)*		yumruk (ad)	punch (n)
	girmik+lêker (eylem)		
	girmik avêtin/lêdan	yumruk atmak, yumruk vurmak	swing, throw a punch
girtin *l. (eylem)*	**1.**	almak (eylem)	to take, to have (v)
	girtin+lêker (eylem)		
	xeber girtin *Me ji wan çu xeberkî negirt. (sözlü dil)* *(Onlardan hiç haber alamadık.)*	haber almak (eşdizimli)	to hear news
		2. örtmek, kapatmak (eylem)	to shut, to close (v)

çavê xwe girtin *"Derguşê çavê xwe girt û ket xeweka kûr." (*Bozarslan, 2015:290) *(Bebek gözlerini kapadı ve derin bir uykuya daldı.)*	gözünü kapatmak (eşdizimli)	to shut/close eyes
derî li ser (yekî) hat girtin	yüzüne/ üzerine kapı kapanmak	to shut the door on smb.
derî/pace girtin *"Derê xwe bigre, ciranê xwe meke diz." (atasözü) (Bozarslan, 2015:289)* *(Kapını kapa, komşunu hırsız yapma.)*	kapıyı kapatmak (eşdizimli)	to shut/close the door
rê girtin *"Wê berfa pirr, rîya gundê me girt." (*Bozarslan, 2015:290) (O yoğun kar, köyümüzün yolunu kapattı.)	yolu kapatmak	
rîya cîyek girtin *Em di gewreya şefaqê da rabûn û me rîya bajarê Anqerê girt.(sözlü dil)* *(Şafak vakti kalktık ve Ankara'nın yolunu tuttuk.)*	(bir yerin) yolunu tutmak (eşdizimli)	-
3.	yakalamak, tutmak (eylem)	to catch (v)
çivîk girtin *"Wî du çivîk girtin, min kewek girt."(Bedirxan, 2009:150)* *(O iki kuş yakaladı ben bir keklik yakaladım.)* **nêçîr girtin**	kuş avlamak/yakalamak	
4.	tutmak (eylem)	to keep, to take (v)
gotina xwe girtin *Hevaleki pirr duruste, tim gotina xwe digre. (sözlü dil)* *(Çok dürüst bir arkadaştır, sözünü hep tutar.)*	sözünü tutmak (eşdizimli)	
notan girtin	not tutmak (eşdizimli)	keep/take notes
paqij girtin *"Divê mirov mala xwe tim paqij bigire*." (Bozarslan, 2015:289) (İnsan evini her zaman temiz tutmalı.)	temiz tutmak (eşdizimli)	keep stg clean
rojî girtin *Girtina rojîya Remezanê ferz e. (sözlü dil)* *(Ramazan orucunu tutmak farzdır.)*	oruç tutmak	-

	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	aqil girtin	akıl almak, akıl danışmak	-
	bi pêsira hev girtin	yakasından tutmak	-
	pişta kesek girtin	birinden yana çıkmak	-
gîyan *n. (ad)*		can, ruh (ad)	soul (n)
	gîyan+lêker (eylem)		
	gîyan dayîn **"***Ew zilamê reben ji wê nexweşîyê xelas nebû, gîyan da û çû." (*Bozarslan, 2015:309) *(Zavallı adam o hastalıktan kurtulamadı, can verdi gitti.)*	can vermek (ölmek)	-
	gîyan spartin	canını bağışlamak	-
	gîyana xwe dan/teslim kirin	ruhunu teslim etmek	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	bi rih û gîyan *Heta ez bi rih û gîyan bim, tu nikarî vî îşî bikî. (sözlü dil)* *(Ruhum ve canım bedenimde olduğu sürece sen bu işi yapamazsın.)*	canlı (ruhu bedeninde)	-
gîyanî *rgd.*		ruhsal (ad)	spiritual
	nav(ad)+gîyanî		
	rewşa gîyanî	hâletiruhiye	a frame of mind, a state of mind
gol *n. (ad)*		gol	goal (n)
	gol+lêker (eylem)		
	gol avêtin	gol atmak (eşdizimli)	to get, to score a goal
	gol xwarin	gol yemek (eşdizimli)	to concede, to give away a goal
golik *n. (ad)*		buzağı (ad)	calf (n)
	rengdêr (sıfat)		
	golika beşik	alnı beyaz olan buzağı	-
	golika helî	akranlarından büyük olan buzağı	-
	golika virnik	akranlarına göre geç doğan buzağı	-
gor *n. (ad)*		mezar (n)	grave (n)
	nav (ad)+gor		
	kevirê gora	mezar taşı (eşdizimli)	gravestone, tombstone

goşt *n. (ad)*		et (ad)	meat (n)
	rengdêr (sıfat)		
	goştê biraştî	ızgara et	grilled meat
	goştê dewara	dana/sığır eti (eşdizimli)	-
	goştê hişkkirî	kurutulmuş et	dried meat
	goştê kizirandî *"Goştê kizirandî, tameka xweş dide devê mirov." (Bozarslan 2015:872)* *(Közde pişirilmiş et, insanın ağzına güzel bir tat verir.)*	közde pişirilmiş et	-
	goştê qurbanê *Goştê qurbanê bi bereket e. (sözlü dil)* *(Kurban eti bereketlidir.)*	kurban eti (eşdizimli)	-
	goştê masî	balık eti (eşdizimli)	-
	goştê mirîşka	tavuk eti (eşdizimli)	-
	goştê nerme	kemiksiz et	-
	goştê pahtî	pişmiş et	cooked meat
	goştê pez	koyun eti (eşdizimli)	-
	goştê qelîyê	kavurma et	-
	goştê qels	yağsız et	lean meat
	goştê sorkirî	kızarmış et	fried meat
	goştê xav	çiğ ya da az pişmiş et	raw, uncooked
	goştê xurt	yağlı et	fatty meat
	goşt+lêker (eylem)		-
	goşt danîn *"Ew zilam qelew bû, lê demek parêz girt û goştê xwe piçek danî." (Bozarslan, 2015:320)* *(Adam şişmandı ama bir süre perhiz yaptı ve biraz zayıfladı.)*	kilo vermek	-
	goşt genî bûn *"Ev goşt geni bûye, êdî nayê xwarîn." (sözlü dil)* *(Bu et kokmuş, artık yenmez.)*	etin bozulup kokması	be off, go off, rot
	goşt girtin	et bağlamak, et tutmak (semirmek, tavlanmak)	-
	goşt kelandin	et haşlamak	to stew meat
	goşt qelandin	et kavurmak	to fry meat
	goşt sorkirin	et kızartmak	to fry meat
	nav (ad)+goşt		
	xwarina bi goşt	etli yemek	-
	xwarina bê goşt	etsiz yemek	-
	daçek (ilgeç)		
	bi goşt	etli	-
	bê goşt	etsiz	-

	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	goşt û birinc *"Nan û ava mirov, ji goşt û birinca xelkê çêtir e." (atasözü) (Bozarslan, 2015:320)* *(İnsanın kendi suyu ve ekmeği, başkalarının et ve pilavından iyidir.)*	et ve pilav	-
	bi gîyan û goşt **bi goşt û can**	etli canlı (dolgun, sağlıklı ve güçlü)	-
gotin *n. (ad)*		söz (ad)	word (n)
	rengdêr (sıfat)		
	gotinên derew *Gotinên derew, roj kî tê pêşiya xwedî yê wî. (sözlü dil)* *(Yalan söz bir gün sahibinin karşısına çıkar.)*		
	gotinên giran	ağır söz (eşdizimli)	hurtful, unkind word
	gotinê nexweş	kötü söz, pis söz (eşdizimli)	rude, unkind words
	gotinên pêşîya	atasözü	-
	gotinên rast	doğru söz	-
	gotinê xweş *Gotinê xweş û nexweş ji cî kî dertê. (sözlü dil)* *(Kötü söz de iyi söz de aynı yerden çıkar.)*	güzel söz	good, kind words
	daçek (ilgeç)		
	bi gotinan	söylendiğine göre	-
gotin *l.(eylem)*		söylemek (eylem)	to tell (v), to say (v)
	nav(ad)+gotin		
	çîroka gotin	masal anlatmak	to tell a story
	kilam/stran gotîn *"Keçikekê li piyanoyê dixist û hêdî hêdî ji xwe re, diber re stran digot." (Bozkurt, 2008:283)* *(Bir kız piyano çalıyordu ve birlikte usulca şarkı söylüyordu.)*	şarkı/türkü söylemek	to sing a song
govend *n. (ad)*		halay (n)	folk dance
	rengdêr (sıfat)		
	govenda bablekan	bir halay türü	-
	govenda bêlimtê	bir halay türü	-
	govenda çepika	çepik oyunu	-
	govenda di cî da	bir halay türü	-

	govenda granîyê *"Leylo û Sînem, navên du stranên gvenda granîyê ne." (Bozarslan, 2015:326)* *(Leylo ve Sinem granî halayının iki şarkısının adlarıdır.)*	bir halay türü	-
	govenda sê pê	bir halay türü	-
	govenda şemlê	bir halay türü	-
	govend+lêker (eylem)		
	govend danîn	-	-
	govend girtin *Gur mir, rovî li meydanê govend girt.* *(Kurt ölünce, tilki meydanda halay çekti.)*	halay çekmek (eşdizimli)	-
	lêker (eylem)+govend		
	ketin govendê *"Ku mirov ket govendê, divê xwe bihêjine." (atasözü) (Bozarslan, 2015:326)* *(Halaya girince sallanmak lazım.)*	halaya girmek, katılmak	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	govend rabe/ranebe	halayın ritminin tutup tutmaması	
	govend û dîlan	düğün dernek	-
guh *n. (ad)*		kulak (ad)	ear (n)
	rengdêr (sıfat)		
	guhê navîn	orta kulak (eşdizimli)	middle ear
	guhê hundirîn	iç kulak (eşdizimli)	inner ear
	guh+lêker (eylem)		
	guh bel kirin **guh vît kirin**	kulaklarını dikmek (eşdizimli)	to prick up ears
	guh çingîn *"Guhê min ji nişka ve çingîya." (Bozarslan, 2015:330)* *(Kulağım aniden çınladı.)*	kulağı çınlamak (eşdizimli)	an ear rings
	guh qul kirin	kulak deldirmek	to pierce smb's ear
	guh xitimîn **"***Qilêr ketîye guhê min û ji ber wê, guhê min xitimîye." (Bozarslan, 2015:333)* *(Kulağıma kirlenmiş, bu yüzden de tıkanmış.)*	kulağı tıkanmak (eşdizimli)	
	guhê yekî badan/kişandin *Eger tu car din dereng bimînî ezê guhê te kaşkim. (sözlü dil)* *(Bir daha geç kalırsan kulağını çekerim.)*	kulak bükmek,çekmek (eşdizimli)	-

	nav (ad)+guh		
	çalika guh	kulak çukuru (eşdizimli)	-
	perika guh *"Jin û keçên xama, guharên xwe bi perikên guhên xwe ve dadileqinin." (Bozarslan, 2015:333)* *(Kadınlar ve yetişkin kızlar küpelerini kulaklarına takarlar.)*	kulak memesi (eşdizimli)	ear lobe
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	bi ber gûhê yekî xistin	duyurmak, haberdar etmek	(have) a word in somebody's ear
	guh dan *Min çavên xwe girt û guh da dengê çivikan. (1) (sözlü dil)* *(Gözlerimi kapadım ve kuş seslerine kulak verdim.)* *Tu guh bide min, neçe ba wan hevalan. (2) (sözlü dil)* *(Sen beni dinle, o arkadaşların yanına gitme.)* *"Cîranê me baş gûh dide zevîyên xwe." (Bozarslan, 2015:336)* *(Komşumuz tarlalarına iyi bakıyor.) (3)*	kulak vermek 1. dinlemek, işitmeye çalışmak, 2. sözünü dinlemek, 3. iyi bakmak, ilgilenmek)	
	guh nedan kesî/tiştekî	kulak asmamak (önem vermemek)	turn a deaf ear to something
guman *n. (ad)*		şüphe, tereddüt (n)	doubt (n)
	guman+lêker (eylem)		
	guman kirin *Jê guman nakim. (sözlü dil)* *(Ondan şüphelenmiyorum.)* *(ihtimal vermiyorum anlamında)*	şüphe etmek (eşdizimli)	to have, feel doubt
	lêker (eylem)+guman		
	ketina gumana *Ez ketime gumana, ji hev dernaxim. (sözlü dil)* *Şüpheye düştüm, işin içinden çıkamıyorum.)*	şüphelenmek, şüpheye düşmek	to have, feel doubt
	daçek (ilgeç)		
	bi guman *Lê bi gumanim. (sözlü dil)* *(Ondan şüpheleniyorum.)*	-	in doubt
	bê guman	-	without doubt

K

	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	guman tune ku *"Qet guman tune ku ew mamosta, tam pisporê karê xwe ye." (Bozarslan, 2015:351)* *(Hiç şüphe yok ki, o öğretmen işinin tam uzmanı.)*		there is little doubt (that)
kar *n. (ad)*		iş, çalışma (ad)	labour(n), work (n)
	rengdêr (sıfat)		
	karê danek *"Karê Bijare, di fabriqa cil û caw da danek e." (Bozarslan, 2011:575)* *(Bijare'nin kumaş fabrikasındaki işi tek vardiya.)*	yarım mesai iş	part time work/job
	karê derva	dışarı işleri (bahçe, çift, pazar)	
	karê du dan	tam mesai iş	full-time work/job
	karê ferdî *"Hozanî û nivîskarî, du karên ferdî ne." (Bozarslan, 2015:143)* *(Şairlik ve yazarlık iki bireysel iştir.)*	bireysel, tek yapılan iş	-
	karê giran	ağır iş	a hard, heavy work
	karê hundir	ev işi	housework
	karê mêra *Berê karên derva ê zilaman, karên hundur ê pirêkan bû. (sözlü dil)* *(Eskiden dışarı işleri erkeklerin, ev işleri kadınlarındı.)*	erkek işi	-
	karê tevayî	ekip olarak topluca yapılan işler	-
	kar+lêker (eylem)		
	kar ditin *Ev du sale çavê xwe digerîne , lê karekî nabîne. (sözlü dil)* *(İki yıldır göz gezdiriyor ama bir iş bulamıyor.)*	iş bulmak (eşdizimli)	to find a job
	kar kirin	iş yapmak (eşdizimli)	to do work
	lêker (eylem)+kâr		
	ketina karek *"Ew heval demek betal bû, lê paşê karek peyda kir û ket kar." (Bozarslan, 2015:741)* *(O arkadaş bir süre işsizdi ama*	işe girmek (çalışmaya başlamak)	to begin, start to work

	sonra bir iş buldu ve çalışmaya başladı.)		
	nav (ad)+kar		
	bazara kar	iş piyasası	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	kar û barê xwe kirin *Kar û barê xwe hazir kir ku here. (sözlü dil)* *(Gitmek için hazırlığını yaptı.)*	hazırlığını yapmak	-
	karê derê/durê aqil *"Karê wi zilamî li derê aqil e." (Bozarslan, 2011:90)* *(o adamın işi akıl işi değil.)*	akıl kârı olmayan iş	-
kaxez, kaxid *n. (ad)*		kağıt (ad)	paper (noun)
	rengdêr (sıfat)		
	kaxedê saya *"Keçikê pelek kağıdê saya da berxwe, da ku li ser wi kaxidî pırsên mamosteyê xwe binivîse." (Bozarslan, 2015:761)* *(Kız, öğretmenin sorularını yazabilmek için bir yaprak boş kağıdı önüne aldı.)*	boş, yazısız kağıt	blank paper
	kaxeza dêrek	çizgili kağıt (eşdizimli)	lined paper
	kaxeza lîstîkê	oyun kağıdı (eşdizimli)	playing cards
	kaxizê cigarê	sigara kağıdı (eşdizimli)	cigarette, rolling paper
	kaxiz+lêker (eylem)		
	kaxiz lîstin	kağıt oynamak (eşdizimli)	to play cards
	kaxiz qetandin	kağıt yırtmak, koparmak	rip, tear the paper
	nav (ad)+kaxiz		
	pelek kaxez	bir yaprak kağıt	a sheet of paper
	perê kaxez	kağıt para	paper currency, money
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	kaxez girêdan	kağıt bağlamak (muska yapmak)	-
	kaxid û qelem	kağıt kalem	-
keç *n. (ad)*		kız, kız evlat (ad)	girl (n)
	rengdêr (sıfat)		
	keça azeb/xama	ergin kız	a young girl
	keça delal/rind	akıllı, becerikli kız	a beatiful girl
	keç+lêker (eylem)		
	keç anîn	kız almak (eşdizimli)	-

	keç dayîn *Me keça xwe da. (sözlü dil)* *(Kızımızı verdik.)*	kız vermek (eşdizimli)	-
	keç revandin	kız kaçırmak (eşdizimli)	-
	keç xwastin	kız istemek (eşdizimli)	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	keç û xort *Keç û xort ketin milen hev. (sözlü dil)* *(Kızlar ve erkekler kol kola girdiler.)*	genç kızlar ve erkekler	-
	keçê dînê	deli kız (ünlem)	-
ked *n.*		emek (ad)	labour (n)
	rengdêr (sıfat)		
	keda bermayî	artık emek	-
	keda dest **“***Nanê ku em dıxun, bi keda destê cotkaran tê ber destê me.”* *(Bozarslan, 2015:767)* *(Yediğimiz ekmek, çiftçilrierin el emeği ile bize ulaşır.)*	el emeği	manual labour
	keda helal **“***Keda helal, heram nabe.”* *(Bozarslan, 2015:768)* *(Helal emek, haram olmaz.)*	helal emek	-
	ked+lêker (eylem)		
	ked dan	emek vermek (eşdizimli)	-
	ked kirin *“Ked kir û jê nexwar.” (sözlü dil)* *(Emek verdi, emeğinden yiyemedi.)*	emek harcamak (eşdizimli)	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	bi keda gayê nêr *“Genim û tiştên di yên ku li berên çandinê ne, hemi bi keda gayê nêr bi dest tê xistin.”(Bozarslan, 2015:767-768)* *(Buğday ve diğer ekilen ürünler hep öküz emeğiyle elde edilir.)* *Bi keda gayê nêr … (sözlü dil)* *(Öküz emeği üstüne, …)*	öküz emeğiyle (*Eskiden öküz emeği çok değerli olduğu için üstüne yemin edilrmiş*.)	-

kedî *rgd. (sıfat)*		evcil (sıfat)	domestic (adj)
	rengdêr (sıfat)		
	heywanên kedî *"Pez û dewar ji heywanên kedî ne, ..." (Bedirxan, 2009:175)* *(Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar evcil hayvanlardandır.)*	evcil hayvan	domestic animals
	kedî+lêker (eylem)		
	kedî kirin	evcilleştirmek	-
kemîn *n. (ad)*		pusu (ad)	ambush (n)
	kemîn+lêker (eylem)		
	kemîn danîn *Li pêşiya wan kemîn danin. (sözlü dil)* *(Önlerine pusu kurdular.)*	pusu kurmak (eşdizimli)	to lay/set up an ambush
	ketin kemînê *Ketin kemîna wan. (sözlü dil)* *(Onların kurduğu pusuya düştüler.)*	pusuya düşmek (eşdizimli)	to run into/be caught in an ambush
	lêker (eylem)+kemîn		
	xistin kemînê	pusuya düşürmek (eşdizimli)	to draw smb. into an ambush
kerr *rgd. (sıfat)*		sağır (sıfat)	deaf (adj.)
	kerr+lêker (eylem)		
	kerr bûn	sağır olmak (eşdizimli)	to became/go deaf
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	kerr û lal	sağır dilsiz	-
	xwe kerr kirin **"***Wi hevalî di heqê kar û xebata komelê da , xwe kerr kiriye."* *(Bozarslan, 2015:800)* *(O arkadaş, derneğin işleri ve çalışmaları hakkında sessiz kalıyor.)*	sessiz kalmak	deaf to stg.
kes *n.(ad)*		şahıs, kimse (ad)	person (n)
	rengdêr (sıfat)		
	kesê duhemîn	ikinci şahıs	the second person
	kesê nezan	cahil kimse	-
	kesê peşîn	birinci şahıs	the first person
	kesê sêhemîn/sisêyan *"Eger du kes li ser şolek li hev nekin, hin kesên sisêyan dikevin navbera wan û wan digînin hev."* *(Bozarslan, 2015:802)* *(İki kişinin üzerinde anlaşamadığı drumlarda, üçüncükişiler devreye girer.)*	üçüncü şahıs	the third person (grammar) the third party (in a legal case)

	kesê xirab *Bi kesên xirab ra hevaltî neke. (sözlü dil)* *(Kötü kimselerle arkadaşlık etme.)*	kötü kimse	-
	kesê zana	bilgili kimse	-
	rengpîşe (belirteç)		
	her kes *"Dema ba bê her kes kumê xwe li serê xwe digre." (atasözü)* *(Bozarslan, 2015:802)*	herkes	-
	tû kes *Tû kesî wî tuneye. (sözlü dil)* *(Hiç kimsesi yok.)*	hiç kimse	-
keşt, keştî *n. (ad)*		gemi, vapur (ad)	ship (n)
	rengdêr (sıfat)		
	keştîya agirkujî	-	
	keştîya balafir hilgir	uçak gemisi (eşdizimli)	an air ship
	keştîya barkêş	yük gemisi (eşdizimli)	a cargo ship
	keştîya bi bêrik	kürek gemisi	-
	keştîya bi motor	motorlu gemi	
	keştîya çeman	nehir gemisi	canal/river boat
	keştîya dûkelî	buharlı gemi (eşdizimli)	
	keştîya geştê	seyahat gemisi (eşdizimli)	a cruise ship
	keştîya hawarê	kurtarma gemisi (eşdizimli)	a rescue boat
	keştîya masîvanî	balıkçı teknesi	a fishing boat
	keştîya mayin ger	mayın arama tarama gemisi (eşdizimli)	-
	keştîya mayin rêj	mayın gemisi (eşdizimli)	-
	keştîya reberîyê	kılavuz gemisi (eşdizimli)	pilot ship
kevir *n. (ad)*		taş (ad)	stone (n)
	kevir+nav (ad)		
	kevirê aramê	sabır taşı (eşdizimli)	-
	kevirê avahîya	yapı taşı (eşdizimli)	buildig stone
	kevirê cemedê	buzul taş	-
	kevirê çaqmaqê	çakmak taşı (eşdizimli)	-
	kevirê ding	buğdayı kabuğundan ayırmak için kullanılan düzenekteki yuvarlak taş	
	kevirê dîwara	duvar taşı	wall stone
	kevirê êş	değirmen taşı (eşdizimli)	-
	kevirê gewherî	mücevher taşı	gem stone

	kevirê gora	mezar taşı (eşdizimli)	gravestone, tombstone
	kevirê gurçikan	böbrek taşı (eşdizimli)	a kidney stone
	kevirê helanê/mermer	mermer taşı (eşdizimli)	-
	kevirê hêsan	bileyi taşı (eşdizimli)	-
	kevirê hêtûnê	kireç taşı (eşdizimli)	-
	kevirê hinglîskan	yüzük taşı	-
	kevirê meşûne/şuştinê	musalla taşı (eşdizimli)	-
	kevirê Oltûyê	Oltu taşı (eşdizimli)	-
	kevirê setrencê	satranç taşı (eşdizimli)	chess pieces
	kevirê sînorê	sınır taşı (eşdizimli)	-
	kevirê şeh kirî/birrî	kesme taş (eşdizimli)	-
	kevirê şîn	göz taşı (eşdizimli)	-
	kevirên xiç	çakıl taşı (eşdizimli)	-
	nav (ad)+kevir		
	kana kevir	taş ocağı	-
	kevir+lêker (eylem)		
	kevir avêtin	taş atmak	to throw stone
	kevir birrîn/şeh kirin	taş kesmek, yontmak	to cut, hew stone
	kevir deranîn	taş çıkarmak	-
	kevir kirin *"Belediya bajarokê me, hin kolan kevir kirine." (Bozarslan, 2015:815)* *(Kasabamızın belediyesi bazı sokaklara taş döşedi.)*	taş döşemek	
kevok *n. (ad)*		güvercin (ad)	pegion (n)
	kevoka aştiyê	barış güvercini	-
	kevoka namebir	posta güvercini	a homing/carrier pegion
	kevoka taqlebaz	taklacı güvercin (eşdizimli)	-
	kevoka kûvî	yabani güvercin	-
kêf n. (ad)		keyif, eğlence	-
	daçek (ilgeç)		
	bê kêf	keyifsiz (kimse)	-
	bi kêf	keyifli, neşeli	-
	ji kêfa xwe ra	-	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	kêf (a kesek) ji kesekî di ra hatin **"***Kêfa mamosteyê keçikê ji bersiva wê ra hat û jê ra sipas kir." (Bozarslan, 2015:828)* *(Öğretmeni, kızın verdiği cevaptan memnun oldu ve ona teşekkür etti.)*	sevinmek, memnun olmak	-

	kêf (a kesek) xira bûn	keyfini bozmak, kaçırmak	-
	kêf kirin *"Aqil tune, kêf dike; zevî tune eşêf dike." (atasözü) (Bozarslan, 2015:829)* *(Akıl yok, keyfediyor; tarla yok , ot yoluyor.)*	keyfetmek, eğlenmek	-
	kêf revandin	keyfi kaçmak	to be out of spirits
	kêf xweşî lê dan		
	kefa kesek anîn *"Wî dengbêjî bi wi wan strsanên xwe yên xweş, kêfa guhdaran anî." (Bozarslan, 2015:828)* *(Dengbêj, güzel şarkıları ile dinleyenleri neşelendirdi.)*	birini neşelendirmek, keyiflendirmek	-
	kefa kesek li ci be *"Ew zilam xweş dijî, kêfa wî li cî ye." (Bozarslan, 2015:828)* *(Adam güzel yaşıyor, keyfi yerinde.)*	keyfi yerinde olmak	to be in a good mood
	li kêfa xwe nihêrîn	keyfine bakmak	enjoy oneself
kêm *rgd. (sıfat)*		az, eksik (sıfat)	short of
	kêm+lêker (eylem)		
	kêm derketin	eksik çıkmak (eşdizimli)	to be/become/get short (of st)
	kêm hatin/man	eksik gelmek (eşdizimli)	to be/become/get short (of st)
	kêm hatin	az gelmek, yetmemek (eşdizimli)	to be/become/get short (of st)
	kêm kirin *"Me kêm kir, Xwedê zêde ke." (atasözü) (Bozarslan, 2015:834)* *(Biz azalttık, Allah arttırsın.)*	azaltmak, eksiltmek	-
	kêm nebûn *Ji rindan ra yar kêm nabin, ji aran ra derd kêm nabin. (atasözü) (Bozarslan, 2015:834)* *(Güzellerden yar, çöllerden dert eksik olmaz.)*	eksik olmamak	-
kêr *n. (ad)*		bıçak (ad)	knife (noun)
	rengdêr (sıfat)		
	kêra desta	çakı, küçük bıçak	penknife, pocketknife
	kêra kalanî	hançer gibi büyük bir bıçak	

	kêra ko/kor	kör bıçak	a blunt, dull knife
	kêra rêz	bağ bıçağı (eşdizimli)	-
	kêra tûj	keskin bıçak	a sharp knife
	kêr+lêker (eylem)		
	kêr kirin	bıçaklamak	to stab smb. with a knife
	kêr (li kesek yan li lawirek) kişandin	bıçak çekmek (eşdizimli)	to draw, pull a knife (on smb.)
	kêr lê xistin	bıçak vurmak (eşdizimli)	to plunge a knife into smb.
	kêr tûj kirin	bıçak bilemek	to sharpen a nife
	nav+kêr (ad)		
	devê kêrê	bıçak ağzı	
	pişta kêrê	bıçaksırtı	knife-edge
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	kêr xwarin *Şeş kêr xwari bû. (sözlü dil)* *(Altı bıçak yemiş)*	bıçak yemek (eşdizimli)	
kilam *n. (ad)*		türkü (ad)	folk song (n)
	rengdêr (sıfat)		
	kilamê govendê	halay türküleri	-
	kilamê serhadê	uzun hava türküleri	-
kilît *n. (ad)*		kilit, anahtar (ad)	lock (n)
	kilît+lêker (eylem)		
	kilît bûn	kiltli olmak, kilitlenmek	-
	kilît kirin *"Wî dikandarî, derê dikana xwe kılît kir û jı bo nimêjê çû mizgeftê." (Bozarslan 2015:848)* *(Dükkân sahibi, dükkanının kapısını kilitledî ve namaz için camiye gitti.)*	kilitlemek	-
	kilît lê anîn	anahtar uydurmak (eşdizimli)	-
	kilît+nav (ad)		
	kilît çêker	anahtarcı	-
kinc *n. (ad)*		giysi (ad)	clothes (noun)
	rengdêr (sıfat)		
	kincê kevn/nû	eski giysiler, yeni giysiler	old clothes
	kincê nû	yeni giysiler	new clothes
	kincê paqij	temiz giysiler	clean, fresh clothes
	kincê qilêr	kirli giysiler	dirty, filthy, soiled clothes
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	kinc û kol	giyim kuşam	-

kirê *n. (ad)*		kira (ad)	rent (n)
	kirê+lêker (eylem)		
	kirê kirin *"Apê min di bajêr da, ji malbata xwe ra xanîyek kirê kirîye." (Bozarslan, 2015:855)* *(Amcam, ailesine şehirde bir ev kiralamış.)*	kiralamak	-
	bi kirê runiştin *"Em di vê xanîyî da bi kîrê rudinên." (Bozarslan, 2015:854)* *(Biz bu evde kirada oturuyoruz.)*	kirada oturmak	-
	lêker (eylem)+kirê		
	dan kirê *Xanî vala kirin û dan kirê. (sözlü dil)* *(Evî boşalttılar ve kiraya verdiler.)*	kiraya vermek (eşdizimli)	-
kirin *l. (eylem)*		yapmak, etmek (eylem)	to make, to do (v)
	rengdêr (sıfat) +kirin		
	baş kirin *"Dermanê ku bijîşk da wî nexweşî, di du rojanda ew baş kir." (Bozarslan, 2011:170)* *(Doktorun hastaya verdiği ilaç, onu iki günde iyileştirdi.)*	iyi etmek (1. iyileştirmek, 2. uygun davranıştı bulunmak) (eşdizimli)	-
	dîn kirin	deli etmek (eşdizimli)	-
	nexweş kirin	hasta etmek (eşdizimli)	make somebody ill
	nav (ad)+ kirin		
	bar kirin *"Wî zilamî gund bar kir û çû bajêr. (2) (Bozarslan, 2011:167)* *(Adam köyden göçtü ve şehre gitti.)*	1. göçmek, 2. yüklemek	-
	başî kirin	iyilik etmek (eşdizimli)	do good
	koç kirin *"Hin malbatên gundê me, koç kirin û çûn bajêr." (Bozarslan, 2015:882)* *(Köyümüzdeki bazı aileler göç ettiler ve şehre gittiler.)*	göç etmek (eşdizimli)	-
	nimêj kirin	namaz kılmak (eşdizimli)	-
	paqijî kirin	temizlik yapmak (eşdizimli)	-
	peyda kirin	peyda etmek (elde etmek, bulmak) (eşdizimli)	-
	qencî kirin	iyilik etmek (eşdizimli)	to be good to smb.

	xerabî kirin	kötülük etmek/yapmak (eşdizimli)	do harm to smb.
	kirin+nav (ad)		
	kirin erdê	gömmek (yerin altına koymak)	-
	kirin hewar	yardım istemek/çağırmak	to scream, shout for help
	kirin rê	yoluna koymak (eşdizimli)	
	kirin ser	üstüne koymak (eşdizimli) (eklemek)	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	bi kesek kirin *"Meke bi kesan, neyê serê te; dê bê serê pisan." (atasözü) (Bozarslan 2015:856)* *(Etme kimseye, senin başına gelmezse evlatlarınınkine gelir.)*	birine kötülük etmek	-
	bi xwe kirin *"Çi kiro bi xwe kiro, xirab kiro bi xwe kiro."* *(atasözü) (Bozarslan 2015:856)* *Ne edersen onu bulursun anlamında bir atasözü.)*	kendine yapmak/etmek	-
kitêb *n. (ad)*		kitap (ad)	book (n)
	rengdêr (sıfat)		
	kitêba miqaddes	kutsal kitap (eşdizimli)	the holly book
	kitêbên asimanî	inen kitaplar	-
	kitêbên dîrokî	tarik kitapları	history book
	kitêb+lêker (eylem)		
	kitêb xwandin	kitap okumak	to read a book
kîn *n. (ad)*		kin (ad)	grudge (n)
	kîn+lêker (eylem)		
	kin ajotin/girtin *"Wî zilamî, kîna mêrikê reben girtîye." (Bozarslan 2015:877)* *(Adam, o zavallı adama kin tutmuş.)*	kin gütmek	to bear/hold a grudge
	kin grêdan	kin bağlamak	to bear/hold a grudge
kon *n. (ad)*		çadır (ad)	tent (noun)
	rengdêr (sıfat)		
	konê heft stûn	yedi direkli çadır	-
	konê koçera	yörük çadırı (eşdizimli)	-
	konê mirtiva	çingene çadırı	-

	konê reş *"Tu heta xweş bî, tuyê li ber konê reş bî." (atasözü) (Bozarslan 2015:891) (Hayatta olduğun sürece kıl çadırın önünde olacaksın.)(Bir durumun sürekliliğini belirtmek için kullanılan bir atasözü.)* **kon+lêker (eylem)**	kıl çadır (eşdizimli)	-
	kon danîn/grêdan/vegirtin *Barê xwe danîn, konê xwe girêdan û runiştin. (sözlü dil) (Yüklerini indirdiler, çadırlarını kurdular ve oturdular.)*	çadır kurmak, açmak	to erect/put up a tent
	kon rakirin	çadır toplamak	to pack up a tent
	daçek (ilgeç)		
	binê konê *"Wextê baran bibare, her kes bazdide binê konê xwe." (atasözü) (Bozarslan 2015:891) (Yağmur yağacağı zaman, herkes çadırının altına koşar.)*	çadırın altı	in a/the tent
kor *rgd. (sıfat)*		kör, çıkışı olmayan, körelmiş (sıfat)	blunt (adj)
	rengdêr (sıfat)		
	grêka kor	1. kördüğüm 2. çözülemeyen sorun	-
	kanîya kor	kör çeşme	-
	kêra kor	kör bıçak	a blunt/dull knife
	rêya/kolana/kuçeya kor *"Di bajarokê me da, kuçeyeka kor a kurt heye." (Bozarslan 2015:907) (Kasabamızda kısa, çıkmaz bir sokak var.)* **kor+lêker (eylem)**	çıkmaz sokak (eşdizimli)	a dead-end street
	agir kor bûn	ateşin körelmesi	a fire goes out
	kor bûn	1.kör olmak 2.nesli tükenmek	to become blind
	ocax kor bûn	ocağın sönmesi, körelmesi	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	kor felek	kör şans (kötü talih)	-

kurm *n. (ad)*		kurt (ad)	worm (n)
	rengdêr (sıfat)		
	kurmê berfê	kar kurdu	-
	kurmê darê *"Ku kurmê darê ne ji darê be, dar narize." (atasözü) Bozarslan 2015:929* *(Ağaç kurdu ağaca ait olmasaydı ağaç çürümezdi.) ("En fazla kötülük yakınındakilerden gelir."anlamında bir atasözü)*	ağaç kurdu (eşdizimli)	-
	kurmê fekî	ağ kurdu (eşdizimli)	-
	kurmê hevrîşim	ipek böceği	-
	kurmê xwînê	kanda bulunan bir asalak kurt	-
	kurm+lêkêr (eylem)		
	kurm ketin	kurtlanmak, kurt girmek	-
	kurm lê gerîn	kurtlanmak, kurt düşmek	-
kuvarik/karok *n. (ad)*		mantar (ad)	mashroom (noun)
	rengdêr (sıfat)		
	kuvarikê barankî	yağmurdan sonra topraktan çıkan, şemsiye gibi mantar	-
	kuvarikê bizinkî	akmantar	-
	kuvarikê hevqeloşk	iri ve geniş, tepsi gibi açılan bir mantar	-
	kuvarikê hurçê	çoğu yeşil renkte genellikle de zehirli mantar	-
	kuvarikê mîkî	koyun mantarı (eşdizimli)	-
kuxik *n. (ad)*		öksürük (ad)	cough (n)
	rengdêr (sıfat)		
	kuxika dîko	horoz sesi gibi çıkan , kuru, kötü bir öksürük	a chesty, croupy cough
	kuxika xirtikî	boğazdan gelen öksürük	-
	kuxika ziwa *"Carna kuxika ziwa ji gewrîya min derdikeve."Bozarslan 2015:940)* *(Bazen boğazımdan kuru bir öksürük çıkıyor.)*	kuru öksürük (eşdizimli)	a dry cough
	kuxik+lêkêr (eylem)		
	kuxik (bi yekî) girtin *Kuxikê bi min girt, ez nikarim xeberdim. (sözlü dil)* *(Öksürük tuttu, konuşamıyorum.)*	-	-

kûçik *n. (ad)*		köpek (ad)	dog (n)
	rengdêr (sıfat)		
	kûçikê har	kuduz köpek	a mad/rabid dog
	kûçikê motka	kümeslere girip yumurta çalan köpek	-
	kûçikê nêçîrvan	av köpeği (eşdizimli)	a hunting dog
	kûçikê şivanan	çoban köpeği (eşdizimli)	a sheep dog
	kûçik+lêker (eylem)		
	kûçik giredan	köpeği bağlamak	-

N

nan *n. (ad)*		ekmek (ad)	bread (n)
	rengdêr (sıfat)		
	nanê çarşî/firnê	çarşı ekmeği (eşdizimli)	
	nanê dezî	küflenmiş ekmek	moaldy bread
	nanê fetir	mayasız ekmek	unleavened bread
	nanê genimî	tam buğday ekmeği	whole meal bread
	nanê hêjîra	incir ezmesinden ekmek	-
	nanê hêkan	un ve yumurtadan yapılan bir ekmek	-
	nanê helatî/hevîrtirş	mayalı ekmek	sourdough bread
	nanê helîtê	cevizli ekmek	-
	nanê hişk	kuru ekmek	-
	nanê lewaşê	lavaş ekmek, dürüm ekmeği	nan bread
	nanê mewîja	üzümlü ekmek	-
	nanê mêzinê	mayalı kalın ekmek	-
	nanê patî	pişkin ekmek	crusty bread
	nanê sêlê	sac ekmeği (eşdizimli)	-
	Koçer nanê sêlê çêdikin. (sözlü dil)		
	(Göçerler sac ekmeği yapar.)		
	nanê şilekî	pekmez, bal veya şeker sürülüp yenen yumurtalı bir ekmek	-
	nanê şkeva	yufka ekmek (eşdizimli)	-
	nanê tenûrê	tandır ekmeği (eşdizimli)	-
	nanê tisî/tizi	kuru ekmek (eşdizimli) (katıksız ekmek anlamında)	-
	nanê xilt	arpa, darı vs. İçeren buğday ekmeği	-
	nan+lêker (eylem)		
	nan hûr kirin	ekmek doğramak	to cut, slice bread
	Nan hûr kir û dims kire serê û keland. (sözlü dil)		

	(Ekmeği doğradı, üzerine pekmez koydu ve kaynattı.)		
	nan lê xistin	ekmek pişirmek (tandırda)	to make/bake bread
	nan+nav (ad)		
	nanê şivan	çoban azığı	-
	nav (ad)+nan		
	hewrikê nan	ekmek kırıntısı (eşdizimli)	a chunk, crumb, crust of bread
	perçekî nan	bir parça ekmek	a piece of bread
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	nan û av	ekmek ve su	bread and water
	nan û penêr	ekmek peynir	bread and cheese
	nan û pivaz	ekmek ve soğan	-
nav *n. (ad)*	**1.**	isim, ad (ad)	name (n)
	rengdêr (sıfat)		
	navê hevdûdanî	birleşik ad (eşdizimli)	-
	navê hevenav	cins isim (eşdizimli)	common nouns
	navê kombêj	topluluk adı (eşdizimli)	collective nouns
	navê nanêrbaran	soyut ad/isim (eşdizimli)	abstract nouns
	navê nêrbaran	somut ad/isim (eşdizimli)	concrete nouns
	navê serenav	özel ad (eşdizimli)	proper nouns
	navê xurdebêj	türemiş ad (eşdizimli)	-
	nav+lêker (eylem)		
	nav dan/girtin	isim yapmak (eşdizimli)	to make name
	nav danîn *Me navê wê Leyla danî. (sözlü dil)* *(Adını Leyla koyduk.)*	isim/ad koymak, vermek (eşdizimli)	to give smb. a name (1)
	nav ê (yekî) derbaz bûn *Wê rojê em li cî kî bûn, navê te derbaz bû.(sözlü dil)* *(Geçen gün bir yerdeydik, senin adın geçti.)*	adı geçmek (eşdizimli)	-
	nav qeyd kirin	adını almak (kaydetmek)	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	nav derketin/pê ketin	adı çıkmak (kötü ün yapmak)	acquire, get a bad name
navber *n. (ad)*		ara, iki şeyin, yerin arası (ad)	break (n)
	navber+lêker (eylem)		
	navber dayîn	ara vermek	to take/have a break

nermik *n. (ad)*		yumuşaklık (ad)	plumpness of (n)
	nermik+nav (ad)		
	nermika dest	el ayasında yumuşak etli kısım	-
	nermika dev	üst damağın yumuşak etli kısmı	-
	nermika serî	bıngıldak	-
	nermikê guh	kulak memesi (eşdizimli)	-
nexweş *rgd. (sıfat)*		hasta(sıfat)	ill (adj)
	nexweş+lêker (eylem)		
	nexweş bûn/ketin *"Azad duh nexweş ket, neçû dibistanê." (Yıldırım, 2013:45)* *(Azad dün hastalandı, okula gitmedi.)*	hasta olmak, hasta düşmek	to become/fall/get ill
	nexweş kirin	hasta etmek	to make smb. ill
nexweş *n.* ***(ad)***		hasta (ad)	patient (n)
	nav (ad)+nexweş		
	zîyareta nexweşan	hasta ziyareti	-
	serî lêdana nexweşan	hasta ziyareti	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	çûn ser nexweşan	hasta ziyaretine gitmek	-
nexweşîn *n. (ad)*		hastalık (ad)	illness (n)
	nexweşîna giran *Zûda nexweş e, nexweşîna wî giran e. (sözlü dil)* *(Çoktandır hasta, hastalığı ağır.)*	ağır hastalık (eşdizimli)	a serious/severe illness
neynok, nênûk *n. (ad)*		tırnak (ad)	nail (n)
	neynok+lêker (eylem)		
	neynok birrîn/jê kirin	tırnak kesmek	to cut/clip/trim nail
	neynok+nav (ad)		
	neynokên desta	el tırnakları	fingernail
	neynokên pêçîya	ayak tırnakları	toenail
	nav (ad)+neynok		
	makasê neynoka	tırnak makası (eşdizimli)	nail clippers, scissors
nifir *n. (ad)*		beddua (ad)	curse (n)
	nifir+lêker (eylem)		
	nifir (lê) kirin	(birine) beddua etmek (eşdizimli)	place/put a curse on smb.
	nifir (lê) bûn *Nifir li min bûn. (sözlü dil)* *(Bedduaya uğradım.)*	beddua almak (eşdizimli)	-

	li ber nifira ketin *Tişkî min tune bû, ez li ber nifira ketim û nexweş ketim. (sözlü dil.)* *(Bir şeyim yoktu, bedduaya uğradım, hastalandım.)*	bedduaya uğramak	to be under a curse
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	nifir barandin	beddua yağdırmak	-
nimêj *n. (ad)*		namaz (n)	prayer (n)
	nimêj+lêker (eylem)		
	nimêj kirin *"Ji bo ku ez nexweşim, ez runiştî nimêj dikîm." (Yıldırm, 2011:90)*	namaz kılmak (eşdizimli)	-
	nimêja sibê, nivro, asrê, mexrîb, îşayê ...	sabah, öğle, ikindi, akşam, yatsı namazı	-
	daçek (ilgeç)		
	li ser nimêjê	namazda	-
nivîn *n. (ad)*		yatak (ad)	bed (n)
	rengdêr (sıfat)		
	nivînê hirî *Berê nivînê hirî, pir bi qîmet bû. (sözlü dil)* *(Eskiden yün yataklar çok kıymetliydi.)*	yün yatak	-
	nivînê mêvana	misafir yatağı	-
	nivînê pembû	pamuk yatak	-
	nivîn+lêker (eylem)		
	nivîn danîn/raxistin	yatak sermek (yapmak) (eşdizimli)	to make/make up a bed
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	ketîn nav nivînan *"Nexweşîyê ew xist nav nivînan." (Yıldırm, 2013:45)* *(Hastalık onu yatağa adüşürdü.)*	yatağa düşmek (hastalanmak)	take to your bed (go to bed because you are ill)
nivîs *n. (ad)*		1. yazma 2. alfabe	script (n), writing (n)
	rengdêr (sıfat)		
	nivîsa bizmarî	çivi yazısı (eşdizimli)	-
	nivîsa desta	el yazısı (eşdizimli)	handwriting (compound)
	nivîsa Erebî *Ez nivîsa erebî fêr bûm. (sözlü dil)* *(Arapça yazıyı öğrendim.)*	Arap alfabesi (eşdizimli)	Arabic script
	nivîsa Kirilî	Kiril alfabesi (eşdizimli)	Cyrillic script

nîşan *n. (ad)*	**1.**	iz, belirti (ad)	mark (n)
	nişan+lêker (eylem)		
	nîşan girtin	nişan almak (silahla hedef almak) (eşdizimli)	-
	nîşan kirin	nişan koymak (işaret koymak) (eşdizimli)	-
	lêker (eylem)+nîşan		
	berdana nişanê *Berda nişanê û lê xist. (sözlü dil)* *(Hedef aldı ve vurdu.)*	nişan almak (silahla hedef almak) (eşdizimli)	-
	2.	evlenmek için söz verme	engagement (agreement to get married)
	nîşan+lêker (eylem)		
	nîşan danîn/kirin	nişan takmak, yapmak (eşdizimli)	to announce an engagement
	nîşan vegerandin/zivirandin/xera kirin *Li hev nekirin, nîşana wî zivartin. (sözlü dil)* *(Anlaşamadılar, nişanı geri çevirdiler.)*	nişanı atmak, bozmak (eşdizimli)	to break off an engagement
nişandek *n. (ad)*		işaret, noktalama işareti (ad)	punctuation (n)
	nîşandek+nav (ad)		
	nîşandeka axaftinê	konuşma çizgisi (eşdizimli)	-
	nîşandeka dunikan	tırnak işareti (eşdizimli)	quotation mark
	nîşandeka hedanê	ünlem işareti (eşdizimli)	-
	nîşandeka hevokan	noktalama işareti (eşdizimli)	punctuation mark
	nîşandeka hîvokan	parantez işareti (eşdizimli)	-
	nîşandeka pirsê	soru işaretî (eşdizimli)	question mark
nîv *rgd. (sıfat)*		yarım (ad)	mid (prep), half (adj)
	nîv+nav (ad)		
	nîvê şevê *"Ew newêre nîvê şevê derkeve derve." (Bozkurt, 2008:287)* *(Gece yarısı sokağa çıkmaya korkuyor.)*	gece yarısı (eşdizimli)	midnight
	nîvê mehê	ayın yarısı	-
	nîvê havinê	yazın ortası	-
	nivê rojê	gün ortası (eşdizimli)	midday

nû *rgd. (sıfat)*		yeni (sıfat)	new (adj)
	rengdêr (sıfat)		
	meha nû		-
	sala nû	yeni yıl (eşdizimli)	-
	nû+lêker		
	nû bûn	yenilenmek, yeni olmak	-
	nû kirin	yenilemek	-
	daçek (ilgeç)		
	ji nû ve	yeniden	-
R			
ra/reh *n. (ad)*		damar (ad)	vein (n)
	rengdêr (sıfat)		
	rahê mexanî	toplardamar	-
	rahê stûr	atardamar	-
radest *n. (ad)*		teslim	to surrender (v)
	radest+lêker (eylem)		-
	radest bûn	teslim olmak (eşdizimli)	-
	radest kirin	teslim etmek (eşdizimli)	-
rahmet *n. (ad)*		rahmet (ad)	god's mercy (n)
	rahmet+lêker(eylem)		
	rahmet kirin	vefat etmek (eşdizimli)	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	rahmet lê be/ **rahma Xwedê lê be** *Rehmet lê be, hevalkî baş bû. (sözlü dil)* *(Allah'ın rahmeti üstüne olsun, iyi bir arkadaştı.)*	Allah'ın rahmeti üstüne olsun	(God) have mercy on …
rakirin *l. (eylem)*		kaldırmak, toplamak, bulunduğu yerden almak (eylem)	to hold (v)
	nav (ad)+rakirin		
	cenaze rakirin	cenazeyi kaldırmak (eşdizimli)	to hold a funeral
	erd rakirin *"Me erde xwe yê li tenişta gund rakir û tê da genim çand." (Bozarslan, 2015: 57)* *(Köyün kenarındaki toprağımızı belledik ve buğday ektik.)*	mahsülü/ürünü kaldırmak	-
	ji erdê rakirin	yerden kaldırmak	-
	ji ortê rakirin	ortadan kaldırmak	-
	ji xewê rakirin	uykudan kaldırmak	-
	sifre rakirin	sofrayı kaldırmak, toplamak (eşdizimli)	to clear the table

	rakirin+nav (ad)		
	rakirin ser piya *Wî rakirin ser pîya, gerandin.(sözlü dil)* *(Ayağı kaldırıp gezdirdiler onu.)*	ayağa kaldırmak (eşdizimli)	-
rapor *n. (ad)*		rapor (ad)	report (noun)
	rapor+lêker (eylem)		
	rapor dan	rapor vermek (eşdizimli)	-
	rapor girtin	rapor almak (eşdizimli)	-
	rapor nivsandin	rapor yazmak	-
rast *rgd. (sıfat)*	**1.**	doğru, yalan olmayan (sıfat)	right (true) (adj)
	rast+lêker (eylem)		
	rast derketin *Tiştê ji me ra got, rast derneket. (sözlü dil)* *(Bize söyledikleri doğru çıkmadı.)*	doğru çıkmak (eşdizimli)	come/turn out right
	rast dîtin	doğru bulmak (eşdizimli)	-
	rast gotin *"Bibêje rast, razê rast."* *(Yıldırım, 2013:130* *(Doğru söyle, rahat uyu.)*	doğru söylemek (eşdizimli)	-
	daçek (ilgeç)		
	bi rastî	aslında	in fact
	raste ku …	doğrudur ki, gerçektir ki	it's right that …
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	rast çûn/neçûn	rast gitmek/gitmemek	-
	rastî hev hatin	rast gelmek	-
	daçek (ilgeç)		
	rastên hev	-	-
	2.	sağ (yön) (sıfat)	right (direction) (adj)
	daçek (ilgeç)		
	alî rastê	sağ taraf	right side
	li milê rastê *Paşîya rê da li milê rastê bizvire. (sözlü dil)* *(Yolun sonunda sağ tarafa dön.)*	sağ kol , sağ taraf	on the right hand-side
rawe *n. (ad)*		kip (ad)	modals (n)
	rawe+nav (ad)		
	raweya gerînî/hekînî	şart kipi (eşdizimli)	-
	raweya fermanî	emir kipi (eşdizimli)	-
	raweya pêşker	haber kipi (eşdizimli)	-
	raweya gerane	İstek kipi (eşdizimli)	-
	raweya rader	-	-
	raweya bilanî	dilek kipi (eşdizimli)	-

rawest *n. (ad)*		nokta (ad)	dot (n)
	rengdêr (sıfat)		
	du rawest	iki nokta (eşdizimli)	-
	rawestên pey hev	üç nokta (eşdizimli)	-
ray *n. (ad)*		görüş, fikir	opinion
	rengdêr (sıfat)		
	raya gişti	umumun fikri, kamuoyu	public opinion
	raya mezin	ileri görüş (eşdizimli)	-
reh *n. (ad)*		sinir, damar	vein, nerves
	rengdêr (sıfat)		
	reha bihîstinê	işitme sinirleri	-
	reha bînahîyê	görme sinirleri	optic nerves
	reh+lêker (eylem)		
	reh berdan	kök salmak (eşdizimli)	-
	reh girtin	-	-
rehet *rgd. (sıfat)*		rahat, kolay (sıfat)	easy, comfortable (adj)
	rehet+lêker (eylem)		
	rehet bûn *Rehet bû baş e, şukur. (sözlü dil)* *İyileşti, iyi çok şükür.*	iyileşmek (hastalar için), iyi olmak (eşdizimli)	-
	rehet hiştin	rahat bırakmak	leave smb. alone
	rehet kirin	rahat etmek	to feel at ease
	rehet sekinîn	rahat durmak	-
reng *n. (ad)*		renk (ad)	colour (n)
	rengdêr (sıfat)		
	rengê hingvîn	altın rengi (eşdizimli)	-
	reng+lêker (eylem)		
	reng avetin *Vê gomlekê min kevn bûye, loma reng avêtiye. (sözlü dil)* *(Bu gömleğim eskimiş, bu yüzden renk atmış.)*	renk atmak, rengi solmak (eşdizimli)	to lose color
	reng girtin	renklenmek	to have color
	reng kirin	boyamak	
	daçek (ilgeç)		
	bi reng	renkli	-
	bê reng	renksiz	-
rengdêr *n. (ad)*		sıfat (ad)	adjecive (adj)
	rengdêr (sıfat)		
	rengdêrin işarkî/pêşker	işaret sıfatları (eşdizimli)	demonstrative adjective
	rengdêrin jimarkî	sayı sıfatları (eşdizimli)	-
	rengdêrin nebînavkiri	belgisiz sıfatlar (eşdizimli)	-

	rengdêrin rêzda	sıra sayı sıfatları (eşdizimli)	-
	rengdêrin wesfîn	niteleme sıfatları (eşdizimli)	attributive adjective
rengpîşe *n. (ad)*		belirteç, zarf (ad)	adverb (n)
	rengdêr (sıfat)		
	rengpîşeyê cîhkî	mekan zarfları (eşdizimli)	-
	rengpîşeyê çikasî	yalın zarflar (eşdizimli)	-
	rengpîşeyê erînî	olumluluk zarfı	-
	rengpîşeyê gumanî	olasılık zarfları	-
	rengpîşeyê neyînî	olumsuzluk zarfı	negative adverbs
	rengpîşeyê pirsyarkî	soru zarfı (eşdizimli)	interrogative adverbs
resm *n. (ad)*		resim, fotoğraf (ad)	picture(n)
	resm+lêker (eylem)		
	resm çêkirin	resim yapmak	to draw/paint a picture
	resm kirin	resmetmek	-
	resm kişandin	resim çektirmek	to get/snap/take a photo/picture
	resm şandin	resim göndermek	-
rex *(n.)(ad)*		yan, yön, taraf (ad)	direction (n), side (n)
	rengdêr (sıfat)		
	rexê çepê	sol taraf	left-hand side
	rexê rastê	sağ taraf	right-hand side
	rex+lêker (eylem)		
	rex guhartin	yön değiştirmek	to change direction
	rex+nav (ad)		
	rexê rê	yol kenarı	-
	daçek (ilgeç)		
	li rex hev *Ali û Ahmet bi rê da li rex hev diçûn. (sözlü dil)* *(Ali ve Ahmet yolda yan yana yürüyorlardı.)*	yanyana, bitişik	side by side
rez *n. (ad)*		bağ, üzüm bağı (ad)	vineyard (n)
	rez+lêker (eylem)		
	rez birrîn	bağ bozmak (eşdizimli)	-
	rez dapitîn	bağ budamak (eşdizimli)	-
rê *n. (ad)*		yol (ad)	road (n)
	rengdêr (sıfat)		
	rêya asfalt	asfalt yol	asphalt road
	rêya şose	şose yol	-
	rêya xwelî/xam	toprak yol	-

	rê+lêker (eylem)		
	rê çêkirîn	yol yapmak, inşa etmek	to build/construct a road
	rê şaş kirin		-
	bi rê ketin	yola koyulmak, çıkmak	-
	nav (ad)+rê		
	devê rê	yol ağzı (eşdizimli)	road junction
	perê rê	yol parası (eşdizimli)	-
	rê+nav (ad)		
	rêya avê	su yolu	-
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	ji rê hatin *Mêvanê me hê ji rê hatîye, betilandî ye. (sözlü dil)* *(Misafirimiz daha yeni yoldan geldi, yorgundur.)*	yoldan gelmek	-
	ketina rê	yola düşmek, koyulmak	-
	rê girtin	yol almak	-
	rê û rêçik	yol ve usul (erkan)	
rêç *n. (ad)*		iz (ad)	trace (n)
	rêç+lêker (eylem)		
	rêç gerandin	iz sürmek (eşdizimli)	-
	rêç hiştin	iz bırakmak (eşdizimli)	to leave trace
	rêç winda kirin *Rêça xwe daye winda kirin. (sözlü dil)* *(İzini kaybettirmiş.)*	izini kaybetmek (eşdizimli)	to lose trace of
	lêker (eylem) +rêç		
	dan ser rêça yekî	(birinin izini) sürmek (eşdizimli)	-
rêz *n. (ad)*		sıra (ad)	turn (n)
	rêz+lêker (eylem)		
	rêz bûn	dizilmek, sıralanmak	-
	rêz kirin	sıraya koymak, dizmek	-
	lêker (eylem)+rêz		
	ketîn rêz *Ketin rêza meaş. (sözlü dil)* *(Maaş sırasına girdiler.)*	sıraya girmek, sıra olmak (eşdizimli)	to have, take turn
	daçek (ilgeç)		
	bê rêz	düzensiz, sırası olmayan	-
	bi rêz	1. düzenli, sıralı, 2. değerli, sayın	-

rî *n. (ad)*		sakal (ad)	beard (n)
	rengdêr (sıfat)		
	rî spi *Tişkî ku ji nav derney, ji rî sipîya bipirse; ewê rê nişanê te din. (sözlü dil)* *(İçinden çıkamadığın bir şey olursa ak sakallılara sor, onlar sana yol gösterirler.)*	ak sakallı	-
	rî+lêker (eylem)		
	rî berdan *Çûye mala şêx û rîyê xwe berdaye. (sözlü dil)* *(Şeyhin evine gitmiş ve sakalını uzatmış.)*	sakal bırakmak, uzatmak	to grow/have/wear beard
	rî hatin	sakalı gelmek, uzamak	a beard grows
	rî kur kirin	sakal traş etmek, kesmek	to shave off/trim/cut/clip one's beard
	rî mist dan	sakalını sıvazlamak	to stroke one's beard
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	rî reş kirin *Xwedê rîyê wî reş kir. (sözlü dil)* *(Suçu ortaya çıktı.)*	suçunu ortaya çıkarmak	-
rîvî *n. (ad)*		bağırsak (ad)	intestine (n)
	rengdêr (sıfat)		
	rîvîyê barik	ince bağırsak (eşdizimli)	the small intestine
	rîvîyê diwazdegîre	onikiparmak bağırsağı (eşdizimli)	-
	rîvîyê kore	kör bağırsak (eşdizimli)	-
	rîvîyê stûr	kalın bağırsak (eşdizimli)	the large intestine
roj *n. (ad)*		1. gün (ad), 2. gündüz (ad)	day (n)
	rengdêr (sıfat)		
	dotira rojê	ertesi gün	the following, (the) next day
	her roj	her gün	-
	roja çû/paşî	dün	-
	rojên baş, xerab	iyi günler, kötü günler	-
	rojên xweş	güzel günler (havanın güzel olduğu)	-
	roj+nav (ad)		
	orta rojê	gün ortası (eşdizimli)	-
	roja mahşerê/qiyametê	mahşer/kıyamet günü (eşdizimli)	judgement day
	roja şuxul	iş günü (eşdizimli)	working day

	ronahîya rojê	gün ışığı (eşdizimli)	-
	roj+lêker (eylem)		
	roj buhurîn *Roj buhurî, dike here ava. (sözlü dil)* *(Gün geçti, neredeyse batmak üzere.)*	gün batmak	sun goes down, set, sink
	roj derbaz kirin	gününü geçirmek	to spend day
	roj girtin	gün alma	-
	roj vegerîn	gün dönümü	-
	daçek (ilgeç)		
	bi roj	-	by day
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	(bi) şev u (bi) roj *Bi şev û bi roj dişxule. (sözlü dil)* *(Gce gündüz çalışıyor.)*	gece gündüz, her zaman	day and night
	dostê roja xweş *Dostê roja xweş e, ne dostê roja reş e. (sözlü dil)* *(İyi gün dostudur, kötü gün dostu değil.)*	iyi gün dostu	-
	kurê roja xwe *Kurê roja xwe ye, keysa wî li te bê ... (sözlü dil)* *(Zamanın adamı, bir fırsatını bulsa ...)*	zamanın adamı	-
	roj bi roj *Roj bi roj helîya. (sözlü dil)* *(Günden güne eridi.)*	günden güne	day by day
	roj li rojê	günü gününe	-
	rojekê ji rojan	günlerden bir gün	-
	2.	güneş (ad)	sun (n)
	roj+lêker (eylem)		
	roj çû avan/êvar bûn *Roj bû êvar, tu nehatî. (sözlü dil)* *(Gün akşam oldu, sen gelmedi.)*	gün batmak (eşdizimli), akşam olmak (eşdizimli)	sun goes down, set, sink
	roj derketin *Roj derket, em jî ketin rê. (sözlü dil)* *(Güneş çıktı, biz de yola çıktık.)*	gün doğmak (eşdizimli)	day breaks, dawns
	roj spî bûn	gün ağarmak	day breaks
rojhilat *n. (ad)*		doğu (ad)	east (n)
	rengdêr (sıfat)		
	rojhilata dûr	Uzak Doğu (eşdizimli)	the Far East
	rojhilata navîn	Orta Doğu (eşdizimli)	the Middle East
	rojhilata nezik	Yakın Doğu (eşdizimli)	the Near East

rojî *n. (ad)*		oruç (n)	fast (worship) (n)
	rojî+lêker (eylem)		
	rojî girtin	oruç tutmak (eşdizimli)	to go on; keep, observe a fast
	rojî şikandin *Xeyidî, ji hêrsa rojîya xwe şikand. (sözlü dil)* *(Sinirlendi, sinirinden orucunu bozdu.)*	oruç bozmak (eşdizimli)	to break a fast
	rojî vekirin	oruç açmak (eşdizimli)	-
	rojî xwarin	oruç yemek (eşdizimli)	-
rûn *n. (ad)*		yağ (ad)	oil (for cooking) (noun)
	rengdêr (sıfat)		
	rûnê gîya	bitkisel yağ (eşdizimli)	vegetable oil
	rûnê gûlan	gül yağı (eşdizimli)	-
	rûnê helandî	sıvıyağ	-
	rûnê makinê	makine yağı (eşdizimli)	engine oil
	rûnê masî	balık yağı (eşdizimli)	fish/cod liver oil
	rûnê nivîşk	tereyağ	-
	rûnê rwîn/rwon	ince yağ (eşdizimli)	-
	rûnê teze	taze yağ	-
	rûnê zeytê	zeytin yağı (eşdizimli)	olive oil
	run+lêker (eylem)		
	rûn helandin	yağ eritmek	-
	rûn kirin	yağlamak	-
	nav (ad)+rûn		
	nanê bi rûn *Nanê bi rûn, li ber tendurê xweş e. (sözlü dil)* *(Yağlı ekmek, tandırdan çıkar çıkmaz güzel olur.)*	yağlı ekmek	-
	daçek (ilgeç)		
	bi rûn	yağlı	-
	bê rûn	yağsız	-
T			
ta *n. (ad)*		ip (ad)	thread (n)
	rengdêr (sıfat)		
	tayê qalind	yorgan ipi	-
	tayê sofî	çile	-
	tayê şermûta	çıkrık ipliği	-
	tayê textika	makara ipi	-
	tayê xav	ham ip (sağlam olmayan, çürük)	a tenuous thread
	tayê zirav	ince ip	a thin thread

	ta+lêker (eylem)		
	ta grêdan	ip bağlamak	to tie rope
	ta grêk kirin	ipi düğümlemek	to not the rope
	ta jidandin	ipi sıkılamak (kalın ipler için)	-
	ta kişandin	iplik çekmek	to pull a thread
	ta sist kirin	ipi gevşetmek	to loose the rope
	ta têra kirin/xistin ser ta	ipe dizmek	
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	ta û derzi	iğne iplik	
tam *n. (ad)*		tat, lezzet (ad)	taste (n)
	tam+lêker		
	tam girtin	tat almak (eşdizimli)	-
	tam kirin	-	-
	li tamê nihêrtin	tadına bakmak (eşdizimli)	-
	tam+nav (ad)		
	tama dev *Tama devê min nexweş bû. (sözlü dil)* *(Ağzımın tadı kötü oldu.)*	ağız tadı (eşdizimli)	
	daçek (ilgeç)		
	bi tam (tam dayî)	lezzetli	
tav *n. (ad)*		güneş (ad)	sun (n)
	tav+nav (ad)		
	tava hîvê	ay ışığı	the light of the moon (moonlight)
	tava rojê	gün ışığı	the light of the sun, the sun's rays (sunlight)
	tav+lêker (eylem)		
	tav avêtin	güneş açmak	the sun blazes, shines, beams
	tav dan	güneş doğmak	the sun rises
	tav lê xistin *Xanîyê me tav lê dixe. (sözlü dil)* *(Evimiz güneş alıyor.)* *Cîyê tav lê xê, cil zû zuwa dibin. (sözlü dil)* *(Güneş alan yerde, çamaşırlar çabuk kuruyor.)*	güneş almak	to get (some/any) sun
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	xwe dan ber tavê	-	to sit in/under the sun

telp *n. (ad)*		küme, sürü grup vb. (ad)	mass, bulk, flock, etc. of stg.
	telp+nav (ad)		
	telpê avê	su kütlesi	-
	telpê êsker	asker grubu	group/company of solders
	telpê hewaye	hava kütlesi	-
	telpek ewr *Ro tav bû, telpek ewr derket û bû baran. (sözlü dil)* *(Hava güneşliydi, bir bulut kümesi çıktı ve yağmur oldu.)*	küme bulut	a band/bank of cloud
	telpek teyr	kuş sürüsü	flock of birds
temen *n. (ad)*		yaş, ömür (ad)	lifetime (n)
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	di temenê ciwanî de	gençlik çağında	-
	temenê dinyayê	dünyada geçen zaman,hayat	-
	temenê xwe derbaz kirin/domandin	ömür geçirmek, yaşamak (eşdizimli)	go through, live, spend life
tifing *n. (ad)*		tüfek (ad)	rifle (n)
	tifing+lêker (eylem)		
	tifing berdan/teqandin *Tifinga xwe tijî kir û berda. (sözlü dil)* *(Tüfeğini doldurdu ve ateş etti.)*	tüfek atmak (eşdizimli)	to fire a rifle
	tifing dagirtin **"***Neçîrvan tifinga xwe dagirt."* *(Yıldırım, 2013:88)* *(Avcı tüfeğini doldurdu.)*	tüfek doldurmak	to load a riffle
tilî *n. (ad)*		parmak (elinkiler) (ad)	finger (n)
	rengdêr (sıfat)		
	tilîya beranek/mezin *Tilîya mina beranek ra girtîye. (sözlü dil)* *(Baş parmağım iltihap kapmış.)*	baş parmak (eşdizimli)	-
	tilîya gustîlkê	yüzük parmağı (eşdizimli)	ring, third, wedding finger
	tilîya îşaretê/eşhedê	işaret parmağı (eşdizimli)	first, index, pointer finger
	tilîya navîn	orta parmak (eşdizimli)	middle finger
	tilîya qilîç/qilîncêk	serçe parmağı (eşdizimli)	little finger
	tilî+lêker		
	tilî lê dan	parmak basmak (eşdizimli)	insert/jam/poke/put/shove finger

tirî *n. (ad)*		üzüm (ad)	grape (n)
	rengdêr (sıfat)		
	tirîyê bê dendik	çekirdeksiz üzüm (eşdizimli)	seedles grape
	tirîyê çûkan	kuş üzümü (eşdizimli)	-
	tirîyê mezromî	bir çeşit üzüm	-
	tirîyê mişţaxe	kuru üzümlük üzüm	-
	tirîyê pirê	ufak taneli bir tür üzüm	-
	tirîyê rovî	tilki üzümü (eşdizimli)	-
	tirîyê şîrê	şıralık üzüm (eşdizimli)	-
	Tirîyê şirê, pê tirşî çê dibe. (sözlü dil) *(Şıra üzümü ile turşu yapılır.)*		
	tirîyê tirş	koruk	-
	tirî+lêker (eylem)		
	tirî birrîn	üzüm kesmek, hasat etmek	to harvest/pick grape
	tirî guvaştin	üzüm ezmek	to press/crush/tread grape
	goşî kî tirî	üzüm salkımı (eşdizimli)	a bunch of grape
tirs *n. (ad)*		korku (ad)	fear (n)
	daçek (ilgeç)		
	bi tirs	korku ile	in fear
	bê tirs	korkusuz	without fear
	ji (ber) tirsa	… korkusuyla	for fear of
	Ji (ber) tirsa neyara, em ji gund derketin. (sözlü dil) *(Düşmanların korkusundan köyü terkettik.)*		
	derbirîn (kalıp anlamlı öbek)		
	tirs dan (yekî)	korku vermek	-
	tirs ketin nava (yekî)	korkuya kapılmak	to feel/have fear
	Tirs ket nava min. (sözlü dil) *(İçime korku düştü.)*		
	tirs ketin dil	1. kalbine korku düşmek, 2. içine kuşku düşmek	strike fear into (the heart of) somebody
	tirs ketin çav	korkuya kapılmak	-
tîn *n. (ad)*		ısı, hararet (ad)	heat (n), warmth (n)
	rengdêr (sıfat)		
	tîna agir	ateşin ısısı, sıcağı	-
	Em li ber tîna agir germ bûn. (sözlü dil) *(Ateşin sıcağında ısındık.)*		

	tîna tavê	güneşin ısısı	the heat of the sun, the warmth of the sun
	tin+lêker (eylem)		
	tîn dan *Sobe çêtir tîn dide. (sözlü dil)* *(Soba daha iyi sıcaklık veriyor.)*	ısı vermek	to disperse/give out heat
	tîna tişkî şikandin	ısısını kırmak, değiştirmek	-
tol *n. (ad)*		intikam (ad)	revenge (n)
	tol+lêker (eylem)		
	tol girtin/helanîn/hildan *Wan afû kir, tola xwe helnanî. (sözlü dil)* *(Onları affetti, intikam almadı.)*	intikam almak (eşdizimli)	to get/have/take revenge
	tol hiştin	intikam alamamak, kanı yerde kalmak	-
tor *n. (ad)*		ağ (ad)	net (n)
	tor+nav (ad)		
	tora çav	ağ tabaka (eşdizimli)	-
	tora kereba	-	-
	tora masîyan	-	fishing net
	tor+lêker (eylem)		
	tor avêtin *Me tor avêt masîya, me gelek girt. (sözlü dil)* *(Ağ attık, epey balık yakaladık.)*	ağ atmak (eşdizimli)	to cast/spread a net
	tor kişandin	ağ çekmek (eşdizimli)	to haul in a net
	ketina tora xerab *Xwedê kesek nexe tora xerab. (atasözü)* *(Allah kimseyi kötülerin ağına düşürmesin.)*	kötülerin ağına düşmek (özellikle evlilik için temenni sözü)	-

4. BÖLÜM: SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada sözcük birlikteliklerinin bir görünümü olan eşdizimli sözcüklerin tanımı, özellikleri, önemi ve alanyazında nasıl ele alındığı ile genel amaçlı sözlükler ve eşdizim sözlüklerinde nasıl yer aldığı incelenerek çalışmanın sonunda bir Kürtçe eşdizimliler sözlüğü önerisi hazırlanmıştır.

Çalışma kapsamında iki genel amaçlı Kürtçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, Oxford İngilizce Eşdizim Sözlüğü *(Oxford Collocations Dictionary*) ve BBI İngilizce Eşdizim Sözlüğü *(The BBI Combinatory Dictionary of English*) kullanılmıştır. Öncelikle, rastgele seçim yöntemiyle belirlenen sekiz harf için alanyazının sunduğu eşdizimlilik değerlendirmesi ile eşdizim sözlüklerinde bu birlikteliklerin nasıl sunulduğu göz önünde bulundurularak sözlüklerden gözleme dayalı veri toplama yöntemiyle eşdizimli sözcükler belirlenmiştir. Tespit edilen Kürçe eşdizimli sözcükler bir Kürtçe Eşdizimliler Sözlüğü önerisi halinde sunulmuştur.

Diller arasındaki yapısal farklılıklar ve eşdizimliliğin geniş bir tanım aralığının olması nedeniyle çalışmada kullanılan diller açısından eşdizimli sözcükler açısından farklılıklar mevcuttur. Ancak, farklılıklara rağmen hem dilbilgisel hem de anlamsal olarak birçok ortak eşdizimli sözcük tespit edilmiştir. Hazırlanan sözlük önerisinde sunulan eşdizimli sözcüklerin Türkçe ve İngilizce eşdizim karşılıklarının sunulması bu açıdan bir karşılaştırma imkânı sunmaktadır.

İncelenen genel amaçlı sözlüklerde eşdizimli sözcüklerin büyük ölçüde yer aldığı ancak bu kategoriyle ve belirli bir düzen içinde sunulmadığı tespit edilmiştir. Çalışmada incelenen genel amaçlı sözcüklerin bu açıdan geliştirilme ihtiyacı olup eşdizimliliğin ayrı bir kategori olarak belli bir düzen içinde sunulması gerektiği değerlendirilmektedir.

Eşdizimli sözcükler sadece bu amaçla hazırlanmış sözlüklerde belli bir sınıfama ile sunulabilmektedir. Genel amaçlı sözlükler; sözcüğe ilişkin tanımlar, serbest birliktelikler, eşdizimli sözcükler, deyimler, atasözleri gibi sözcükle ilgili birçok bilgiyi sözlükte sunmaya amaçlar. Eşdizim sözlükleri, sözcük ile ilgili tüm bilgileri sunma amacı taşımadığından sözcüğün diğer sözcüklerle kurduğu birlikteliklere odaklanmak açısından geniş bir hareket alanı vardır. Birçok tanım ve açıklama arasında kaybolmadan sözcüğü "çevresi ile birlikte" daha geniş bir perspektiften inceleme imkânı sağlar. Sözdizimsel ve anlamsal açıdan doğru, uygun ve yerinde kullanım için eşdizim sözlükleri kullanıcıya birçok seçeneği bir arada görme imkânı sunar. Ayrıca sunulan örnek cümlelerle de sözcüğü kullanıldığı bağlamda değerlendirmek mümkün olmaktadır.

Bilgisayar ve diğer bilgi iletişim araçlarının yaygın kullanımı ile birlikte web tabanlı bilgi kaynakları çokça tercih edilir duruma getirmiştir. Web tabanlı sözlükler de kolay ulaşılabilir olması ve hızlı sonuç alınabilmesi açısından ilgi görmektedir. Daha çok kullanıcıya ulaşabilmek açısından hazırlanacak eşdizim sözlüklerinin bu ihtiyaca cevap verebilmesi önemlidir.

Eşdizimli sözcüklerin tespit edilmesinde bu çalışma açısından en büyük kısıtlılık, hâlihazırda bir Kürtçe derlemin bulunmamasıdır. Çalışma için seçilen sözlükler temel ve geniş kapsamlı sözlükler olmakla birlikte eşdizimli sözcüklerin tamamını kapsamadığı açıktır. Bu tez kapsamında sunulan Kürtçe eşdizimliler sözlüğü önerisi deneysel bir çalışma niteliğinde olup mevcut tüm Kürtçe sözlüklerin incelenmesi ile geliştirilebilir ve bir Kürtçe eşdizimliler sözlüğü olmaya aday hale gelebilir.

KAYNAKÇA

Aksan, D. (1995), *Her yönüyle dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*, 5., Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aktuğ, H. (2013), *Gramera Kurdî-Kürtçe Gramer*, Avesta.

Aitchison, J. (1987), *Words in the mind: An introduction to the mental lexicon,* Cambridge, MassachuSetts.

Ayabakan, M. (2015), *Türkçe Sözlükte Eşdizimli Öğelerin Sunumu ve Görünümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Te*zi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dilbilim Anadalı.

Bahns, J. (1993), "Lexical collocations: a contrastive view", *ELT journal*, 47(1), 56-63.

Bedirhan, C. A&Lescot, R., (2009), *Ferheng*, Avesta.

Bedirhan, C. A&Lescot, R., (2012), *Kürtçe Gramer*, Avesta .

Benson, M., Benson, E., & Ilson, R. (Eds.), (2009), *The BBI combinatory dictionary of English: Your guide to collocations and grammar*, John Benjamins Publishing.

Bozarslan, M. E., (2011), *Ferhenga Kurdî, Cildê Pêşin*, Weşanên Deng.

Bozarslan, M. E., (2015), *Ferhenga Kurdî, Cildê Dıduyan*, Weşanên Deng.

Bozkurt, A. (2008), *Kesandina Lêkerên Kurmancî*, Doz Yayıncılık.

Čermák, F., (2006, September), “Collocations, collocability and dictionary”, *In Proceedings of XII EURALEX International Congress*, Torino: Edizioni dell'Orso (Vol. 2, pp. 929-937).

Chapman, S. & Routled,ge, P. (eds) (2005), “Key Thinkers in Linguistics and the Philosophy of language”, *Edinburgh University Press*. Pp 80-86.

Cruse, D. A., (1986), *Lexical Semantics*, Cambridge University Press.

Firth, J. R., (1957), The technique of semantics in J. R. Firth, Papers in linguistics, 1934-1951, London, Oxford University Press.

Firth, J. R., (1957). Personality and Language in Society in J. R. Firth, Papers in linguistics 1934-1951, London, Oxford University Press.

Firth, J. R., (1957), Modes of Meaning in J. R. Firth, Papers in linguistics, 1934-1951, London, Oxford University Press.

Firth, J. R., (1957), A synopsis of linguistic theory, Studies in linguistic analysis, 1930–1955, In Studies in Linguistic Analysis Special volume of the Philological Society. Oxford: Blackwell.

Fontenelle, T. (1994), “What on earth are collocations: An assessment of the ways in which certain words co-occur and others do not”, *English Today, 10(4)*, 42-48.

Gabrielatos, C., (1994). “Collocations: Pedagogical implications, and their treatment in pedagogical materials. Unpublished Master's essay, Research Centre for English and Applied Linguistics”, Cambridge University, UK. Available online, http://www. gabrielatos. com/Collocation. htm.

Halliday, M. A. K. & Hasan, R.(1976), *Cohesion in english*, 288-289, Longman, London 1976

Heid, U., (1994), "On ways words work together-Topics in Lexical Combinatorics", *In EURALEX'94 Proceedings,* Vrije Universiteit Amsterdam, 226-257.

Grefenstette, G., Heid, U., Schulze, B. M., Fontenelle, T., & Gerardy, C. (1996, August), "The decide project: Multilingual collocation extraction", *In Euralex 96 Proceedings*, 93-108,Göteborg.

Güncel Türkçe Sözlük, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts

Herbst, T. (1996), "What are collocations: Sandy beaches or false teeth?", *English Studies (Jul96)", Vol. 77 Issue 4*, 379-393.

Îzolî, D., (2011), *Ferheng Kurdî-Tirkî Tirkî-Kurdî*, Weşanên Deng.

Kjellmer, G., (1990), Patterns of collocability, [In:] J. Aarts i W. Meijs (Eds.) Theory and Practice in Corpus Linguistics, Amsterdam, Rodopi.

Léon, J., (2007), "Meaning by collocation", In History of Linguistics 2005: Selected Papers from the Tenth International Conference on History of the Language Sciences (ICHOLS X), 1-5 September 2005, Urbana-Champaign, *Illinois (Vol. 112, p. 404)*, John Benjamins Publishing.

McKeown, K. R., & Radev, D. R. (2000), "Collocations", İçinde Robert Dale, Hermann Moisl, ve Harold Somers, (haz.), *A Handbook of Natural Language Processing*, Marcel Dekker.

Mel'čuk, I., (1998), "Collocations and lexical functions", Phraseology, Theory, analysis, and applications, 23-53, Oxford, Clarendon Press.

Mel'čuk, Igor (2012), "Phraseology in the language, in the dictionary, and in the computer", *Yearbook of Phraseology*, 3.1: 31–56

Nesselhauf, N., (2005), "Collocations in a learner corpus", *Studies in Corpus Linguistics, 1*4, John Benjamins.

Oxford Collocations Dictionary, https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/collocations/

Özkan, B, (2007), *Türkiye Türkçesinde belirteçlerin fiillerle birliktelik kullanımları ve eşdizimliliği. Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Adana, Türkiye.

Özkan, B., (2011), *Türkiye Türkçesinin Eşdizim Sözlüğü*, Mersin Üniversitesi, http://esdizim.mersin.edu.tr/

Palmer, F. R., (1981), *Semantics*, Cambridge.

Ramos, M. A., & Wanner, L. (2007), "Collocation Chains: How to Deal with Them?", *Proceedings of the 3rd International Conference on Meaning-Text Theory*, Klagenfurt, 11.

Sinclair, J., (1991), *Corpus, concordance, collocation*, Oxford University Press.

Schmid, H. J., (2003), "Collocation: hard to pin down, but bloody useful", *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik, 51(3)*, 235-58.

Smadja, F, (1993a), “Retrieving collocations from text: Xtract”, *Computational linguistics, 19(1)*, 143-177.

Smadja, F., (1993b), “Lexical Co-occurence: The Missing Link, Columbia University Academic Commons”, https://doi.org/10.7916/D81J9JWJ.

Tutin, A., (2008, July), “For an extended definition of lexical collocations” *In Euralex*.

Yıldırm, K., (2013), *Temel Alıştırma ve Metinlerle Kürtçe Kurmanci Lehçesi Dilbilgisi*, Avesta.

ÖZET

Bu tez kapsamında önce alanyazındaki eşdizimlilik tanımları, yaklaşımları ve sınıflamaları daha sonra genel amaçlı sözlükler ile eşdizimlilik sözlüklerinde eşdizimli sözcüklerin nasıl sunulduğu incelenmiş ve bu doğrultuda bir Kürtçe eşdizimliler sözlüğü önerisi hazırlanmıştır.

Çalışmada iki genel amaçlı Kürtçe Sözlük, TDK Güncel Türkçe Sözlük, Oxford İngilizce Eşdizim Sözlüğü (*Oxford Collocations Dictionary*) ve BBI İngilizce Eşdizim Sözlüğü (*The BBI Combinatory Dictionary of English*) kullanılmıştır. Öncelikle rastgele seçim yöntemiyle belirlenen sekiz harf için alanyazının sunduğu eşdizimlilik değerlendirmeleri doğrultusunda, çalışmada kullanılan Kürtçe sözlüklerden gözleme dayalı veri toplama yöntemiyle eşdizimli sözcükler tespit edilmiştir. Tespit edilen Kürtçe eşdizimli sözcükler belli bir sınıflama doğrultusunda bir Kürtçe edizimliler sözlüğü önerisi halinde sunulmuştur. Sözlükte listelenen madde başı sözcüklerin türü ile eşdizimlilik oluşturdukları sözcüklerin dilbilgisel kategorisi belirtilmiş, ayrıca kullanıldıkları bağlamı da sunabilmek için örnek cümleler verilmiştir. Diller arasındaki benzerlik ve farklılıkların görülebilmesi için sözlük önerisinde Kürtçe eşdizimli sözcüklerin Türkçe karşılık ve/veya eşdizim karşılıkları ile tespit edilebilen İngilizce eşdizim karşılıklarına yer verilmiştir.

ABSTRACT

In the present dissertation, definitions, approaches and classifications to collocation are reviewed and then some general purpose dictionaries and collocation dictionaries are looked up to see how collocations are included and presented. In the light of these analyses a proposal for Kurdish collocations dictionary is prepared.

Two essential Kurdish dictionaries, Contemporary Turkish Dictionary of the Turkish Language Society, Oxford Collocation Dictionary and BBI Combinatory Dictionary of English are used for the analysis of dictionaries in the present dissertation. At first, words presented under eight letters, selected according to random sampling, are looked up in Kurdish dictionaries to be able to extract collocations. The extracted collocations are listed and classified as a proposal for a Kurdish collocations dictionary. In the proposal, word categories are included both for base words and for the words they collocate with. Example sentences are also given to show the concept at which these collocations are used. Additionally, to show similarities and variations between languages, corresponding Turkish meaning and collocations and corresponding English collocations are included in the proposal.